

**Die Regsposisie
van die
Gereformeerde
Kerke
in
Suid-Afrika**

deur

Prof. Gerrit Pienaar

Hy is die hoof van die liggaam, van die kerk. Hy is die oorsprong daarvan, Hy is die Eerste die Een wat uit die dood opgestaan het, sodat Hy die eerste plek in die heelal inneem.

Kolossense 1:18

Net soos die liggaam 'n eenheid is en baie lede het, en soos al die lede saam al is hulle baie, een liggaam vorm, so is dit ook met die liggaam van Christus Omdat ons almal een liggaam geword het, is ons almal met die een Geesgedoop, of ons nou Jood of Griek is, slaaf of vry. Ons is almal van die een Gees deurdrenk. Die liggaam bestaan ook nie net uit een lid nie, maar uit baie.

1 Korintiërs 12:12—14

Inhoud

1. GROEPVORMING AS SAMELEWINGSVERSKYNSEL	3
1.1 DIE MENS AS DEELNEMER AAN DIE REGS-VERKEER.....	3
1.2. DIE AARD VAN REGSPERSOONLIKHEID.....	4
2. SUID-AFRIKAANSE REGSPRAAK BETREFFENDE KERKGROEPE.....	7
2.1. HUIDIGE REGSPRAAK.....	7
2.2 ENGELSREGTELIKE INVLOED.....	8
2.3 DIE STAAT-KERK-VERHOUDING SEDERT DIE VOLKSPLANTING	10
2.3.1 VROEË GESKIEDENIS.....	10
2.3.2 DE MIST SE KERKORDE	11
2.3.3 BRITSE BEHEER	11
2.3.4 ORDONNANSIE 7 VAN 1843 (KAAP).....	11
2.3.5 TOEPASSING VAN ORDONNANSIE 7	12
2.3.6 SLOTSOM	13
3. GEREFORMEERDE KERKE DOGMATIES BEGROND.....	15
3.1 DOGMATIESE STRUKTUUR.....	15
3.1.1 DIE KERK IN PLAASLIKE SIN.....	15
3.1.2 DIE KERK IN UNIVERSELE SIN.....	18
3.1.3 SAMEVATTING	21
4. DIE OPTREDE VAN GEREFORMEERDE KERKE IN DIE REGSVERKEER	23
4.1 PLAASLIKE GEREFORMEERDE KERKE	23
4.1.1 GRONDSLAG	23
4.1.2 KERKEIENDOM	25
4.1.3 INHERENTE GESAGSTRUKTUUR.....	26
4.1.4 REGSPOSISIE VAN DIE PREDIKANT	27
4.1.5 DIENSKONTRAKTE	28
4.1.6 LOCUS STANDI IN JUDICIO (VERSKYNNINGSBEVOEGDHEID)	28
4.1.7 TUGSTAPPE	28
4.2 GEREFORMEERDE KERKE IN KERKVERBAND.....	31
4.2.1 REGSPOSISIE VOOR 1985.....	31
4.2.2 DIE SINODEBESLUIT VAN 1985.....	35
4.3 DIE GESAG VAN MEERDERE VERGADERINGS.....	38
4.4 SAMEVATTING	40
5. VOORSTELLE VIR GESAMENTLIKE OPTREDE VAN PLAASLIKE KERKE ..	42
5.1 DIE TRUSTFIGUUR.....	42
5.2 'N STIGTING	44
5.3 'N ARTIKEL 21-MAATSKAPPY	45
5.4 'N GEMEENREGTELIKE REGSPERSOON	46
BYLAAG 1	48
REGLEMENT VAN DIE ADMINISTRATIEWE BURO VAN DIE GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA	48
BIBLIOGRAFIE.....	55

1. GROEPVORMING AS SAMELEWINGSVERSKYNSEL

Groepvorming neem 'n onontbeerlike plek in die menslike bestaanswyse in. Die mens is as gemeenskapsweese geskape en staan nie net in 'n verhouding tot God nie, maar ook in 'n verhouding met sy medemens (Gen. 1:18; Bavinck, 1911, dl. 4: 296). Deurdat die mens nie volkome eenselwig kan bestaan nie, is hy in die vervulling van sy roeping altyd op ander mense aangewys. Groepvorming spruit dus nie net uit 'n emosionele behoefte voort nie, maar dit is 'n skeppingsgegewene.

Die Christelike godsdiens steun dan ook baie swaar op groepvorming. Die huidige godsdienstige groepvorming van Christene is reeds in die verbondsvolk Israel gewortel, maar dit kom veel sterker na vore in die Nuwe Testamentiese kerkbegrip met Christus as die hoof en die gelowiges as lede (1 Kor. 6:15 en 12:12—27; Efes. 4:15, 16 en 25; Efes. 5:23 en 30; Kol. 1:18; Rom. 12:4 en 5). Hierdie kerkbegrip het uiteraard 'n invloed op die juridiese denkwysse uitgeoefen.

Op godsdienstige, juridiese, politieke en ekonomiese terrein word aan groepvorming as skeppingsgegewene erkenning verleen. Die realiteit van groepverbande in die voor-teoretiese ervaring van die primitiewe mens is 'n werklikheidsverskynsel waarmee rekening gehou moet word. Die regs wetenskap kan nie anders as om hiervan kennis te neem nie, maar vir die oogmerke van die reg ken die regs wetenskap 'n eie, kenmerkende betekenis aan hierdie verskynsel toe en word dit aan die hand van regs beginsels vertolk. Deurdat die reg nie in 'n lugleegte fungeer nie, moet hierdie regs beginsels op hulle beurt weer met die geheel van die werklikheid, en in die besonder met skriftuurlike beginsels, in verband gebring word (Hommes, 1976: 116; Van Haersolte, 1960: 510 e.v.; Dooyeweerd, 1935, dl. 3: 3—52 en 260—300).

1.1 DIE MENS AS DEELNEMER AAN DIE REGS-VERKEER

Die mens kan as individu of in groepverband aan die regsverkeer deelneem. Verskeie juriste beklemtoon dan ook hierdie rol van die mens (individueel of in groepverband) in die regsverkeer (Boots, 1959: 10; Van Haersolte, 1971: 49—61; De Vries, 1980: 6). Tog is daar juriste wat verklaar dat ander entiteite as mense of mensegroepe as regs subjekte in die regsverkeer kan optree. Sommige dui aan dat 'n *vermoë* wat met 'n bepaalde doel belas is, as regs subjek aan die regsverkeer kan deelneem (Brinz, 1973, bd. 1: 193—205). 'n Ander groep wil uit die *regsverhoudinge* wat tussen mense bestaan, 'n entiteit wat vir juridiese oogmerke as subjek aan die regsverkeer deelneem, konstrueer (Pienaar, 1982: 94—104).

Hierdie teorieë moet vanuit 'n prinsipiële sienswyse afgewys word. Kragtens die Calvinistiese lewens- en wêreldbeskouing staan die mens altyd ingevolge die skeppingsopdrag van God as skepsel in die middelpunt van die skepping (en daarom ook in die middelpunt van die reg). Dit is moeilik om te aanvaar dat iets wat buite die mens geleë is en wat aan die beheer van die mens onderwerp is, as regs subjek aan die regsverkeer kan deelneem (Gen. 1:27—28; Gen. 2:15; Ps. 8:5—9).

Die wyse waarop mense in die regsverkeer op mekaar aangewese is, kan verskeie vorme aanneem. Mense kan in 'n regsverhouding teenoor mekaar te staan kom (byvoorbeeld 'n kontraktuele verhouding) of een mens is dikwels van die bystand van 'n ander afhanklik ten einde aan die regsverkeer te kan deelneem (byvoorbeeld 'n minderjarige wat deur sy ouer/voog bygestaan word). Dit kan ook wees dat mense as 'n groep optree, maar steeds persoonlik aanspreeklik gehou word vir die gevolge wat uit hierdie optrede voortspruit (byvoorbeeld 'n vereniging sonder regspersoonlikheid, 'n vennootskap, 'n genootskap).

Voorts is dit moontlik dat mense in groepverband as regs subjek optree sonder dat die individuele lede aanspreeklik gehou kan word vir die gevolge wat uit hierdie optrede voortspruit. In so 'n geval kan net die groepverband as entiteit (regs subjek) met afsonderlike regte en verpligtinge aanspreeklik gehou word ('n regspersoon). Laasgenoemde wyse van optrede in groepverband, met afsonderlike regte en

verpligtinge en met uitsluiting van individuele aanspreeklikheid, is 'n aanduiding van die eiesoortige wyse waarop die reg aan die verskynsel van groeppvorming gevolg gee.

1.2. DIE AARD VAN REGSPERSOONLIKHEID

'n Groep mense wat met uitsluiting van individuele aanspreeklikheid as entiteit met langdurige voortbestaan en afsonderlike regte en verpligtinge aan die regsverkeer deelneem, word 'n *regspersoon* genoem. Dit is geykte reg dat 'n *regspersoon* en 'n *natuurlike persoon* (die individuele mens) die enigste regsfigure is wat tans as *regsubjekte* aan die regsverkeer deelneem (De Vries, 1980: 3; Joubert, 1951: 7–8; Asser-Van der Grinten, 1980, dl. 2/11: 11; Van der Vyver en Joubert, 1980: 29).

Dit is belangrik om die natuurlike verskynsel groeppvorming van gemeenregtelike regspersoonlikheid te onderskei. Laasgenoemde vind wel sy bestaansgrond in groeppvorming, maar alle groepe is nie sonder meer regspersone nie. Regspersoonlikheid word deur die positiewe reg aan die hand van regsbeginsele aan sekere groepe verleen (Van Haersolte, 1971: 21–25; Boots, 1959: 2 e.v.; Stoljar, 1973: 6; Kraft, 1938: 5 en 6; Büttner, 1967: 22 e.v.). Daar moet dus onderskei word tussen 'n gemeenskap van persone as 'n sosiologiese verskynsel en die juridiese kategorieë waarin hierdie verskynsel na vore kom. 'n Groep met regspersoonlikheid is derhalwe wesenlik onderskeibaar van 'n groep sonder regspersoonlikheid. Albei groepe is op 'n sosiologiese onderbou gefundeer, maar vir die oogmerke van die reg word bepaalde kwaliteite of onderskeibare kenmerke aan die regspersoon toegeken (Büttner, 1967: 22–24; Fabricius 1963: 1).

Die regspersoonlikheid van regspersone word deur die Suid-Afrikaanse regspraak aan die hand van die optrede van die regspersoon in die regsverkeer omskryf. Ofskoon die howe nie uitdruklik regspersoonlikheid ontleed nie, word die vereistes wat aan 'n entiteit gestel word om as regsubjek aan die regsverkeer deel te neem (dit wil sê die vereistes vir die toekenning van regspersoonlikheid), duidelik uiteengesit.

Die twee hoofvereistes vir die ontstaan en bestaan van die gemeenregtelike regspersoon, wat albei aan die Romeins-Hollandse reg ontleen is, word in *Webb & Co. Ltd. vs. Northern Rifles* 1908 TS 462 op 464 soos volg uiteengesit:

"An universitas is distinguished from a mere association of individuals by the fact that it is an entity distinct from the individuals forming it, that its capacity to acquire rights and incur obligations is distinct from that of its members, which are acquired and incurred for the body as a whole, and not for the individual members."

"Among the most important rights appertaining to an universitas is the right to acquire and hold property. It continues to exist though the individual members comprising it change, so long as one member remains in whom the rights of the universitas can vest. It has what is sometimes called perpetual succession."

Die uitspraak in die *Webb-saak* is deur die Appèlhof bevestig in *Morrison vs. Standard Building Society* 1932 AD 229, in welke saak voorts beslis is dat 'n regspersoon nie uitdruklike owerheidtoestemming benodig om as eienaar of gedingvoerder in die regsverkeer te kan optree nie. Weens 'n ongelukkige bewoording van 'n samevatting van die vereistes deur regter Smith in die *Webb-saak* is die twee vereistes tot *property apart* en *perpetual succession* afgewater.

Uys (1961: 8 e.v.) kritiseer hierdie twee vereistes as sou dit nie onderskeidende kenmerke van 'n regspersoon wees nie, omdat dit ook in sekere gevalle by ander regsfigure, soos mede-eienaars en genote, aangetref word. Hy fouteer egter wanneer hy die eerste vereiste, moontlik in navolging van die samevatting in die *Webb-saak*, na *property apart* herlei. Die hof het dit tog duidelik gestel dat dit kenmerkend van alle regspersone is dat hulle oor regte en verpligtinge (waaronder ook die kompetensie om eiendom te besit) *afsonderlik* van die regte en verpligtinge van individuele lede beskik. Hierdie regte en verpligtinge kan tog nie sonder meer tot *property apart* vereenvoudig word nie. Hoewel dit vir mede-eienaars en genote soms moontlik is om 'n bepaalde

vermoë af te sonder, word hulle regte en verpligtinge ten opsigte van hierdie afgesonderde vermoë nooit heeltemal van hulle persoonlike regte en verpligtinge geskei nie, soos wat wel die geval by die regspersoon is (Bamford, 1982: 27—30; 48—49; Van der Merwe, 1979: 259 en 263). Mede-eienaars kan ook nooit aan die vereiste van *perpetual succession* voldoen nie, aangesien hulle nie ongeag die wisseling van lede kan voortbestaan nie. 'n Genootskap kan wel in die geval van 'n klub sonder regspersoonlikheid ongeag die wisseling van lede voortbestaan, maar dit maak nie noodwendig van so 'n klub 'n regspersoon nie. Die regsposisie van 'n klub is eiesoortig in die Suid-Afrikaanse reg, aangesien dit sonder inagneming van Romeins-Hollandse regsbeginsels uit die Engelse reg oorgeneem is. Uys verwar hier die kompetensie om eenaar te wees ("the capacity to acquire and hold property") met subjektiewe regte (eiendomsreg). Die hof het nie na eiendomsreg verwys nie, maar na die kompetensie om eenaar te wees.

Van Zyl (1982: 392 en 397) stel 'n verdere vereiste aan die hand van Dooyeweerd se funksionele verbandsteorie, naamlik dat daar 'n interne gesagstruktuur aanwesig moet wees. Hierdie mening sluit aan by die uitgangspunt van die moderne Nederlandse juriste wat in die organe van 'n regspersoon 'n bepaalde gesagstruktuur bespeur. Myns insiens is die interne gesagstruktuur nie 'n afsonderlike vereiste vir die bestaan van 'n regspersoon nie, maar dien dit slegs om die vereiste van die permanente voortbestaan van die regspersoon ongeag die wisseling van lede te tipeer. Daar word 'n interne gesagstruktuur by die opeenvolgende lede vereis ten einde die regspersoon in staat te stel om te funksioneer en as groepverband te kan voortbestaan. Die gesagstruktuur sal eers ontbreek wanneer daar nie meer lede is nie, in welke geval die regspersoon in elk geval ontbind.

'n Verdere vereiste vir die ontstaan en bestaan van regspersone is in die doel van die regspersoon geleë. In *Morrison vs. Standard Building Society* 1932 AD 229 op 238 is beslis: "In order to determine whether an association of individuals is a corporate body which can sue in its own name, the Court has to consider the nature and object of the association as well as its constitution, and if these show that it possesses the characteristics of a corporation or universitas then it can sue in its own name."

Die hof het waarskynlik bedoel dat daar slegs na die aard en doel van 'n organisasie gekyk moet word met die oogmerk om vas te stel of die twee vereistes *property apart* en *perpetual succession* aanwesig is. In latere sake, wat gevolg het op die *Morrison-gewysde*, is derhalwe nooit aan die doelstelling van 'n organisasie as voorvereiste vir die toekenning van regsobjektiwiteit aandag gegee nie.

Dat die doel van 'n organisasie deurslaggewend is om vas te stel of 'n gemeenregtelike regspersoon bestaan, kan nie betwyfel word nie. Van Zyl (1982: 400—401) wys daarop dat dit die wetgewer vry staan om sekere organisasies te verbied, in welke geval geen regspersoon tot stand kom (of verder kan funksioneer indien dit reeds bestaan) nie, weens die gebrek aan erkenning daarvan deur die staatlike positiewe reg. Die maatstaf vir die verbod is in alle gevalle die feit dat die doel van die organisasie onwettig is. Dit is oënskynlik in teënspraak met die benadering in die *Morrison-saak* dat geen uitdruklike owerheidstoestemming vir die bestaan van regspersone vereis word nie. Oor hierdie probleem word in 2.2 vollediger besin.

Organisasies met onwettige doelstellings kragtens die Suid-Afrikaanse reg is die volgende: die Kommunistiese Party van Suid-Afrika, en ingevolge die Wet op Binnelandse Veiligheid, die African National Congress, African Resistance Movement, Dance Association, Defence and Aid Fund, National Committee for Liberation, Pan African Congress, Poqo, Socialist League en Spear of the Nation, om maar enkele te noem. Indien die hoofdoel van 'n organisasie egter wettig is, sal regsobjektiwiteit nie weerhou word op grond van enkele onwettige bepalinge in die konstitusie nie, hoewel die onwettige bepalinge vanselfsprekend nie bindend sal wees nie (Bamford, 1982: 120—122). Die doel van 'n regspersoon is verder deurslaggewend vir die voortbestaan van die regspersoon, aangesien verrydeling van die doel tot ontbinding van die regspersoon lei.

Die Nederlandse regsposisie in hierdie verband is dat 'n regspersoon verbied word indien die doelstellings of werksaamhede van die regspersoon in stryd met die openbare orde of goeie sedes is. Die term doel of doelstellings word in die ruimste sin moontlik verstaan. Dit omvat dus nie net die statutêre doel nie, maar ook die statutêre middele ter bereiking van die doel (Asser-Van der Grinten dl. 2/11: 116). Die strafmaatreël wat aldaar ten opsigte van verbode regspersone geld, is verlies van regsobjektiwiteit.

Dit is opvallend dat nie een van die hofuitsprake wat die gemeenregtelike vereistes vir die toekenning van regspersoonlikheid uiteensit, daarvan melding maak dat 'n regspersoon op kontrak berus nie. Dit was ook nie 'n gemeenregtelike voorskrif dat 'n regspersoon op kontrak berus nie (Pienaar, 1982: 12–51).

Op grond van die bostaande uiteensetting kan die volgende regsvereistes vir die bestaan van gemeenregtelike regspersone gestel word:

- 1.2.1 Daar moet 'n entiteit bestaan wat draer is van regte en verpligtinge (waaronder die kompetensie om eiendom te besit) afsonderlik van die regte en verpligtinge van die individue waaruit die entiteit saamgestel is.
- 1.2.2 Die entiteit moet 'n bepaalde interne gesagstruktuur vertoon en as sodanig voortbestaan ongeag die wisseling van individue waaruit die entiteit saamgestel is.
- 1.2.3 Die entiteit moet 'n voorafbepaalde hoofdoel(-stellings) nastreef, welke hoofdoel(-stellings) nie onwettig of *contra bonos mores* mag wees nie.

2. SUID-AFRIKAANSE REGSPRAAK BETREFFENDE KERKGROEPE

2.1. HUIDIGE REGSPRAAK

Die benaming *Gereformeerde Kerk* dui gewoonlik in die algemene omgangstaal op die *Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika* as kerkgroep. Tog hou hierdie benaming vir Gereformeerde teoloë nie daardie betekenis in nie, maar verwys dit na 'n Gereformeerde kerk in plaaslike sin, naamlik 'n gemeente of 'n versameling gelowiges op 'n bepaalde plek (NGB art. 28; Bavinck, 1911, dl. 4: 319). Die vraag of so 'n plaaslike kerk 'n vereniging is en indien wel, of dit as 'n genootskap of 'n regs persoon getipeer kan word, ontstaan dikwels onder lidmate, buitestaanders en van regsweë.¹ Ten einde presies vas te stel wat die aard van hierdie versameling natuurlike persone in die regsverkeer is, is dit belangrik om vas te stel wat die terme *kerk* en *kerkverband* in die Gereformeerde dogmatiek beteken. Aansluitend hierby moet die optrede van die versameling lidmate in die regsverkeer ondersoek word, aangesien die verlening of weerhouding van regs persoonlikheid aan groepe persone nie slegs van 'n uitdruklike verklaring van die lidmate met hierdie strekking afhang nie, maar daarvan of dit op grond van bepaalde kenmerke wat 'n groep persone in die regsverkeer openbaar, verleen of weerhou kan word. Daar kan nie met Du Plooy (1982: 409) se stelling dat die Gereformeerde Kerk nie 'n regs persoon kan wees nie omdat die sinode nog nooit so besluit het nie, saamgestem word nie.

Dit wil voorkom asof die howe in Suid-Afrika nie die regsposisie van die verskillende kerkgroepe van mekaar onderskei nie. 'n Gereformeerde kerk (bedoelende 'n Gereformeerde kerk in plaaslike sin of 'n Gereformeerde gemeente) is aanvanklik deur die Hooggeregshof van die Oranje Vrystaat as 'n gemeenregtelike regs persoon bestempel. In *Venter e.a. vs. Den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Bethulie* 1879 OVS 4 is beslis dat die eiendomsreg op kerkeiendom van gemelde kerk nie pro-rata aan die lidmate toekom nie, maar dat die kerk te Bethulie 'n regs persoon is wat in eie reg eienaar van die kerkgoedere is. Dit word uitdruklik gestel:

"Met het oog op de hierboven aangehaalde outoriteiten (Voet) heb ik geen twijfel dan dat de Gereformeerde Kerk van Bethulie een geldelijk lichaam is, of eene corporatie; en dat zoodanige corporatie geene uitdrukkelijke outorisatie noodig heeft... Naar mijn oordeel dus is de kerk van Bethulie eene corporatie, en as zulks kunnen de goederen dier corporatie niet aan de leden, door wien zij bijgedragen zijn, trug worden gegeven" (p. 6).

Die regter vermeld voorts dat die Gereformeerde kerk te Bethulie nie 'n *societas* (genootskap of vennootskap) wat op kontrak gegrond is, kan wees nie "... het is een corporatie, bestaande uit mensch-personen, dat, eene zoodanige vereeniging die voortblijft te bestaan al zouden al het oorspronkelijke leden verwisseld zijn en andere in hunne plaats gekomen. . ."

Die regter steun veral op die onderskeid wat Voet tussen 'n *universitas hominum* (korporasie) en 'n *societas* gemaak het (Voet, 3.4.1 en 17.2.1). Die *societas*-begrip hou onder andere in dat 'n vereniging op kontrak berus en die lede mede-eienaars van die afgesonderde vermoë is. Voortbestaan ongeag die wisseling van lede was egter nie 'n kenmerk by die Romeinse *societas* nie. Dit is dus duidelik dat 'n plaaslike kerk nooit 'n *societas* kan wees nie.

Ook kerke uit ander kerkgroepe is aanvanklik as gemeenregtelike regs persone of korporasies omskryf. In *Dutch Reformed Church, Van Wijks Vlei vs. Registrar of Deeds* 1918 CPD 375 op 377 en 378 verklaar regter Gardiner uitdruklik dat die plaaslike Nederduits Gereformeerde gemeente te Van Wyksvlei nie 'n *societas* is nie, maar wel 'n

¹ Fourie 1980: 236 en 302; Roeleveld, 1980: 5; Spoelstra, 1979: 47 en 1980: 42. Hierdie vraag het ten opsigte van die NG Kerk in die sake Theron vs. Ring van Wellington, NG Sendingkerk in SA 1976 2 SA 1 (A) op 13 en De Vos vs. Ringskommissie van die Ring van die NGK, Bloemfontein 1952 2 SA 83 (O) op 93 na vore gekom.

regspersoon is. Ook in die sake *Louvis and others vs. Oiconomos and others* 1917 TPA 465 op 476, *Peach and Co. vs. The Jewish Congregation of Johannesburg* 1894 1 Off Rep 345 en *Prinsloo and others vs. Nederduitsch Hervormde of Gereformeerde Church* 1889–1890 3 Barber 220 op 223 word Griekse, Joodse en Nederduits Gereformeerde kerke as gemeenregtelike regspersone omskryf.

Dit is dus duidelik dat die kerke uit verskillende kerkgroepe aanvanklik deur die howe in die Kaap, Transvaal en die Vrystaat as gemeenregtelike regspersone aangemerkt is. Tog moet 'n mens uit die huidige regspraak aflei dat kerke in die algemeen nie meer as gemeenregtelike regspersone omskryf word nie, maar as genootskappe (vrywillige verenigings; sien voetnote 9 en 18 hieronder) wat uit onderlinge kontraksluiting ontstaan. Daar het ná die *Venter-saak* nog geen verdere sake in verband met die regsposisie van 'n Gereformeerde kerk in 'n hof gedien nie, maar uit onlangse hofuitsprake kan die afleiding gemaak word dat die howe *alle* kerke as vrywillige verenigings wat op kontrak berus, tipeer.

Appèlregter Jansen verklaar in *Theron vs. Ring van Wellington, NG Sendingkerk in SA* 1976 2 SA 1 (A) op 25: "Dit is reeds genoem dat die respondente nie aanspraak maak op groter immuniteit teen ingryping deur die Hof as die wat deur die organe van 'n nie-kerklike genootskap ("voluntary association") geniet word nie. Trouens, op hierdie terrein is kerke nog altyd in ons regspraak op dieselfde grondslag as sodanige genootskappe behandel." (Sien ook *Van Vuuren vs. Kerkraad Môreilig Gemeente, NG Kerk* 1979 4 SA 548 (0) op 557; *Long vs. Bishop of Cape Town* 1963 4 Searle 162 op 176; *Du Plessis vs. The Synod of the DR Church* 1930 CPD 403 op 414, 417 en 426; *Odendaal vs. Van Loggerenberg en andere* 1961 1 SA 712 (0) op 717; *De Vos vs. Die Ringskommissie van die Ring van die NGK, Bloemfontein* 1952 2 SA 83 (0) op 93; *Bredell vs. Pienaar* 1922 CPD 578 op 582; *De Waal vs. Van der Horst* 1918 TPD 277 op 281). Kerke word dus in die algemeen deur die howe as vrywillige verenigings (genootskappe) wat op kontrak gegrond is, aangemerkt. Hieruit kan geen ander afleiding gemaak word as dat die regsposisie van kerke nie van die van jokkieklubs, sportverenigings en sosiale verenigings-verskil nie. Daar word dan in hofuitsprake ook sterk op die beginsel van die Engelse klubreg gesteun wanneer oor kerklike sake uitsluitel gegee moet word. Die kerkorde word as die konstitusie of grondwet van die kerk (wat telkens op 'n kontrak berus) aangewys en dit moet dan volgens die gewone beginsels wat op kontrakte van toepassing is, vertolk word (*Van Vuuren-saak* 557; *De Kos-saak* 94 en 95).

In 'n ontleding van die regsposisie van die gemeenregtelike regspersoon in die Romeinse en Romeins-Hollandse reg kon geen aanduiding gevind word dat die regspersoon op kontrak berus nie (Pienaar, 1982: 12–51). Die vraag ontstaan waar die beginsel vandaan kom dat kerke se regsraad (soos die van vrywillige verenigings sonder regspersoonlikheid) op kontrak berus. Dit is verder 'n ope vraag of dit billik is dat die Suid-Afrikaanse regspraak sonder meer op die standpunt staan dat alle kerke vrywillige verenigings is sonder om op die wese van elke kerk en die optrede van sodanige kerk in die regsverkeer te let.² Myns insiens is dit nie korrek om te beweer dat kerke *nog altyd* in Suid-Afrika as vrywillige verenigings wat op kontrak berus, getipeer is nie.

2.2 ENGELSREGTELIKE INVLOED

Die huidige standpunt wat die Suid-Afrikaanse howe ten opsigte van die regsposisie van kerke inneem, kan hoofsaaklik aan Engelsregtelike beïnvloeding toegeskryf word. Weens die toepassing van die sogenaamde konsessiesistiem op samewerkingsgroepe word daar in die Engelse reg tussen *incorporated associations* en *unincorporated associations*

² *De Waal vs. Van der Horst* 1918 TPD 277 op 281: "Die Nederduitsch Hervormde of Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika, like all other religious societies in the Province, is a voluntary association, and the law to be applied is the law applicable to such associations" (Kursivering myne). *Theron vs. Ring van Wellington, NG Sendingkerk in SA* 1976 2 SA 1 (A) op 25: "Trouens, op hierdie terrein is kerke nog altyd in ons regspraak op dieselfde grondslag as sodanige genootskappe behandel" (Kursivering myne).

onderskei. Hoewel die konsessiesisteen nie meer in die Suid-Afrikaanse reg geld nie, het dit *tog 'n belangrike invloed op die regspraak in verband met die verenigingsreg uitgeoefen (Morrison vs. Standard Building Society 1932 AD 229, daarna weer telkens deur die hof bevestig).*

Incorporated associations geniet regspersoonlikheid omdat dit deur koninklike oktrooi of wetgewing aan sodanige verenigings verleen is. Hierdie regspersone ontstaan nie deur kontraksluiting nie en hulle funksioneer gevolglik ook nie ingevolge kontrakteregtelike beginsels nie (Hallis, 1978: liii). So is die Universiteite van Oxford en Cambridge voorbeelde van regspersone wat op grond van koninklike oktrooi ontstaan het. Regspersone wat deur wetgewing ontstaan, kan óf regstreeks deur 'n wet in die lewe geroep word (byvoorbeeld die *British South African Company* met 'n eie magtigende wet), óf dit kan onregstreeks op grond van 'n algemene magtigende wet erken word. In die laasgenoemde geval word 'n regspersoon eers tot stand gebring na 'n registrasiehandeling wat voldoen aan die voorskrifte wat in die magtigende wet vervat is (byvoorbeeld die *Companies Consolidation Act* van 1908) (Smith, 1914: 17; Green, 1980: 616).

Hierteenoor berus *unincorporated associations* gewoonlik op kontrak. Sodanige verenigings ontstaan deur kontraksluiting; aansluiting van nuwe lede word kontraktueel gereël en die konstitusie word as die kontrak waarop die vereniging berus, beskou. Die eiendomsposisie van hierdie *unincorporated associations* is *egter nie so eenvoudig* nie. *Aangesien daar geen regspersoon tot stand kom nie, word die lede as mede-eienaars van die verenigingsvermoë omskryf. Hulle is egter nie gewone mede-eienaars van die verenigingsvermoë nie, maar die lede word as equitable joint owners aangemerkt (Green, 1980: 628; Smith, 1914: 85). Hierdie verskyningsvorm van gebonde mede-eiendom hou onder meer in dat 'n lid nie sy mede-eien-domsaandeel in die afgesonderde verenigingsvermoë mag vervreem of beswaar nie en dat by uittrede van 'n lid, sy mede-eiendomsaandeel die ander lede in gelyke dele toeval. Omdat dit dikwels in die praktyk probleme skep indien die eiendomsposisie net op hierdie mede-eiendomsvorm gegrond word, word daar in die Engelse reg meestal ook van die trustfiguur gebruik gemaak om die eiendomsposisie te vereenvoudig (Smith, 1914: 14, 19 en 20; Green, 1980: 641; Hallis, 1978: liv; Ford, 1959: 1).*

Unincorporated associations word in die Engelse reg nooit as regspersone erken nie, aangesien hulle nie op grond van koninklike oktrooi of wetgewing tot stand kom nie. Die bekendste verskyningsvorm van 'n *unincorporated association* in die Engelse reg is 'n klub, wat deur kontraksluiting ontstaan en nie met 'n winsoogmerk opgerig word nie (Smith, 1914: 49). Die kontraktuele aard van klubs skep egter ook in die Engelse reg probleme. Die feit dat die trustfiguur vry algemeen by klubs gebruik word om 'n eenaar van die klubvermoë daar te stel, is reeds gemeld as 'n aanduiding daarvan dat probleme in hierdie verband met 'n kontraktuele mede-eiendomsverhouding tussen lede ervaar word. Sommige Engelse skrywers wys voorts daarop dat dit tot hoogs gekunstelde verklarings lei indien die toetredende van lede tot die klub op kontraksluiting gegrond word. Volgens so 'n benadering word die toetredingshandeling van 'n lid omskryf as 'n reeks kontrakte, wat deur 'n toetredende lid met alle bestaande lede (sommige van wie heeltemal onbekend aan die toetredende lid mag wees) gesluit word. Dit dui volgens hulle maar net op 'n reeks fiktiewe kontrakte wat gesluit word (Hallis, 1978: liv; Smith, 1914: 19).

Hoewel die *unincorporated association* en die Romeins-Hollandse *societas* albei op kontrak berus, bestaan daar die belangrike onderskeid dat die *unincorporated association* ongeag die wisseling van lede kan voortbestaan, terwyl die *societas* by die wisseling van lede ontbind.

Hierdie beginsels kom in die Engelse regspraak duidelik in *Free Church of Scotland vs. Overtoun* 1904 AC 505 na vore. Die *Free Church of Scotland*, wat nie met staatsinmenging in kerklike sake genoeë geneem het nie, het in 1843 van die *Established Church* (wat op grond van koninklike oktrooi tot stand gekom het) afgeskei.

Omdat die *Free Church* nie deur middel van koninklike oktrooi of wetgewing ontstaan het nie, is dit as 'n vrywillige vereniging wat op kontrak berus, aangemerkt. Die regter beslis: ". . . (T)he question is one primarily of contract, and secondly, of trust springing from that contract. . ." Smith (1914: 44) sê:

"This celebrated case is worth dwelling upon at some length, because it is the best illustration of what is the logical outcome of the strict contract doctrine as applied to such associations. The different conclusions at which the judges arrived should not blind us to the fact that there was a genuine agreement (from the purely legal point of view) upon the root principle."

Hierteenoor word sowel die *Church of England* as die *Established Church of Scotland* op grond van die verlening van owerheidstoestemming vir die totstandkoming daarvan as regspersone bestempel (Smith, 1914: 3).

In Suid-Afrika is presies dieselfde beginsels op plaaslike kerke toegepas. In *Long vs. Bishop of Cape Town* 1863 4 Searle 162 op 176, word verklaar dat die *Church of England* in Suid-Afrika nie deel van die *Established Church* is nie — dit is 'n genootskap wat op kontrak berus. Hierdie standpunt is ook nagevolg in *De Waal vs. Van der Horst* 1918 TPD 277 op 281 en latere sake,³ waar beslis is dat kerke vrywillige verenigings of genootskappe is wat deur kontraksluiting opgerig word en funksioneer. Dit is dus duidelik dat die beginsels van die Engelsregtelike konsessiesistiem hier te lande gebruik is om die brug na die genootskapsgedagte te slaan. Dit hou in dat 'n kerk 'n genootskap is en dat die kerkorde die konstitusie of kontraktuele reëls van sodanige genootskap uitmaak. 'n Regspersoon kan daarvolgens slegs deur uitdruklike owerheidstoestemming ontstaan en alle ander groepe is dan hoogstens vrywillige verenigings wie se regsposisie na die analogie van klubs deur die hof beoordeel word. Die konsessiesistiem is nie meer in Suid-Afrika van toepassing nie, maar tog gee die Suid-Afrikaanse howe tans nie uitsluitel oor die vraag of kerklike "genootskappe" regspersone is al dan nie (sien ook voetnote 9 en 18).

Dat hier geen Romeins-Hollandse regsbeginne toegepas word nie, spreek vanself. Verder word hierdie beginsels op alle kerke in Suid-Afrika van toepassing gemaak weens die besondere verhouding wat daar in Suid-Afrika sedert die volksplanting tussen staat en kerk bestaan het.

2.3 DIE STAAT-KERK-VERHOUDING SEDERT DIE VOLKSPLANTING

2.3.1 VROEË GESKIEDENIS

Kerke in Suid-Afrika was aanvanklik volkome onder owerheidsbeheer. Die geestelike versorging van die eerste Nederlandse setlaars is tot 1665 deur sieketroosters in diens van die Nederlands Oos-Indiese Kompanjie behartig. Die sieketroosters is ná ondersoek deur en met goedkeuring van die klassis van die Gereformeerde Kerk te Amsterdam deur die Kompanjie aangestel. Die sieketroosters was dus amptenare in diens van die Kompanjie en die Politieke Raad het in die Kaap oor hulle werksaamhede toesig gehou (Jooste, 1946: 34—45; Kleynhans, 1974: 13).

Na 1665 is die eerste gereformeerde gemeente onder die Nederlands-sprekende bevolking gestig. Hoewel die Kommandeur aan die Kaap toe nie meer regstreeks oor godsdienstige aangeleenthede toesig gehou het nie, het dit nie selfstandigheid vir die eerste gemeente en latere kerke beteken nie. Alle kerkraadsbesluite asook dubbeltalle vir die verkiesing van ouderlinge en diakens moes eers vir goedkeuring aan die Politieke Raad voorgelê word.

Sedert 1745 het die Kommissaris-Politiek alle kerkraadsvergaderings bygewoon (Jooste, 1946: 49—66; Kleynhans, 1974: 14—18).

³ Let veral op die bevestiging hiervan in *Theron vs. Ring van Wellington, NG Sendingkerk in SA* 1976 2 SA 1 (A) op 25.

2.3.2 DE MIST SE KERKORDE

In 1803 het J.A. de Mist in die Kaap aangekom met 'n hervormingsplan wat alle godsdienstige aangeleenthede in die Kaap moes reël. De Mist se Kerkorde vir alle kerke aan die Kaap, met 'n gedeelte wat spesifiek vir die Hervormde Kerk (voorloper van die huidige Nederduits Gereformeerde Kerk) voorsiening gemaak het, sien in 1804 die lig. Hierin poog hy om die kerk en staat van mekaar te skei, maar op so 'n wyse dat die kerk in alle opsigte onder die beheer van die staat val. Volgens Jooste (1946: 90—107) was staatsinmenging by finansiële besluitneming, beroeping van predikante en verkiesing van kerkraadslede van so 'n omvang dat die kerke geeneen van hierdie handeling selfstandig kon uitvoer nie. As gevolg hiervan is die Hervormde Kerk feitlik in 'n staatsdepartement verander.

Die ingrypendste nalatenskap van De Mist is egter die feit dat hy as liberalis en aanhanger van beginsels van die Franse Rewolusie deur sy Kerkorde 'n heel nuwe kerkbegrip in die Kaap tot stand laat kom het (Kleynhans, 1974: 24 en 109; Jooste, 1946: 82). Jooste (1958: 15) verwoord dit raak:

"De Mist het egter nie meer hierdie kerkbegrip (verwysende na die Calvinistiese kerkbegrip — my invoeging) geken nie, maar het van die nuwe rewolusiegedagte uitgegaan, naamlik dat die kerk niks anders is as 'n gewone menslike vereniging nie. Daarom het hy ook gepraat van kerkgenootskap wat ter bevordering van deug en goeie sedes 'n Hoogste Wese eerbiedig. . ."

Die uitgangspunt van die kerkregering ingevolge De Mist se Kerkorde was die meerderheidsbeginsel van besluitneming soos dit by gewone verenigings toegepas is.

2.3.3 BRITSE BEHEER

Met die oorname van die Kaap deur Groot Brittanje in 1806 is die Kaapse Hervormde Kerk toegelaat om soos voorheen te bly bestaan. Die enigste ingrypende verskil was dat die owerheid (wat 'n verreikende seggenskap in die kerkregering van die Hervormde Kerk gehad het) nou nie meer onder leiding van 'n Nederlandse goewerneur, wat self lidmaat van die Hervormde Kerk was, gestaan het nie. 'n Britse owerheid, wat gewoon was aan die staatskerkgedagte van die *Church of England*, het nou aan die stuur van kerklike sake gestaan (Jooste, 1958: 19; Jooste, 1946: 108 e.v.; Kleynhans, 1974: 37e.v.).

Die inmenging van staatsweë in kerklike sake is in die Reglement van die Hervormde Kerk van 1824 bevestig. Sedert 1837 was daar egter ernstige ontevredenheid in die gelede van lidmate van die kerk oor die owerheidsinmenging wat onafhanklike kerkregering onmoontlik gemaak het. Dit het gelei tot die Reglement van 1842, wat hoofsaaklik opgestel is met die oogmerk om meer selfstandigheid vir die Hervormde Kerk te verkry. Aangesien die Kerkorde van De Mist by wyse van wetgewing ingevoer is en die Reglement van 1842 ter vervanging van die Kerkorde van De Mist moes dien, was die algemene gevoel dat die nuwe reglement net die Kerkorde van De Mist sou kon vervang as dit ook deur wetgewing ingestel sou word. Dit is dan ook gedoen deur Ordonnansie 7 van 1843 (Kaap), en ofschoon dit die *Separation of Church and State Petition* geheet het, het owerheidsinmenging ook hier nie agterweë gebly nie. Die blote feit dat 'n reglement tot kerkregering in wetgewing vervat moes word, was 'n bevestiging van owerheidsinmenging in kerklike sake (Van der Watt, 1973: 32—33 en 38; Kleynhans, 1974: 78—80).

2.3.4 ORDONNANSIE 7 VAN 1843 (KAAP)

Die belangrikste gevolg van hierdie ordonnansie was dat die tipiese Engels-regtelike reëling wat ten opsigte van *unincorporated associations* gegeld het, op kerke in die Kaapkolonie van toepassing gemaak is. Al was hierdie kerke se prosedure van kerkregering in wetgewing vervat, is die kerke steeds as *unincorporated associations* bestempel aangesien dit nie deel van die *Established Church (Church of England)*

uitgemaak het nie. Ordonnansie 7 het gevolglik van die Hervormde Kerk 'n vrywillige vereniging gemaak en dit het sodoende die opvatting dat die kerk 'n genootskap is (soos dit reeds in die Kerkorde van De Mist na vore gekom het) bevestig (Kleynhans, 1974: 139; Van der Watt, 1973: 36). Kerke was nog steeds onder beheer van die owerheid, wat die aanstelling van predikante en ander ampsdraers moes goedkeur en steeds op plaaslike en meerdere kerkvergaderings verteenwoordiging gehad het. Van der Watt (1973: 35) haal ds. G.W.A. van der Lingen in hierdie verband aan:

"Het doet mij leed dat wij verhinderd worden: dat wij daardoor verstoken zullen blijven van de gelegenheid om, met u Weleerwaarden, in te zenden, bij den Wetgevenden raad, het versoek (dat wij, van u tegemoet zien) om vrij te blijven van het administratief-despotische wetsontwerp, hetwelk aan ons kerkgenootschap dezelfde onvruchtbare moeite, verdeeldheid en scheuring voorspelt, die door dezelfde welgelijkend voorbeeld in de Nederlands Gereformeerde Kerk reeds is veroorzaakt geworden."

Op grond van die feit dat reeds De Mist se Kerkorde soortgelyke owerheidsinmenging in kerklike sake toegelaat het, is die besware van die kerke deur die owerheid genegeer.

Artikels 1 en 2 van die ordonnansie het dit moontlik gemaak dat iemand lid van die Hervormde Kerk kon wees sonder om lidmaat van 'n plaaslike kerk te wees (Kleynhans, 1974: 79; Van der Watt, 1973: 36 en 39), wat ook daarop dui dat die Hervormde Kerk as kerkgroep as 'n gewone vrywillige vereniging beskou is. Hierdie reëling word weens die kollegialistiese implikasie daarvan deur Gereformeerde teoloë afgekeur, soos later aangetoon sal word (sien 3.1.2.3 hieronder).

Aangesien die beginsel dat 'n kerkgenootskap op kontrak berus, nie uit die Romeinse of Romeins-Hollandse reg afkomstig is nie, bestaan daar geen twyfel dat dit die Engelsregtelike beginsel (dat 'n *unincorporated association* op kontrak berus) is wat hier op kerke toegepas word nie. So bepaal artikel 8 byvoorbeeld dat kerklike wette in dieselfde lig en op dieselfde wyse as die kontrakvoorskrifte van 'n vrywillige vereniging vertolk moet word, welke reëls slegs geld vir persone wat hulle vrywillig en kontraktueel tot die nakoming van gemelde reëls verbind het. Artikel 9 verleen aan die lidmate en kerklike vergaderings outonomie in eie sake, met die voorbehoud dat die regbank mag inmeng indien lidmate of kerklike vergaderings nie hulle eie wette nakom of in goeie trou optree nie (Kleynhans, 1974: 79).

2.3.5 TOEPASSING VAN ORDONNANSIE 7

Hierdie beginsels, soos neergelê in Ordonnansie 7, vorm die grondslag van die howe se beoordeling van kerke in Suid-Afrika en dit het ook herhaaldelik in hofuitsprake na vore gekom. So is daar in *Loedolff and Smuts vs. Murray and Louw* 1862 4 Searle 86, waar die applikante aansoek gedoen het dat slegs verteenwoordigers van die NG Kerk in die Kaapkolonie by 'n sinode sitting het, aan die hand van Ordonnansie 7 beslis dat hierdie ordonnansie slegs vir inwoners van die Kaapkolonie geld. Die sinode van die NG Kerk in die Kaapkolonie, wat onderworpe aan bepalings van gemelde ordonnansie is, kon dus slegs uit verteenwoordigers van die NG Kerk in die Kaapkolonie saamgestel word. Die sinode as kerklike vergadering is dus onder die jurisdiksie van die Kaapse Hooggeregshof geplaas, wat ingevolge Ordonnansie 7 kon besluit wie sitting mag neem in die sinode en wie nie. Daar is onder meer verklaar:

"The ordinance is, in fact, a private law for the government of the Church, and is binding as a mutual agreement between the parties... These powers are very limited, scarcely exceeding those the Court will allow a voluntary association" (op p. 89).

Ordonnansie 7 het voorts toepassing gevind in kerksake soos *Loedolff and Smuts vs. Robertson and others* 1863 Searle 128, *Burgers vs. Du Plessis and others* 1866 1 Roscoe 385 op 397 en 399, *Long vs. Bishop of Cape Town* 1863 4 Searle 162 op 176 en 177, en *Du Plessis vs. The Synod of the Dutch Reformed Church* 1930 CPD 403 op 414, 417 en 426. Dit het sy beslag in die Appèlhof in die saak *Theron vs. Ring van Wellington, NG*

Sendingkerk in SA 1976 2 SA 1 (A) gekry, waar appèlregter Jansen dit op p. 25 só saamgevat het:

"Trouens, op hierdie terrein is kerke nog altyd op dieselfde grondslag as sodanige genootskappe (vrywillige verenigings — my invoeging) behandel. Dit is 'n benadering wat reeds in 1843 deur die wetgewer aan die Kaap met Ordonnansie 7, wat hoofsaaklik gaan oor die 'Dutch Reformed Church in South Africa', gevestig is. Artikel 8 het onder andere bepaal dat die reëls en regulasies van die kerk 'shall be regarded in law in like manner as the rules and regulations of a merely voluntary association, and shall be capable of affecting the persons or properties of such persons only as shall be found in the course of any action or suit before any competent Court to have subscribed, agreed to, adopted or recognised the said rules and regulations or some of them in such manner as to be bound thereby *in virtue of the ordinary legal principles applicable to cases of express or implied contract.*' " (Ek beklemtoon).

Die hof spreek hom nie uit oor die vraag of die NG Kerk 'n regspersoon is nie.⁴ Tog is daar heelwat vroeëre beslissings wat daarop dui dat kerke gemeenregtelike regspersone is (sien 2.1 hierbo). Sou die Appèlhof dus bevestig dat kerke regspersone is, dan sou dit inhou dat hierdie regspersone op kontrak gegrond is. Hierin is twee teenstrydighede opgesluit:

- die Engelse *unincorporated association* en die Romeinse *societas* was wel op kontrak gegrond, maar geeneen van hulle was regspersone nie;
- Die gemeenregtelike regspersoon is nie op kontrak gegrond nie (Pienaar, 1982: 253 voetnoot 50).

In *Van Vuuren vs. Kerkraad, Môreilig gemeente, NG Kerk* 1979 4 SA 548 (O) is in die uitspraak vermeld dat die respondent die kerkraad van die Bethlehem-Môreilig-gemeente van die NG Kerk in die Oranje Vrystaat is, welke liggaam ooreenkomstig die Kerkorde met regsbevoegdheid beklee is. Hieruit kan nie vasgestel word of die hof bedoel het dat die kerkraad, gemeente of die NG Kerk in die Oranje Vrystaat (of moontlik al drie) met regsbevoegdheid beklee is nie.

Dit is opmerklik dat die regsposisie van kerke nie duidelik deur die howe uiteengesit word nie. Die verwarring wat bestaan, kan hoofsaaklik aan die vermenging van Romeins-Hollandse en Engelse regsbeginsels toegeskryf word. Die vraag ontstaan gevolglik wat die eiendomsposisie van hierdie gemengde regsfiguur sal wees: kragtens Romeins-Hollandse reg is die regspersoon wat tot stand kom eienaar van die kerkeiendom, terwyl die Engelse reg voorskryf dat die lede van 'n vrywillige vereniging mede-eienaars van die eiendom is. Die NG Kerk word dus op grond van sy vroeëre geskiedenis en die voorskrifte van Ordonnansie 7 van 1843 (Kaap) as 'n vrywillige vereniging (regspersoon?) beskou. Aangesien daar geen onlangse hofuitsprake oor die regsposisie van Gereformeerde kerke gemaak is nie, ontstaan die vraag of die howe dieselfde beginsels op Gereformeerde kerke van toepassing sal maak. Daar is 'n sterk aanduiding dat dit wel die geval sal wees, aangesien daar in verskeie sake na kerke in die algemeen as vrywillige verenigings verwys is (vgl. *Long vs. Bishop of Cape Town* 1863 4 Searle 162 op 176; *Theron-saak* 25).

2.3.6 SLOTSOM

Gereformeerde kerke kan moeilik onder die voorskrifte van Ordonnansie 7 val, aangesien sodanige kerke by die inwerkingtreding van die ordonnansie nog nie bestaan het nie en daar by die totstandkoming van Gereformeerde kerke in 1859 juis sterk standpunt teenoor owerheidsinmenging in kerklike sake ingeneem is (Jooste, 1958: 57). Verder het die eerste plaaslike Gereformeerde kerke in die destydse Zuid-Afrikaansche Republiek

⁴ *Theron-saak* 13; *De Vos vs. Ringkommissie van die Ring van die NGK, Bloemfontein* 1952 2 SA 83 (0) op 93. Let ook op die gesag aangehaal in voetnoot 2 hierbo.

(waar Ordonnansie 7 nie gegeld het nie) tot stand gekom en eers daarna het Gereformeerde kerke in die Kaapkolonie en Oranje Vrystaat ontstaan. In die Oranje Vrystaat is in 1879 in die saak *Venter en anderen vs. Den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Bethulie* 1879 OVS 4 op 6 onomwonde beslis dat 'n Gereformeerde kerk 'n korporasie of gemeenregtelike regspersoon is en nie 'n *societas* (wat op kontrak berus) nie.

Dit sal veel suiwerder wees om 'n plaaslike Gereformeerde kerk as 'n gemeenregtelike regspersoon, wat nie op kontrak nie maar op interne verbandsreg berus (soos wat die geval in die Nederlandse reg is), te omskryf (Asser-Van Grinten, 1980, bd. 2/11: 162, 164 en 186 e.v.; Van der Velden, 1969: 63). Dit is 'n suiwerder toepassing van Romeins-Hollandse regsbeginsele, sonder om met die gemengde beginsele van 'n *unincorporated association* waaraan regspersoonlikheid verleen is (teenstrydig met Engelsregtelike beginsele), te werk.

Daar bestaan 'n aantal praktiese probleme indien die Gereformeerde Kerkorde as 'n kontrak omskryf sou word en die toe- en uittrede van lidmate aan die hand van kontrakbeginsele verklaar moet word, wat hieronder vollediger bespreek sal word. Voorts is daar prinsipiële besware teen die beskouing dat die kerk 'n vrywillige vereniging is wat op kontrak berus — kortweg gestel, negeer dit die ewigheidsbestemming van die kerk asook die feit dat lidmate deur God uitverkies is (O'Brien Geldenhuys, 1945: 349; Fourie, 1973: 132; Van der Linde, 1965: 19; Spoelstra, 1977: 50).

Die Romeins-Hollandse regspersoonbegrip bied 'n veel beter verklaring vir die reghoofposisie van kerke as die Engelsregtelike genootskapsgedagte, wat primêr op kontrak en die trustbeginsel berus.

3. GEREFORMEERDE KERKE DOGMATIES BEGROND

Ten einde vas te stel wat die regsposisie van Gereformeerde kerke in die regsverkeer is, moet die dogmatiese struktuur van hierdie kerke eerstens ondersoek word. Aansluitend hierby sal dan ook op die wyse waarop hierdie kerke in die regsverkeer optree, gelet moet word.

3.1 DOGMATIESE STRUKTUUR

'n Gereformeerde kerk word deur Gereformeerde teoloë met die Griekse term *ekklesia* omskryf, wat meerduidend is deurdat dit op sowel die kerk in plaaslike sin (in algemene omgangstaal 'n gemeente) as die universele kerk slaan.⁵ Die term *ekklesia* word vir die plaaslike en die universele kerk gebruik aangesien die plaaslike kerk 'n verskyningsvorm van die universele kerk is.

3.1.1 DIE KERK IN PLAASLIKE SIN

Artikel 28 van die Nederlandse Geloofsbelydenis lui:

"Ons glo — aangesien hierdie heilige vergadering 'n versameling is van die wat verlos word en daarbuite geen saligheid is nie — dat niemand, van watter stand of waardigheid hy ook al mag wees, hom daaraan behoort te onttrek om op sy eie te bestaan nie, maar dat hulle almal verplig is om hulle daarby aan te sluit en daarmee te verenig; om die eenheid van die Kerk te bewaar; om hulleself te onderwerp aan sy leer en tug; hulle nek te buig onder die juk van Jesus Christus en, as lede van dieselfde liggaam, onderling diensbaar te wees aan die opbouing van die broeders volgens die gawes wat God hulle verleen het. En om dit des te beter te kan onderhou, is dit die amp van alle gelowiges, volgens die Woord van God, om hulle af te skei van diegene wat nie tot die Kerk behoort nie, en hulle te voeg by hierdie vergadering, *op watter plek God dit ook al gevestig het*, al sou die owerhede en verordeninge van soewereine vorste daarteen wees en al sou hulle die dood of enige lyfstraf moet ondergaan.

Daarom handel almal wat hulle van die ware Kerk afskei of daarby nie aansluit nie, teen die ordinansie van God."

Soms word *ekklésia* in plaaslike sin met die begrip *gemeente* aangedui, maar ter wille van begripsuiwerheid word hierna deurgaans die term *kerk* gebruik. Die plaaslike kerk is dus 'n vergadering en versameling van gelowiges (uitverkorenes) op 'n bepaalde plek (Bavinck, 1911, dl. 4: 321; Snyman, 1977: 37; Van der Linde, 1965: 20; Roeleveld, 1958: 30–34). Histories het die kerk dan ook so ontwikkel dat dit as 'n spesifieke, aanwysbare vergadering op 'n bepaalde plek geïnstitueer is, soos te Korinte, Rome en Jerusalem (Hand. 5:11; 1 Kor. 1:2).

Prinsipiël besien is die vergadering van gelowiges nie 'n willekeurige byeenkoms nie, maar is dit 'n vergadering van uitverkorenes wat uit gehoorsaamheid aan God byeenkom. In die verband verklaar Bavinck (1911, dl. 4: 322):

"Nu is er geen twijfel aan, dat volgens de H. Schrift het wezen der kerk daarin ligt, dat zij het volk Gods is. Immers, de kerk is eene realiseering der verkiezing, en deze is eene verkiezing in Christus tot roeping, rechtvaardigmaking, verheerlijking. .. De zegeningen, welke aan de kerk worden geschonken, zijn in de eerste plaats inwendig en geestelijk van

⁵ Van der Linde, 1965: 20; Snyman, 1977: 37 en 39; Du Plooy, 1982: 89 e.v.

Spoelstra, 1977: 24 beklemtoon egter die feit dat die plaaslike en universele kerk nie twee verskillende kerke is nie, maar dat daar 'n verband tussen die plaaslike en universele kerk bestaan.

aard en bestaan in roeping en wedergeboorte, in geloof en rechtvaardigmaking, in heiligmaking en verheerlijking."

Die gelowiges kom byeen deurdat hulle hulself aan die voorskrifte van God soos uiteengesit in die Bybel en belydenisskrifte van die kerk (naamlik die Heidelbergse Kategismus, die Nederlandse Geloofsbelydenis en Dordtse Leerreëls) onderwerp. Van der Linde (1965: 19) spreek hom dan ook baie sterk uit teen die gedagte dat die (plaaslike) kerk op kontrak berus. Die vrywilligheidsbeginsel wat bestaan by verenigings wat op kontrak berus, is nie op die kerk van toepassing nie. Die lidmate verbind hulle nie kontraktueel aan mekaar nie, maar hulle onderwerp hulle aan die gesagstruktuur wat God in die plaaslike kerk na vore laat kom. Die kerk verskil dus van 'n vrywillige vereniging deurdat die kerk 'n versameling van persone is wat op 'n eiesoortige wyse byeenkom en funksioneer. Die gedagte kom ook hier na vore dat individue hulle aan 'n verband met 'n bepaalde ideële doelstelling onderwerp en dat hulle nie kontraktueel teenoor mekaar gestel word nie.

Die ontstaan van die kontrakgedagte as begroning van die kerk skryf Van der Linde toe aan die rasionaliste wat alles by wyse van onderlinge verdrag wou verklaar. Hulle standpunt kom volgens hom op die volgende neer:

"Dit is verenigings wat vrywillig en met goedkeuring van die staat ter bevordering van 'n bepaalde doel tot stand kom. Die verenigings is ondergeskik aan die staat, terwyl dit heeltemal deur die staat oorkoepel word. .. Die kerk is dan ook bloot 'n vereniging of genootskap wat op vrywillige grondslag rus, en staan gelyk aan alle ander verenigings, terwyl dit alleen in doel daarvan verskil. Die kerk is 'n godsdienstige gemeenskap. Die gelowiges tree as individue om praktiese redes in gemeenskap met mekaar tot ontwikkeling van die hoogste vermoëns in die mens, sy sedelik-godsdienstige vermoëns. Die kerk is 'n ... genootskap om die erediens te behartig; 'n *collegia licita*" (p. 19).

Hierdie kollegialistiese beskouing van die kerk word nie net deur Van der Linde op skriftuurlike gronde afgewys nie, maar ook Du Plooy (1979: 8) en Van der Walt (1974: 115 e.v.) spreek hulle sterk hierteen uit.

« Die begrip *kollegialisme* is uit die Romeinse reg afkomstig. Dit hou in dat die owerheid sekere groepe (*collegia licita*) toegelaat het om te vergader. Gedurende die sewentiende eeu het die humanisme en natuurregslêer as voedingsbron vir die ontwikkeling van die kollegialistiese kerkbegrip gedien. Die kerk is beskou as 'n verdrag tussen individue en nie meer as 'n Goddelike instelling nie (Van der Walt, 1974: 115; Du Plooy, 1979: 8; Kleyhans, 1974: 111). Hierdie kerkbegrip vind uitdrukking in die beginsel *societas aequalis et libera*, waar die reëls van die verenigingsreg die norme tussen lidmate skep en waar alle gesag en kerkregering deur die lidmate aan ampsdraers opgedra word (*ecclesia mandatarius*). Van der Walt (1974: 115), Du Plooy (1979: 9) en Van der Linde (1965: 78) verklaar tereg dat die grondbeginsel van die kollegialisme, naamlik die gewetensvryheid van die enkeling, logies hieruit voortvloei. Dit laat nie ruimte vir die dwingende gesag van God soos in die Bybel en belydenisskrifte geopenbaar nie. Veral die gesagsposisie van die kerkraad word deur die kollegialiste op 'n eiesoortige wyse vertolk, naamlik dat die kerkraad alle gesag aan die lidmate ontleen. Dit laat ruimte vir die leer van volksoewereiniteit, wat geen ander gesag erken as die van die lede van die vergadering nie.

Ingevolge kollegialistiese beginsels berus die regeermag van die kerk by die lidmate en kan dit deur hulleself uitgeoefen word. Weens praktiese oorwegings word die regeermag egter aan 'n verkose kerkraad opgedra. Die kerkampste is vir die kerk nie noodsaaklik nie, maar weens praktiese oorwegings is dit wenslik dat daar ampsdraers is. Hierdie opvatting beklemtoon dan ook die verteenwoordigingsbeginsel — die kerkraad is bloot verteenwoordigers van die gemeente (Van der Linde, 1965: 79).

In die Kerkorde van die De Mist was reeds heelwat kollegialistiese kenmerke vervat en

dit is in Ordonnansie 7 van 1843 (Kaap) bevestig (Kleynhans, 1974: 109, 139; Van der Watt, 1973: 30 en 36). Van der Walt (1974: 121) dui dan ook aan dat die stryd teen die kollegialisme een van die redes is waarom die Gereformeerde Kerk in 1859 tot stand gekom het. Om 'n Gereformeerde kerk dus aan die hand van die bepaling van Ordonnansie 7 van 1843 te bestempel as 'n vrywillige vereniging wat op kontrak berus, is om die dogmatiese struktuur van hierdie kerk te negeer.

Teoloë van die Gereformeerde Kerke beklemtoon dit dat die presbiteriale kerkregeringstelsel as uitgangspunt vir die wyse van kerkinrigting en kerkregering dien. Hierdie stelsel hou die volgende beginsels in:

- 3.1.1.1 Die plaaslike kerk word as uitgangspunt vir die verwerking van die koningskap van Christus geneem. So word die sigbare openbaring van die kerk van Christus op aarde in die plaaslike kerk vergestalt en is dit altyd die byeenkoms of vergadering van gelowiges op 'n spesifieke plek. Van der Linde (1965: 83) verklaar: "Die onsigbare universele kerk as die liggaam van Christus word stuksgewys op elke plek sigbaar as 'n nadere organisasie daarvan, en daarom is die plaaslike kerk ook gelyksoortige dele van die universele kerk." Die selfstandigheid van die plaaslike kerk word onder alle omstandighede beklemtoon, met die een kwalifikasie dat die plaaslike kerk onder die hoofskap en gesag van Christus staan. Lidmaatskap van 'n plaaslike kerk word dus as vereiste gestel alvorens 'n persoon deel van die kerk van Christus vorm (sien ook Snyman, 1977: 37 en Du Plooy, 1979: 23).
- 3.1.1.2 Die kerk word uit geroepenes (lidmate) saamgestel en deur ampsdraers geregeer. Die ampsdraers is egter nie verteenwoordigers van die lidmate in die sin dat hulle hul regeermag en gesag van die lidmate verkry nie, maar hulle verkry alle gesag van God soos dit in die Bybel geopenbaar en dienooreenkomstig in die belydenisskrifte vervat is. Alle mag in die kerk berus dus by Christus, wat gesag regstreeks deur sy Gees en Woord uitoefen. Die ampsdraers is niks anders as instrumente waardeur hierdie mag van Christus in die kerk uitgeoefen word nie. Gesag word dus nie verbind aan die persone van die mense wat dit uitoefen nie, maar wel aan die amp (diens) waarin hulle gestel is (Van der Linde, 1965: 86).

Ampsdraers is dus nie in die eerste instansie verteenwoordigers van die lidmate nie, maar hulle ampswerk dui op diens aan die lidmate. Hulle word wel deur die lidmate en uit die lidmate verkies, maar dan slegs om God se gesag ten uitvoer te bring. Dit is dus nie afgeleide gesag in die opsig dat dit van die lidmate afkomstig is nie (Van der Walt, 1974: 57; Van der Linde, 1965: 88 en 89). Die ampsdraers is wel organe⁶ wat deur die lidmate aangewys word, maar die lidmate word nie as 'n gesagsliggaam oor die ampsdraers gestel nie en die gesag wat die ampsdraers uitoefen, moet in ooreenstemming met die Bybel, belydenisskrifte en die Kerkorde uitgevoer word. Sowel die ampsdraers as die lidmate staan dus onder die gesag van Christus soos in sy Woord geopenbaar (Van der Linde, 1976: 89; Bavinck, 1911, dl. 4: 413 e.v.).

So het elkeen sy eie gesag en opdrag: die gemeente, byvoorbeeld, met die verkiesing van kerkraadslede en die beroeping van 'n predikant en die kerkraad met die toesig oor bediening van die Woord, gebruik van die Sakramente en die uitoefening van kerklike tug (Bavinck, 1911, dl. 4: 416 e.v.).

'n Kerk is dus nie 'n demokratiese instelling waar die lidmate inspraak in die kerkregering het nie, maar die lidmate word geregeer deur ampsdraers wat met Goddelike gesag bekleed is. Die lidmate het ook weer 'n eie amp of funksie, wat eweneens met Goddelike gesag bekleed is en ten opsigte waarvan die kerkraad nie die finale seggenskap het nie. Amp beteken dus nooit dat 'n persoon met 'n sekere rang of status bekleed is nie, maar dit is die uitoefening van 'n diens (Van

⁶ Van der Linde, 1965: 88; NGB art. 30 en 31; KO, art. 11, 22 en 23.

der Linde, 1965: 39; Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 17 e.v.).

Artikel 17 en 84 van die Gereformeerde Kerkorde skryf dan ook voor dat die gelykheid van kerke, kerkrade en lidmate te alle tye gehandhaaf moet word. Die kerkraad en lidmate is nooit geskei nie, maar word net van mekaar onderskei. Daar bestaan dus 'n organiese eenheid tussen die kerkraad as regeerorgaan en die lidmate, wat nie soos 'n groep onmondiges geregeer word nie. Elkeen oefen egter gesag op eie terrein uit (Van der Linde, 1965: 92; Van der Walt, 1974: 181).

'n Hiërargie van ampte in volgorde van belangrikheid bestaan nie. Die aard van die onderskeie ampte verskil, maar daar is geen rangorde van dienste nie. Dit geld ook vir die verhouding tussen ampsdraers en lidmate. Predikante en ouderlinge onderwerp derhalwe nooit lidmate aan hulle wil nie, maar hulle dien en bedien die lidmate met die wil van Christus, wat alleen heerskappy oor sy kerk voer. Die kerklike mag is derhalwe dienend en nie heersend van aard nie (Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 501 en 502).

- 3.1.1.3 Du Plooy (1982: 49 en 148 e.v.) wys daarop dat die kerk ook 'n regsgemeenskap is, met ander woorde dat regshandelinge deur die kerk uitgevoer word. Die regshandelinge is egter steeds onderhewig aan die voorskrif dat die kerk slegs die wil van God mag uitvoer.

Die uitgangspunt by die presbiteriale kerkregeringstelsel is altyd dat die plaaslike kerk outonoom is en finale seggenskap in sy eie sake het. Tog staan die plaaslike kerk nie alleen nie, maar altyd in noue verband met ander plaaslike kerke met dieselfde belydenis, omdat alle plaaslike kerke sigbare openbaringe van die een, universele kerk van Christus is.

Dit is noodsaaklik dat regsprekers kennis moet neem van die onderskeid tussen die kollegiale en presbiteriale stelsels en rekening moet hou met die feit dat Gereformeerde kerke die laasgenoemde stelsel van kerkregering volg. Dit is veral van belang by die beoordeling van die uitoefening van kerklike tug en die verhouding van plaaslike kerke tot mekaar, soos dit by die hou van meerdere vergaderings na vore kom.

3.1.2 DIE KERK IN UNIVERSELE SIN

Die standpunt dat die plaaslike kerk as openbaring van die kerk (liggaam) van Christus op 'n bepaalde plek geïnstitueer is, is nie 'n aanduiding daarvan dat plaaslike kerke los van mekaar staan nie. Alle gelowiges word ook tot die eenheid van die universele kerk (liggaam van Christus) verbind.

„Wanneer ons die Nuwe Testament nagaan, word dit duidelik, soos hieronder sal blyk, dat sowel die wêreldwye geloofsgemeenskap in die nuwe bedeling as die plaaslike gemeenskap van gelowiges met die woord *ekklesia* aangedui word,” sê Du Plooy (1982: 82). 'n Plaaslike kerk is dus die sigbare openbaring van die universele kerk (liggaam van Christus) op 'n bepaalde plek (raadpleeg ook Van der Linde, 1965: 116 e.v.; Snyman, 1977: 39 e.v.).

Die band wat tussen plaaslike kerke bestaan, word as *kerkverband* aangemerkt. Tog moet 'n mens versigtig wees om nie kerkverband as sinoniem vir die universele kerk te gebruik nie. Hieronder sal aangetoon word dat die universele kerk die voorwaarde vir en nie die gevolg van kerkverband is nie (Spoelstra, 1967: 26).

Dat die begrip *kerkverband* vir verskillende vertolkings vatbaar is, blyk uit die volgende:

3.1.2.1 Die Roomse stelsel:

Roomse teoloë wys die universele kerk, naamlik (volgens hulle) een sigbare wêreldkerk met die Pous aan die hoof daarvan, as kerkverband aan. Die plaaslike kerke vorm onderafdelings van hierdie wêreldkerk en gaan in die eenheid op (Van der Walt, 1974: 99; Du Plooy, 1982: 83).

3.1.2.2 Die independentistiese stelsel:

By hierdie stelsel word die ander uiterste beklemtoon. Die liggaam van Christus word slegs in die plaaslike kerke geopenbaar en dit is al selfstandige, sigbare openbaring wat plaasvind. Sodoende is plaaslike kerke heeltemal onafhanklik van mekaar en al wyse waarop die kerk as eenheid kan funksioneer, is deur 'n onsigbare, geestelike band wat alle gelowiges met Christus het. Kerkverband het dus geen betekenis in die regering van plaaslike kerke nie (Du Plooy, 1982: 83 e.v.; Van der Linde, 1965: 124; Van der Walt, 1974: 124).

3.1.2.3 Die kollegialistiese stelsel:

Hier word die *kerkverband* as 'n kerk geïnstitueer en aan 'n universele gemeenskap wat sigbaar is, as 'n *corpus* optree, gelykgestel. Die sinode word 'n korporatiewe liggaam en word soms kerk en soms die orgaan van die kerkverband genoem. Die besluite en handeling van die sinode word dus as die besluite en handeling van die kerk (kerkliggaam) bestempel (Du Plooy, 1979: 74; Du Plooy, 1982: 82; O'Brien-Geldenhuis, 1945: 313).

In werklikheid word die kerkverband hier 'n kerk wat uit verskillende plaaslike kerke saamgestel word: „. . . sodat ons van die verskillende en in een kerkverband saamgesnoerde kerke mag spreek in die enkelvoud as hierdie of daardie kerk”, aldus O'Brien-Geldenhuis (1945: 313). Ook Fourie (1973: 61) dui aan dat die kerkverband as kerk 'n voortdurende verband, 'n eenheid in korporatiewe sin is.

Dit hou onder meer in dat lidmaatskap van die kerk nie noodwendig aan lidmaatskap van 'n plaaslike kerk verbind hoef te word nie, maar alleen aan lidmaatskap van die kerkverband (Art. 1 en 2, Ordonnansie van 1843; Van der Walt, 1974: 119; Van der Watt, 1973: 30). Die kerkverband is dus 'n korporatiewe eenheid wat die plek van die plaaslike kerk inneem en deur die sinode geregeer word. Hierdeur word die selfstandigheid van die plaaslike kerk op die agtergrond geskuif.

Die kerkregering is sinodokraties en gesag daal hiërargies van die sinode tot by die plaaslike gemeente neer. Kerkrade en ringe neem wel deel aan die kerkregering, maar net vir sover die sinode gesag aan hulle delegeer. Van der Linde (1965: 119) verklaar:

"Hierdie kerkbegrip bring mee dat die plaaslike kerk wat in *die Kerk* verdwyn het, nie meer primêr die openbaring van die liggaam van Christus is nie, maar wel van *die Kerk*, as korporatiewe eenheid waarin die plaaslike kerke verdwyn het.

"Prakties kom dit daarop neer dat veral die kerkraad grotendeels administratiewe liggame is waardeur die sinode werk. Selfs die predikant word in die naam van die sinode bevestig. Hierdie amp is nie aan die plaaslike kerk verbode nie, maar wel aan *die Kerk*, wat aan die besondere ampsdraers 'n werkkring toewys."

Voortvloeiend uit die bepalings van Ordonnansie 7 van 1843 (Kaa) word die kerkorde dan bestempel as 'n kontraktuele konstitusie waarop die kerk as korporatiewe eenheid gegrond is (Van der Linde, 1965: 122). Dat dit wesenlik teenstrydig is dat 'n korporatiewe eenheid op kontrak berus, is reeds by 2.3.5 hierbo beklemtoon. Dit lei ook noodwendig tot die sienswyse dat die kerkverband 'n kerk naas (en somtyds bo) die plaaslike kerk is.

3.1.2.4 Die presbiteriale kerkbegrip:

Op skriftuurlike gronde verklaar Du Plooy (1979: 28 en 74) in verband met die kerkverband dat „. . . die doop en die apostels juis die kerke (plaaslike kerke — my invoeging) onderling verbind het as 'n eenheid, maar dit nie een universele kerk gemaak het wat *sigbaar* naas die plaaslike kerk bestaan het nie". Die uitgangspunt is dus dat kerkverband nie aan die universele kerk gelykgestel kan word nie. Kerkverband word ook nie geïnstitueer tot 'n korporatiewe liggaam of 'n regs persoon nie, maar kerkverband vloei voort uit die feit dat die universele kerk ekumenies

(wêreldwyd in Christus een) is. Wêreldwyd slaan nie net op alle nasies en volke nie, maar ook op alle geslagte deur die eeue heen. Snyman (1977: 40 en 41) dui aan: "Ekumenies wil dan sê: Die ganse mensheid in volkere en geslagte, maar ook heel die menslike lewe omvattend. Die kerk staan in organiese samehang met die lewe. Dit is die volk van God op aarde..".

Die begrip *universele kerk* het 'n eiesoortige betekenis wat soos volg onderskei kan word (Du Plooy, 1982: 90 en 91):

openbaringshistories: dit dui hier nie op die totaal van "gemeentes" nie, maar op alle gelowiges wat deur Christus verlos is;

christologies: dit vergestalt die liggaam van Christus as 'n eenheid op aarde;

eskatologies: dit dui op al die uitverkorenes van God.

Du Plooy (1982: 114) stel dit só:

"Wanneer *ekklésia* in sy heilshistoriese betekenis gebruik word, as aanduiding van die volk van God, lê hierin reeds die beginsel opgesluit dat hierdie volk oor die wêreld heen in nouste verband met mekaar staan. Hierin moet *kerkverband* dan ook gefundeer word."

Weens die feit dat daar 'n universele kerk bestaan, bestaan daar ook 'n band tussen kerke van dieselfde belydenis en kerkregtelike organisasie. Hierdie band is eerstens 'n geestelike en onsigbare band wat uit die eenheid in die universele kerk voortvloei.⁷ Maar hierdie band neem ook 'n sigbare gestalte aan wanneer plaaslike kerke tot meerdere vergaderings toetree. Die plaaslike kerke word almal daardeur gekenmerk dat hulle as gemeenskap van gelowiges die naam en koninkryk van God bely. Waar daar 'n eenheid in belydenis asook dieselfde kerkregtelike organisasie bestaan, is die skriftuurlike opdrag dat die plaaslike kerke met mekaar in gemeenskap moet tree. Dit geskied in en deur die kerkverband (Spoelstra, 1966: 26; Du Plooy, 1982: 61).

Die universele kerk gaan altyd aan die plaaslike kerk vooraf, maar elke plaaslike kerk is die sigbare openbaring van die universele kerk op 'n bepaalde plek. Daar is dus 'n eenheidsband tussen universele en plaaslike kerk, maar tog is elke plaaslike kerk 'n selfstandige openbaring van die kerk van Christus.

"Die plaaslike kerk is die universele kerk op 'n bepaalde plek. Dit is egter nie die enigste plek nie, nie die enigste liggaam van Christus nie. Dit is nie 'n onderafdeling van die *eintlike* kerk nie en behoort as 'n deel aan die universele kerk... Die plaaslike kerk is 'n kompleet liggaam van Christus, maar nog nie *die* kompleet liggaam nie. Daarom moet kerke onderling 'n eenheid en interafhanklikheid vorm," aldus Du Plooy (1979: 28). (Kyk ook Van der Linde, 1965: 132; Spoelstra, 1977: 24; Snyman, 1977: 44; Visser, 1982: 219).

Weens hierdie eenheid in die universele kerk, moet die verband tussen plaaslike kerke ook *sigbaar* na vore kom en dan wel by wyse van onderlinge gemeenskap wat tussen plaaslike kerke moet plaasvind (Van der Linde, 1965: 131). Omdat plaaslike kerke wat een belydenis nastreef nie net die belydenis in die plaaslike kerk tot volle openbaring kan laat kom nie, is kerkverband dus 'n gegewene en 'n opdrag (Du Plooy, 1982: 117 en 120; Visser, 1982: 214–218).

Kerkverband is dus iets wat beleef word tussen plaaslike kerke wat een belydenis het en juis in die beleving daarvan kom kerkverband tot sigbare openbaring. Dit is nie slegs 'n geestelike band nie, maar oral waar plaaslike kerke tot meerdere vergaderings toetree, word die kerkverband sigbaar geopenbaar (Du Plooy, 1982:

⁷ Van der Linde, 1965: 130: "Die eenheid van die universele kerk, die één kerk as liggaam van Christus, is uiteraard eerstens in die geestelike geleë. Verspreid oor die ganse aarde is die lede van die liggaam deur dieselfde geloof aan die één Here verbind. . . Dit is ook onmoontlik vir al die lede om as één sigbare en georganiseerde vergadering van gelowiges gestalte teenoor die wêreld aan te neem."

138 en 238 e.v.).

Tog moet daarteen gewaak word om onder kerkverband 'n institutêre eenheid te verstaan. Spoelstra (1977, 58) waarsku tereg dat nie van plaaslike kerke in kerkverband gepraat moet word asof hulle as kerkverband korporatief bestaan nie, maar dat hulle *in* kerkverband gesamentlik, maar naas mekaar, moet en kan bestaan. Naas die plaaslike kerke ontstaan daar nie 'n eenheidsinstituut of geïnstitueerde kerkverband wat met 'n sinode of 'n ander meerdere vergadering vereenselwig kan word of met regs persoonlikheid beklee kan word nie. Kerkverband is dus 'n bestaanswyse wat eie aan die kerk is en wat daartoe lei dat die gelowiges altyd daarvan bewus is dat hulle deel van die universele kerk uitmaak (Du Plooy, 1982: 139; Spoelstra, 1977: 25).

3.1.3 SAMEVATTING

Die presbiteriale kerkregeringstelsel hou dus die volgende in:

Die plaaslike kerk is 'n sigbare openbaring en organisasie van die universele kerk. Die plaaslike kerk *is* die universele kerk wat op 'n bepaalde plek sigbaar geïnstitueer word.

Plaaslike kerke het die opdrag om hulle in kerkverband te verenig. Geestelik en histories is hulle verplig om gemeenskap met die wat dieselfde geloof deelagtig is, te onderhou.

Kerkverband tussen kerke wat nie dieselfde belydenis het nie of wat dieselfde belydenisskrifte verskillend vertolk en kerkregtelik verskillend georganiseer is, is nie moontlik nie, aangesien eenheid in belydenis die samebindende faktor by kerkverband is. Tog is almal deur die doop lede van die universele kerk. Weens die gebroke werklikheid waarin die gelowiges lewe, is die beleving van kerkverband egter nog onvolkome.

Prakties word kerkverband tussen Gereformeerde kerke soos volg beleef (Van der Linde, 1965: 132 e.v.):

- Die plaaslike kerk kan net geregeer word indien daar met die eenheid wat tussen selfstandige plaaslike kerke op grond van die een belydenis bestaan, rekening gehou word. Net so min as wat ampsdraers onafhanklik van mekaar kan optree, net so min kan kerkrade van plaaslike kerke onafhanklik staan. Deur die hou van meerdere vergaderings word eenparigheid in kerkregering bewerkstellig.
- Hoewel kerkverband permanent beleef word, is meerdere vergaderings bloot tydelik van aard en is daar geen sprake daarvan dat dit die selfstandigheid van die plaaslike kerke ophef of tot die versmelting tot 'n korporatiewe grootheid lei nie. Daar kom geen permanente, oorkoepelende liggaam met of sonder regs persoonlikheid naas of bokant die plaaslike kerke tot stand nie. Daarom kan kerkverband ook nie as 'n vennootskap⁸ of as 'n genootskap⁹ getipeer word nie. 'n Genootskap is ook maar 'n

⁸ Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 178; Roeleveld, 1980: 6. Bamford, 1982: 1 definieer 'n vennootskap as ". . . a legal relationship arising from an agreement between two or more persons not exceeding twenty, each to contribute to an enterprise with the object of making profits and to divide such profits". Dit is onmoontlik om kerkverband as 'n vennootskap te bestempel. Vgl. ook Uys, 1961: 13: "As persone ooreenkom om 'n gesamentlike regshandeling vir winsdoel aan te gaan, het hulle 'n vennootskapsooreenkoms gesluit."

⁹ Die term *genootskap* het nie 'n vasomskrewe betekenis in die Suid-Afrikaanse reg nie en om verwarring te voorkom, moet die term met groot omsigtigheid hanteer word. Bamford, 1982: 117 definieer 'n genootskap (*voluntary association*) as ". . . a legal relationship which arises from an agreement among three or more persons to achieve a common object, primarily other than the making and division of profits". Ook Uys, 1961: 13: "As persone ooreenkom om gesamentlike regshandeling vir 'n ideële doel aan te gaan, het hulle 'n genootskapsooreenkoms gesluit." Daar kan dus nie met Roeleveld, 1980: 8 saamgestem word dat 'n genootskap 'n regs persoon is en dat 'n *societas* die ooreenkoms met die oog op die uitvoering van ideële doelstellings is nie. 'n *Societas* kan sowel 'n genootskap as 'n vennootskap wees; raadpleeg ook teks by verwysing 18 hieronder.

liggaam (gewoonlik sonder regs persoonlikheid) wat permanent bestaan en wat as 'n geïnstitueerde entiteit onderhewig aan kontrakvoorskrifte handel. Dit bring weer mee dat daar permanensie aan meerdere vergaderings verleen word en dat daar 'n oorkoepelende organisasie ontstaan. Nog minder kan kerkverband as 'n korporatiewe eenheid omskryf word (Bouwman, 1937: 71 en 72). Dit sou lei tot die gedagte dat een groot liggaam deur die samesmelting van 'n aantal kleiner liggame ontstaan, wat hier juis nie die geval is nie. Kerke kom dus saam *in* kerkverband en nie as kerkverband nie.

- Kerkverband is nie kontraktueel van aard nie, omdat daar geen element van vrywilligheid bestaan nie. Dit is 'n bevel dat kerke in verband moet tree en aangesien dit iets is wat beleef word, is dit nie moontlik om 'n kontraktuele verhouding daaruit af te lei nie (Du Plooy, 1982: 238 en 269). Hieronder sal daarop gewys word dat die Gereformeerde Kerkorde ook nie kontraktueel van aard is nie.
- Die gesag van meerdere vergaderings is eiesoortig. Kerke dra nie gesag aan meerdere vergaderings oor nie en die gesag van meerdere vergaderings vervang ook nie die van kerke nie. Die gesag van meerdere vergaderings vloei daaruit voort dat dit 'n gesamentlike besluit van meer kerke is en daarom gesag dra wat die plaaslike kerk bind. Dit is gesag wat uitgeoefen word rakende sake waarvoor die plaaslike kerk nie gesag mag of kan uitoefen nie, soos hieronder vollediger bespreek word.

Daar is net een gesag van toepassing op kerke, en dit is die gesag van God. Kerke wat in meerdere vergadering byeenkom, verkry nie 'n ander soort gesag nie. Tog dra die besluite gesag ten opsigte van plaaslike kerke en is dit nie bloot adviserend van aard nie. Dit is bindende besluite, maar die meerdere vergadering self is nie belangriker of hiërargies hoër as 'n kerkraad nie. Dit is dus 'n vergadering van *meer* kerke en daarom met bindende gesag, maar nie 'n korporatiewe liggaam waaraan plaaslike kerke onderwerp word nie (Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 229—231; Visser, 1982: 226—230 en 304—356).

Indien 'n meerdere vergadering 'n besluit van 'n mindere vergadering hersien, word die mindere vergadering se besluit nie vanselfsprekend deur die van die meerdere vergadering vervang nie. Die mindere vergadering moet self sy vorige besluit herroep of wysig (Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 193). Sou 'n mindere vergadering nie bereid wees om met die besluit van die meerdere vergadering te konformeer nie, is daar drie uitweë:

- óf die vergadering wat die besluit geneem het, moet in die geval van 'n minder gewigtige saak die ongehoorsaamheid van die kerk of mindere vergadering verdra;
- óf kerklike tug moet teen die mindere vergadering of kerk toegepas word;
- óf die kerk wat nie wil konformeer nie, moet uit die kerkverband tree (Van der Linde, 1983: 129—130).

4. DIE OPTREDE VAN GEREFORMEERDE KERKE IN DIE REGSVERKEER

Die kerk is wel nie *van* die wêreld nie, maar tog is die kerk altyd *in* die wêreld. Dit bring mee dat' die kerk nie net op 'n geestelike vlak funksioneer nie, maar dat die kerk as geloofsgemeenskap ook aan die regsverkeer deelneem (Du Plooy, 1982: 49 en 148). Daar kan om prinsipiële oorwegings nie met die howe se vertolking van die regsposisie van kerke saamgestem word nie. Uit hoofde van verskeie oorwegings is dit onrealisties om alle kerke as vrywillige verenigings wat op kontrak berus, te bestempel. Dit moet voortdurend beklemtoon word dat die kerk op 'n eiesoortige wyse aan die regsverkeer deelneem.

In sy optrede in die regsverkeer moet die kerk egter met die samelewings-ordenende taak van die owerheid rekening hou. Daar rus in daardie verband 'n verantwoordelikheid op die kerk om gehoorsaamheid aan die owerheid te betoon in sake waar die owerheid hierdie samelewings-ordenende funksie vervul, behalwe in gevalle waar die owerheid van die kerk verwag om teenstrydig met die voorskrifte van die Bybel of belydenisskrifte op te tree.¹⁰ Dit val buite die bestek van hierdie studiestuk om die ingewikkelde kerk-staat-verhouding vollediger te bestudeer, maar dit staan vas dat die kerk die owerheid as samelewings-ordenende liggaam moet erken en respekteer net soos die kerk van die owerheid kan verwag om erken en gerespekteer te word.

Die wyse waarop die kerk in die regsverkeer optree, is van groot belang. In die uitoefening van sy samelewings-ordenende funksie is dit dikwels vir die owerheid nodig om sekere regsgevolge aan optrede of handeling van die kerk te heg. Dit is nie genoegsaam om slegs die dogmatiese struktuur van die kerk in ag te neem nie, maar daar moet ook op die kerk se optrede gelet word. Dit is dus nie korrek om te konstateer dat die kerk nie 'n regspersoon is nie omdat die kerk nog nooit op regspersoonlikheid aanspraak gemaak het nie (Du Plooy, 1982: 409). As die kerk deur sy optrede in die regsverkeer aan die vereistes vir die toekenning van regspersoonlikheid voldoen, sal die howe hierdie regspersoonlikheid erken ongeag die kerk se ontkenning daarvan (kyk ook 1.2 hierbo).

4.1 PLAASLIKE GEREFORMEERDE KERKE

'n Plaaslike kerk neem op verskeie wyses aan die regsverkeer deel. Daar is haas nie 'n enkele kerk wat nie eiendom besit, werknemers aanstel of afdank, sake koop of verkoop of tughandeling uitvoer nie. Hierdie regshandeling wat uitgevoer word, noop 'n mens om na die samestelling van 'n plaaslike kerk te kyk ten einde vas te stel of dit 'n regspersoon, 'n vrywillige vereniging sonder regspersoonlikheid of iets anders is.

4.1.1 GRONDSLAG

Die howe omskryf plaaslike kerke as vrywillige verenigings wat op kontrak berus¹¹ en wat vermoedelik regspersoonlikheid het. Die gedagte dat die plaaslike kerk op kontrak berus, lewer egter 'n aantal probleme op.

In die geval van 'n Gereformeerde kerk is daar twee soorte lidmate, naamlik dooplidmate en belydende lidmate. Dooplidmate se aansluiting by die kerk sou argumentshalwe dalk nog *van regsweë* as kontraksluiting getipeer kon word, deurdat die ouers/voogde van so 'n kind dan vir en namens die kind daardie kontrak sou sluit. Selfs al sou so 'n gekunstelde argument egter aangevoer kon word (wat nie die geval is nie), sou dit in elk geval nie verklaar hoe 'n familielid of "voog" ingevolge artikel 57 van die Kerkorde 'n kind van ouers wat onder sensuur verkeer, kan laat doop nie. Sodanige persoon is nie regtens die ouer/voog van die kind nie en kan dus nie namens so 'n kind

¹⁰ Art. 36 NGB; art. 28 KO. Betreffende die verhouding tussen staat en kerk, raadpleeg Jooste, 1964; Eloff, 1980 en Van der Vyver, 1972. Genoemde skrywers behandel die onderwerp volledig.

¹¹ *De Vos*-saak 93; *Theron*-saak 13. Vgl. ook 2.1 hierbo. Daar is reeds gewys op die feit dat dit nie 'n suiwer toepassing van die Romeins-Hollandse of Engelse reg is nie.

'n kontrak sluit nie. Tog bestaan die kerklike gebruik dat sodanige persoon die doopvrae beantwoord en die verbondsverpligtinge aanvaar, wat nie met kontraksluiting rym nie (Van der Linde, 1983: 193).

Indien die doop 'n kontraktuele toetredingshandeling sou wees, skep dit voorts probleme in die geval van 'n minderjarige of 'n getroude vrou (wat onder die maritale mag van haar man staan) aan wie die volwasse doop ingevolge artikel 59 van die Kerkorde bedien word. Dit is kerkregtelik wel moontlik dat sodanige persoon teen die wil van sy/haar ouer/voog of eggenoot gedoop kan word. Regtens kan so 'n persoon wel 'n geldige kontrak sonder bystand van sy/haar ouer/voog of eggenoot sluit, maar indien sowel regte as verpligtinge uit die kontrak voortvloei, is dit sonder ratifikasie nie moontlik om die kontrak teen die minderjarige/getroude vrou af te dwing nie. Sou die doop op kontraksluiting neerkom, sal daar in die geval waar geen ratifikasie plaasvind nie, byvoorbeeld geen kerklike tugstappe teen sodanige lidmate geneem mag word nie (uitgesonderd om hulle lidmaatskap te beëindig), aangesien die "kontrak" voor ratifikasie onafdwingbaar teen die minderjarige/getroude vrou is (Van der Vyver en Joubert, 1980: 127 e.v.; Boberg, 1977: 584 e.v.; Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 353 en 359–360).

Die vraag ontstaan verder met wie die kontrak gesluit word as dit dan 'n kontrakshandeling sou wees. Dit is beslis nie 'n toetredingskontrak wat met die medegelowiges of die kerkraad gesluit word nie, maar 'n teken en seël van 'n verbond met God. Daar kan in die Doopformulier geen element van kontraksluiting met ander lidmate gevind word nie. Dit is 'n belofte wat die doopouers of "voogde" voor God aflê en waarvan die medegelowiges getuies is. Die doop is 'n teken dat 'n persoon lid van die universele kerk is, op grond waarvan hy as lidmaat by 'n plaaslike kerk gevoeg word (Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 352–354). Spoelstra (1982: 12) verklaar tereg dat die wese van lidmaatskap daarin geleë is dat 'n persoon deur die *geloof* 'n lid van die kerk van Christus (universele kerk) is en op grond daarvan "lidmaatskap" by 'n bepaalde kerk verkry. Dit is egter nie vir my duidelik waarom Spoelstra die lidmaatskap van die plaaslike kerk in aanhalingstekens plaas nie (raadpleeg ook die Heidelbergse Kategismus Sondag 27 antwoord 74).

Die aflegging van belydenis (waardeur 'n dooplidmaat 'n belydende lidmaat word) kan eweneens sonder ouerlike toestemming of bystand geskied, terwyl van regsweë bepaal word dat kontrakte wat deur minderjariges gesluit word, slegs ná ouerlike toestemming of bekragtiging teen die minderjarige afgedwing kan word. Om dit dus as 'n kontraktuele handeling te omskryf, hou nie steek nie. Dit is beslis nie 'n kontrak wat met medegelowiges gesluit word nie, maar 'n onderwerping deur die belydenisaflegger aan die voorskrifte van die Bybel en belydenisskrifte. Prinsipiël beskou dien die aflegging van belydenis dan in elk geval ook nie as toelatingsvereiste vir lidmaatskap van die kerk nie.¹²

Toetrede van lidmate tot die kerk is dus moeilik aan die hand van kontraksluiting te verklaar. Dit sal myns insiens veel eenvoudiger wees om (soos in die Nederlandse reg) aan die hand van Romeins-Hollandse beginsels te bepaal dat toetrede gewoon 'n onderwerping aan die bepalings van die interne verbandsreg van die kerk is. Die interne verbandsreg is die voorskrifte vir kerkregering wat in die Bybel en belydenisskrifte vervat is (Pienaar, 1982: 160–163).

Om voorts 'n Gereformeerde kerk as vrywillige vereniging op kontrak te wil grond, is dit nodig om die Gereformeerde Kerkorde as 'n kontrak aan te merk, soos wat wel deur die howe in die geval van die NG Kerk gedoen word (*Theron-saak* 21; *Van Vuuren-saak* 557). Van der Linde (1965: 107) wys egter uitdruklik daarop dat die Kerkorde nie 'n kontrak is nie, maar dat dit die interne verbandsreg (*Jus constitutum en jus constituendum*) van die kerk is. By die praktiese gebruik en toepassing van die Kerkorde kan daar geen aanduiding gevind word dat dit kontraktueel van aard is nie, maar word

¹² Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 367: "Die aflegging van belydenis van geloof mag dus nooit die karakter kry van opneming of inlywing in die Christelike kerk nie."

dit in die geval van *dit jus constituendum* as kerkwette (soos dit deur Christus vasgestel is en in die Bybel tot openbaring kom) vir die regering van die kerk gebruik. Dit vorm dus die objektiewe reg waaraan lidmate hulle moet onderwerp. *Die jus constitutum* is nie van skriftuurlike oorsprong nie, maar dit word aanvullend gebruik om orde te bewerkstellig. Dit berus weliswaar op onderlinge aanvaarding, maar dit maak nog nie van die Kerkorde 'n kontrak nie (art. 86 KO). Die belydenisskrifte berus ook op onderlinge aanvaarding en tog kan die belydenisskrifte nooit as kontrakte aangemerkt word nie.

Die *jus constituendum* en *jus constitutum* vorm die interne verbandsreg van plaaslike kerke en word deur onderlinge oorlegpleging tydens 'n meerdere vergadering vasgestel. Die lidmate en kerkraad is verplig om hulle aan hierdie interne verbandsreg te onderwerp. Daar kan selfs in uitsonderlike omstandighede van die Kerkorde afgewyk word, naamlik as dit noodsaaklik is, die afwyking so gering moontlik is en die afwyking erken word sonder dat dit 'n presedent vir 'n verdere afwyking skep (Roeleveld, 1980: 17; Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 507).

Dit alles dui daarop dat die Kerkorde nie 'n kontrak kan wees nie, maar dat dit veel eerder die objektiewe reg vorm waardeur die kerk geregeer word. Soos reeds hierbo aangetoon is, kom die gedagte dat 'n vrywillige vereniging op kontrak berus uit die Engelse reg en is dit deur Ordonnansie 7 van 1843 (Kaap) op kerke van toepassing gemaak. Hierdie Ordonnansie is egter nie op Gereformeerde kerke van toepassing nie (kyk 2.3.6 hierbo).

Juridies sal dit dus suiwerder wees om 'n plaaslike Gereformeerde kerk as 'n gemeenregtelike regspersoon te erken, soos wel gedoen is in *Venter en anderen vs. Den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Bethulie* 1879 OVS 4 op 6. In hierdie saak het die hof duidelik tussen 'n *societas* (wat op kontrak berus) en 'n korporasie onderskei en is die Gereformeerde kerk te Bethulie as 'n korporasie bestempel.

'n Plaaslike Gereformeerde kerk voldoen aan al die vereistes wat vir die toekenning van gemeenregtelike regspersoonlikheid gestel word, naamlik dat dit draer van regte en verpligtinge afsonderlik van die regte en verpligtinge van die individuele lidmate is; dat dit ongeag die wisseling van individuele lidmate voortbestaan; dat daar 'n interne gesagstruktuur bestaan en dat 'n geoorloofde doel nagestreef word. 'n Plaaslike kerk is dus wel 'n verenigingsregspersoon, maar dit tree op 'n eiesoortige wyse in die regsverkeer op en kan nie goedskiks as 'n vrywillige vereniging (soos 'n jokkieklub of sportvereniging) bestempel word nie. Die kerk is 'n unieke gemeenskap met unieke kenmerke wat op eiesoortige wyse aan die regsverkeer deelneem. In hierdie verband word in die Inleiding tot die Kerkorde (p. 7) verklaar: "Die kerk is daarom 'n unieke gemeenskap, totaal anders as enige ander menslike samelewingsverband." In die Nederlandse reg¹³ word daar met die eiesoortige aard van die kerke rekening gehou en ek wil aan die hand doen dat 'n soortgelyke weg deur die Suid-Afrikaanse howe ingeslaan word.

Die feit dat 'n plaaslike kerk as 'n gemeenregtelike regspersoon getipeer word, neem nie die individuele verantwoordelikheid van elke lidmaat weg nie. Hoewel daar 'n oorkoepelende verband as eenheid teenoor buitestaanders te staan kom, is die lidmate steeds daarvoor verantwoordelik om hulle verpligtinge teenoor die kerk na te kom.

Die erkenning van 'n plaaslike kerk as gemeenregtelike regspersoon bring die volgende mee:

4.1.2 KERKEIENDOM

Die plaaslike kerk is daarop geregtig om onroerende eiendom in sy naam te laat registreer. Weens die selfstandigheid van elke plaaslike kerk is dit nie die sinode of

¹³ Asser-Van der Grinten, 1980, bd. 2/11: 164; Van Schilfgaarde, 1979: 122; Scholten, 1974 (in geheel); Oldenhuis, 1977 (in geheel); Oldenhuis, 1979 (in geheel); Hardenberg, 1980 (in geheel); Roeleveld, 1958: 30–33.

"kerkverband" wat regs persoonlikheid aan sodanige kerk verleen nie. Derhalwe is dit nie nodig om toestemming van die sinode of "kerkverband" vir enige registrasiehandeling te verkry nie. Die kerkraad handel wel namens die kerk, maar die eiendom word in die naam van die kerk as regs persoon geregistreer. So word dit byvoorbeeld in die naam van die Gereformeerde Kerk Potchefstroom (en nie die Gereformeerde Gemeente van Potchefstroom nie) geregistreer (Heyl, 1977: 228). Gedurende die Nasionale Sinode van 1982 is die volgende besluit geneem:

"6.1 Aangesien die bestaande kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika geen bepalinge het omtrent die eiendomme van die afsonderlike kerke, om dit te verkry, te besit, te beswaar of te vervreem of op 'n ander manier te handel met roerende of onroerende goedere deur elke sodanige gemeente nie, so verklaar die sinode van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika soos volg:

- 6.1.1 Elke Gereformeerde Kerk binne die kerklike gemeenskap van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, is alleen eienaar van sy goedere en fondse, en al sulke goedere en aktes daarvoor en alle verbande in sy guns op las gepasseer, word geregistreer en gedoen op en in naam van die betrokke kerk en wel soos volg: Die Gereformeerde Kerk.....
- 6.1.2 Die kerkraad van elke gemelde kerk is bevoeg in naam en ten behoewe van sy kerk tot alle eiendomsdade van watter aard ook, maar in besonder en sonder om afbreuk te doen aan die algemeenheid van die voorafgaande om roerende en onroerende goedere te koop, te huur, te verhuur, te verkoop, met verband of servitude of ander laste te beswaar, verder om roerende en onroerende goedere om oorsake wat die betrokke kerkraad genoegsaam oordeel, weg te skenk of teen minder as die waarde daarvan oor te maak en om fondse op verbande of ander deur die kerkraad goedgekeurde sekuriteit uit te leen en te belê.
- 6.1.3 Die kerkraad van elke gemelde kerk is bevoeg om gevolg en uitvoering te gee aan al die voorgaande handeling ingesluit die passeer van transport van onroerende goedere, om alle dokumente te teken of te laat teken deur sodanige persoon of persone as wat deur die kerkraad daartoe gemagtig word.
- 6.1.4 Bostaande geld vir alle bestaande en nog te stigte Gereformeerde Kerke binne die kerklike gemeenskap van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika" (Handelinge, 1982: 629).

4.1.3 INHERENTE GESAGSTRUKTUUR

Daar bestaan 'n inherente gesagstruktuur by elke plaaslike kerk. Gesag word aan die hand van die Bybel, belydenisskrifte en die Kerkorde uitgeoefen. Twee organe, naamlik die lidmate en kerkraad, word onderskei. Die een orgaan is nie ondergeskik aan die ander nie, maar elkeen oefen gesag op sy eie terrein uit.

Die kerkraad word altyd uit die lidmate gekies, maar die kerkraad is nie aan die gesag van die lidmate onderworpe nie (Van der Linde, 1965: 88; Visser, 1978: 161 –166). Die kerkraad is in die eerste plek vir die uitoefening van sy amp verantwoordig aan Christus verskuldig en staan dus nie as sodanig onder die gesag van die lidmate nie. Desnieteenstaande het elke lidmaat uit hoofde van sy amp as gelowige die reg en verpligting om daarvoor toesig te hou dat die kerkraad nie strydig met die voorskrifte van die Bybel, belydenisskrifte of Kerkorde (die interne verbandsreg) optree nie. Artikel 31 van die Kerkorde bepaal dat enige lidmaat wat benadeel word of van mening is dat 'n kerkradsbesluit strydig met die voorskrifte van die Bybel, belydenisskrifte of Kerkorde is, in hoër beroep na 'n meerdere vergadering (tot by die nasionale sinode) kan gaan.¹⁴

¹⁴ Art. 31 KO: "Wat op 'n kerklike vergadering met meerderheid stemme besluit is, moet as vas en bindend beskou word tensy bewys word dat dit in stryd is met Gods Woord of die artikel van die Kerkorde. As iemand egter 'n klagte het dat hy deur uitspraak van die mindere vergadering verongelyk is, kan hy hom op 'n meerdere vergadering beroep tot by die nasionale sinode. Beroep van 'n nasionale sinode op 'n algemene sinode is slegs moontlik wanneer 'n beroep gedoen word

Volgens die voorskrifte van die Kerkorde "verteenwoordig" die kerkraad die lidmate.¹⁵ Alle regshandeling wat aangegaan word, moet derhalwe deur die kerkraad namens die kerk aangegaan word, die "verteenwoordigingshandeling" geskied egter nie kragtens volmag van die lidmate nie, maar volgens die voorskrifte van die Bybel, belydenisskrifte en Kerkorde. Dit is dus eerder orgaanshandeling wat ingevolge die interne verbandsreg uitgevoer word. Daarom is die kerkraad (as orgaan van die plaaslike kerk) by die aangaan van regshandeling wat die kerk bind en waaruit daar regsgevolge vir die lidmate kan voortspruit, aan die lidmate verantwoording verskuldig. So mag die kerkraad byvoorbeeld nie kerkeiendom vervreem of skulde aangaan sonder instemming van die lidmate nie. Die kerkraad dien nooit as verteenwoordiger van die sinode of 'n ander meerdere vergadering nie, maar tree juis namens die kerk by 'n meerdere vergadering of 'n sinode op (Roeleveld, 1980: 16).

Die gesag van die kerkraad is nie daarop gemik om heerskappy oor die lidmate te voer nie, maar om die bediening van die Woord en Sakramente en die uitoefening van kerklike tug ordelik te laat verloop (Van der Linde, 1965: 85–87; Visser, 1978: 119–130). Die gesag van die ampsdraers is 'n bedienende gesag, wat op 'n eiesoortige wyse uitgeoefen word. Van der Linde (1965: 85–86) vat dit so saam: "Met ander woorde: deur die diens van die Woord oefen die ampsdraers, as gesante van Christus, 'n wetgewende, uitvoerende en regsprekende gesag uit."

Die lidmate het gewoonlik nie regstreeks deel aan die kerkregering nie. Tog is die lidmate 'n noodsaaklike orgaan, want 'n kerk kan nie sonder lidmate bestaan nie. Deelname van die lidmate aan die kerkregering geskied gewoonlik onregstreeks deur bekendstellings en sake wat vir goedkeuring na die gemeente verwys is. Lidmate het ook, soos reeds hierbo vermeld, 'n reg om in hoër beroep na 'n meerdere vergadering te gaan. Die lidmate word dus nie soos onmondiges deur die kerkraad geregeer nie, maar oefen 'n eiesoortige gesag uit (Van der Walt, 1974: 181–187; Van der Linde, 1965: 92; Bouwman, 1928, dl. 1: 331).

Belangrike funksies van die lidmate is die verkiesing van ouderlinge en diakens ingevolge artikel 22 van die Kerkorde en die verkiesing van 'n predikant wat dan deur die kerkraad beroep word (art. 5 KO). Kruger, Du Plessis en Spoelstra (1966: 59) dui tereg aan dat die verkiesing deur die kerkraad en diakens met medewerking van die lidmate moet geskied.

4.1.4 REGSPOSISIE VAN DIE PREDIKANT

Die predikant wat 'n belydende lidmaat van 'n Gereformeerde kerk moet wees, is 'n ampsdraer: hy lewer diens aan die plaaslike kerk, maar hy staan nie in diens van die kerk nie. Ingevolge die Gereformeerde dogmatiek staan die predikant in diens van Christus, welke diens ten behoeve van 'n plaaslike kerk verrig word. Hy lewer dus uit hoofde van sy amp as bedienaar van die Woord diens aan die plaaslike kerk. Hy is nie 'n werknemer wat met 'n dienskontrak aan die kerk as werkgewer gebind word nie.¹⁶ Hy ontvang nie salaris of vergoeding van die lidmate nie, maar die kerkraad, as orgaan van die kerk, moet toesien dat die predikant onderhou en versorg word. Hy is eweneens ook nie in diens van die kerkraad nie, want dit word in die Kerkorde duidelik gestel dat die kerkraad in die versorging van die predikant slegs as orgaan ("verteenwoordiger") van die kerk optree (art. 11 KO).

op die Skrif, belydenis en kerkorde, of 'n uitspraak van die algemene sinode." Raadpleeg ook Visser, 1978: 152–158.

¹⁵ Art. 11 KO: "Die kerkraad wat die kerk *verteenwoordig* ..." Dit dui op 'n orgaanshandeling wat die kerkraad uitvoer en nie op verteenwoordiging kragtens volmag nie. Kyk ook Bouwman, 1928, dl. 1: 329 en Roeleveld, 1958: 39 e.v.

¹⁶ Vgl. in hierdie verband Fourie, 1973: 182 e.v. wat verklaar dat die predikant 'n dienskontrak met die gemeente as regspersoon sluit. Wat die Nederlandse reg aanbetref, verklaar Roeleveld, 1958: 41 dat daar nie 'n dienskontrak tussen die predikant en die kerk of kerkraad gesluit word nie.

In die beroepsbrief word gewoonlik 'n onderneming deur die kerkraad gedoen wat die omvang van die onderhoud en versorging van die predikant bepaal. Hierdie onderneming is by aanvaarding wel 'n onbenoemde ooreenkoms waaraan die kerk gebonde gehou kan word, maar dit is beslis nie 'n dienskontrak waarin die kerk (of kerkraad) die werkgewer en die predikant die werknemer is nie. Dit is ook heeltemal moontlik dat daar nie so 'n onderneming ten opsigte van die omvang van die predikant se onderhoud in die beroepsbrief gegee word nie, aangesien die onderhoud van die predikant 'n voorskrif van die Kerkorde is wat op die kerkraad as orgaan van die plaaslike kerk gelê word. Die predikantsamp is 'n amp wat van die ouderlingsamp onderskei word, maar nie geskei kan word nie, deurdat die predikantsamp histories uit die ouderlingsamp ontwikkel het. Net so min as wat 'n ouderling 'n dienskontrak met die kerkraad of lidmate sluit, net so min doen die predikant dit (Van der Linde, 1965: 66; Bouwman, 1928, dl. 1:357).

Die kerkraad moet steeds toesig hou oor die vervulling van die leer- en regeertaak van die predikant, net soos wat die kerkraadslede oor mekaar moet toesig hou ten einde goeie orde te kan handhaaf (art. 81 KO). Dit is beslis nie die toesig van 'n werkgewer oor 'n werknemer nie (art. 81 KO).

4.1.5 DIENSKONTRAKTE

Dit is wel moontlik dat die kerkraad dienskontrakte met werknemers soos kosters, orreliste, en andere kan sluit. Die werknemers staan dan in diens van die kerk, aangesien die kerkraad as orgaan van die kerk opgetree het.

4.1.6 LOCUS STANDI IN JUDICIO (VERSKYNNINGSBEVOEGDHEID)

Die kerk kan as eiser of verweerder in die regsverkeer optree. Dit gebeur veral in gevalle waar tugstappe teen lidmate of ampsdraers gedoen is en sodanige persone die besluite van die kerkraad deur 'n burgerlike hof laat hersien. Dit kan voorts gebeur dat die kerk as kontraksparty in litigasie betrokke raak.

4.1.7 TUGSTAPPE

Die howe se uitgangspunt by 'n hersiening wat volg op tugstappe deur 'n kerk is dat daar eerstens nagegaan moet word of die kerk by die neem van tugstappe die prosedure soos in die kerkorde uiteengesit, gevolg het (*Long vs. Bishop of Cape Town* 1863 4 Searle 162 op 176; *De Vos vs. Ringskommissie van die NG Kerk* 1952 2 SA 83 (O) op 94; *Theron vs. Ring van Wellington NG Sendingkerk* 1976 2 SA 1 (A) op 13). Indien die kerk nie die korrekte prosedure gevolg het nie, is dit logies dat die burgerlike hof, veral waar 'n reg van 'n lidmaat aangetas is, die tugstappe ter syde kan stel. Die howe let verder daarop of die reëls van natuurlike geregtigheid en goeie trou nagekom is (*De Vos-saak* 101; *Theron-saak* 10 en 21 e.v.). Natuurlike geregtigheid is in *Kimmelman vs. Amalgamated Society of Woodworkers of SA* 1941 WPA 212 op 219 soos volg omskryf:

"... (N)o more than the fundamental rules of fair play, which according to the principles of the English law and the Roman-Dutch Law, are the minimum required of all persons purporting to exercise judicial or quasi-judicial functions. It means no more than this, that a person whose rights are going to be dealt with by such a body, is entitled to a fair and impartial consideration of his case.. . Further than that there are no rights except rights conferred specially by the rules of a society of this kind."

Wanneer 'n kerklike vergadering 'n diskresie uitoefen, is die maatstaf nie net of die kerklike liggaam 'n diskresie uitgeoefen het nie, maar die hof kan ook die prosedure ("meriete") van die uitoefening van die diskresie ondersoek ten einde vas te stel of die reëls van natuurlike geregtigheid en goeie trou nagekom is (*Theron-saak* 13–21). Dit gaan dus nie daaroor of die hof die diskresie op 'n ander wyse as die kerklike liggaam sou uitgeoefen het nie, maar of die voorafgaande stappe ten einde die diskresie te kan uitoefen, aan die vereistes van natuurlike geregtigheid en goeie trou voldoen. Dit is egter opvallend dat die staande kerklike praktyk by tugstappe vir 'n prosedure voorsiening maak wat met die maatstaf van natuurlike geregtigheid en goeie trou

ooreenstem (Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 436—482; Bamford, 1982: 157—179; Van der Linde, 1983: 229—261):

Die aangeklaagde moet volledig (verkieslik skriftelik) ingelig word oor die aard van die klag wat ondersoek word. Die klag moet duidelik geformuleer wees en moet die tyd en plek van die beweerde oortreding(s) vermeld.

Die *audi alteram partem*-reël moet toegepas word, deurdat die aangeklaagde in staat gestel moet word om hom teen die aanklag te verweer. Hy moet 'n redelike tyd gegun word om hom voor te berei en moet betyds van die tyd en plek van die tugondersoek in kennis gestel word. Die aangeklaagde het nie vanselfsprekend die reg tot regsverteenvoerding nie, maar kan wel iemand vra om voorspraak vir hom te doen. Dit is nie nodig dat die aangeklaagde alle getuienis wat teen hom ingebring word, aanhoor of getuies kruisondervra nie, maar alle getuienis wat teen hom ingebring word, moet aan hom oorgedra word indien hy nie tydens die aflegging daarvan teenwoordig is nie. Hy mag egter self getuies roep om in sy guns getuienis af te lê.

Die kerkraad wat 'n tugondersoek hou, moet onbevooroordeeld wees. Die persoon wat die klag ingebring het of wat teen die aangeklaagde getuienis aflê, mag nie deelneem aan die skuldigbevinding of strafoplegging nie. Persone wat deelneem aan die skuldigbevinding en strafoplegging van die aangeklaagde, moet alle voorafkennis wat die aangeklaagde mag benadeel, aan hom openbaar sodat die aangeklaagde hom daarteen kan verweer.

Die ondersoek hoef nie aan die streng vereistes betreffende bewyslewering, bewyslas en prosedure wat in 'n hof vereis word, te voldoen nie. In *Turner vs. Jockey Club of South Africa* 1974 3 SA 643 op 646 beslis die Appèlhof by monde van appèlregter Botha:

"The principles of natural justice do not require a domestic tribunal to follow the procedure and to apply the technical rules of evidence observed in a court of law, but they do require such a tribunal to adopt a procedure which would afford the person charged a proper hearing by the tribunal, and an opportunity of producing his evidence and of correcting or contradicting any prejudicial statement or allegation made against him."

- Aangesien die Kerkorde nie daarvoor voorsiening maak nie, mag 'n kerkraad nie ná 'n onreëlmatige tugondersoek weer die aangeklaagde verhoor nie.
- Die aangeklaagde het die reg om hom op 'n verdere meerdere vergadering te beroep en die beslissing sal slegs deur die hof in hersiening geneem word indien alle huishoudelike remedies uitgeput is.
- Die ondersoek moet deurentyd in alle openhartigheid en goeie trou geskied.

Die volgende gronde vir hersiening bestaan in die Suid-Afrikaanse reg (Bamford, 1982: 158—163):

- Die kerkraad het sy bevoegdhede tot die hou van tugondersoeke of strafoplegging, soos in arts. 71—80 van die Kerkorde uiteengesit, oorskry;
- Die kerkraad het *malafides* opgetree. Die blote onredelikheid van 'n besluit dui nie noodwendig op *malafides* nie, maar onredelikheid moet ten alle koste vermy word, aangesien dit in stryd is met die skriftuurlike beginsel dat alle tug in liefde moet geskied. Ernstige onredelike optrede dui egter wel op *mala fides-optrede*;
- Die kerkraad het nie die prosedure vir die hou van tugondersoeke, soos in die Kerkorde uiteengesit, nagekom nie;
- Verbrekning van die beginsels van natuurlike geregtigheid en goeie trou (soos hierbo uitgeengesit).

Dit is 'n skriftuurlike beginsel wat in die Gereformeerde kerke toegepas word dat tug met

liefde moet geskied (Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 440; Van der Linde, 1983: 235 en 245; art. 77 KO). Die beginsels van natuurlike geregtigheid en goeie trou is vervat in die voorskrifte wat in artikels 71–80 van die Kerkorde uiteengesit is. Die vraag ontstaan egter of die howe dieselfde geregtigheidsmaatstawwe as die kerklike vergaderings sal toepas. Die bepaling van artikel 36 NGB moet hier die weg aandui: die kerk moet die gesag van die owerheid erken vir sover dit nie met die Bybel en belydenisskrifte bots nie. Die kerk het dus kragtens sy aard soveel te meer 'n verpligting om by tughandelinge met die beginsels van geregtigheid, regverdigheid en goeie trou rekening te hou.

Indien 'n lidmaat deur 'n kerkraad veronreg is, is dit gewoonlik nodig dat alle huishoudelike stappe (byvoorbeeld beroep op 'n meerdere kerkvergadering) geneem moet word alvorens die saak deur 'n hof hersien kan word. Daar bestaan egter die uitsondering dat 'n verontregte lidmaat hom op 'n hof kan beroep voordat alle huishoudelike stappe geneem is waar 'n „fundamentele onreëlmatigheid of onwettigheid" teenoor so 'n lidmaat begaan is. Wanneer 'n handeling fundamenteel onreëlmatig is, sal aan die hand van die besondere omstandighede in elke spesifieke geval beoordeel moet word. In *Van Vuuren vs. Kerkraad van die Môreilig Gemeente van die NG Kerk in die OVS* 1979 4 SA (O) het die Hof die vraag of 'n afgesette predikant onder sensuur verkeer, oorweeg ten spyte van die feit dat al die huishoudelike remedies nog nie deur die predikant uitgeput was nie. Die doel van die aansoek was om Van Vuuren (die afgesette predikant) in staat te stel om 'n klag by die kerkraad van die gemeente (wat hom as predikant afgesit het) in te dien. Sou die hof egter bevind dat hy wel weens sy afsetting onder sensuur verkeer, sou dit nie vir Van Vuuren moontlik gewees het om die klag by die betrokke kerkraad in te dien nie. Ten opsigte van die vraag of Van Vuuren eers alle huishoudelike remedies moes uitput alvorens die Hof so 'n aansoek sal oorweeg, beslis die Hof by monde van regter De Wet:

"Mnr. Olivier het .. . aangevoer dat applikant eers sy huishoudelike remedies moes uitgeput het ingevolge die bepaling van gemelde kontraktuele verhouding tussen die partye alvorens hy hom op hierdie Hof kon beroep. Dit is egter duidelik dat dit nie hier gaan om die meriete van 'n beslissing nie. Wat ter sprake is, is die bevoegdheid van die applikant om kragtens die bepaling van art. 109 (1) 'n klagte in te dien. Dit behels 'n suiwer regsvraag wat gaan om 'n preliminêre of jurisdisksionele aangeleentheid. Applikant kan hom dus op hierdie Hof beroep vir 'n beslissing van gemelde regsvraag wat gaan om die vertolking van die kerkorde..."

Met verwysing na die *Theron-saak* word beslis dat die applikant hom wel tot die Hof kan wend voordat alle huishoudelike stappe geneem is in die geval waar 'n onreëlmatigheid teen hom begaan is.

Die howe beklemtoon die feit dat die aksie van lidmate teen 'n kerk uit 'n kontrak, naamlik die kerkorde, voortspruit en derhalwe kontraktueel van aard is. Dit is egter te betwyfel of die regsposisie van lidmate kontraktueel van aard is en dat die kerkorde die kontrak tussen die lidmate is. Uit hoofde van die verhouding van goeie trou wat tussen die kerk as regspersoon en die afsonderlike lidmate bestaan, bestaan daar ook wedersydse vorderingsregte (wat nie uit kontrak ontstaan nie) tussen die kerk en die lidmate. Inbreukmaking op hierdie vorderingsregte kan in bepaalde omstandighede onregmatig wees en tot 'n delikeis aanleiding gee. Dit is myns insiens dus 'n beter oplossing om die aksie van 'n lidmaat as deliktueel aan te merk (Pienaar, 1982: 207–216).

Dit skyn asof die hof hom sover moontlik daarvan sal weerhou om oor leerstellige aangeleenthede, veral waar dit op 'n vertolking van leerkwessies of belydenisskrifte neerkom, standpunt in te neem.¹⁷ Tog kan dit gebeur dat daar in 'n kerk groepe is wat

¹⁷ *Burgers vs. Murray and others* 1865 1 Roscoe 258; *Du Plessis vs. Sinode van die NG Kerk* 1931 KPA (ongerapporteer) — raadpleeg *Die Kerksaak*, 1931: 224; *Theron-saak* 14 — die Appèlhof het

onderling oor 'n leerstellige aangeleentheid verskil. Indien dit tot 'n skeuring of die afsetting van lidmate sou lei, kan dit gebeur dat die hof genader word om daarvoor uitsluitel te gee watter groep die navolgers van die oorspronklike leer is en watter groep daarvan afwyk. Dit is egter 'n ope vraag of dit vir 'n hof moontlik is om uitsluitel te gee waar daar ingewikkelde leerstellige vraagstukke ter sprake is. Al word daar van getuies gebruik gemaak, speel geloofsoortuiging in die verband steeds 'n belangrike rol. Die gesindheid en geloofsoortuiging van die regsprekende beampete is faktore wat myns insiens by die vertolking van die Bybel of belydenisskrifte nie buite rekening gelaat kan word nie. Tog is dit ook nie moontlik om die hof se jurisdiksie uit te sluit waar die regte van persone aangetas word nie. Die kerk-staat-verhouding bly steeds 'n netelige probleem en duideliker riglyne as wat tans bestaan, is 'n behoefte van sowel teoloë as juriste.

4.2 GEREFORMEERDE KERKE IN KERKVERBAND

Uit die voorafgaande blyk dit dat daar in Gereformeerde kringe sterk standpunt teen die verlening van permanensie aan meerdere vergaderings ingeneem word en dat die sienswyse dat 'n meerdere vergadering 'n oorkoepelende permanente liggaam vorm, dus om prinsipiële oorwegings afgekeur word. Meerdere vergaderings is bloot tydelik van aard en ontbind na afloop van die byeenkoms. Die kerkverband is wel permanent en word sigbaar geopenbaar vir sover dit tussen plaaslike kerke beleef word, maar dit dui slegs op die band wat tussen plaaslike kerke bestaan en nie op 'n korporatiewe liggaam wat met regs persoonlikheid bekleed is nie (Roeleveld, 1979: 27; Spoelstra, 1967: 23).

4.2.1 REGSPOSISIE VOOR 1985

Daar was egter 'n aantal handeling en besluite van meerdere vergaderings van Gereformeerde kerke wat nie aan hierdie voorwaarde van tydelikheid voldoen nie. Hierbo is reeds daarop gewys dat die howe by die toerekening van bepaalde regsgevolge nie alleen die dogmatiese struktuur van 'n kerk in oënskou neem nie, maar ook die optrede van daardie kerk in die regsverkeer oorweeg. Om te voorkom dat 'n hof tot aanvegbare uitsprake in hierdie verband beweeg word, moet dus toegesien word dat daar nie 'n teëspraak tussen die dogmatiese struktuur en die kerk se deelname aan die regsverkeer is nie. In hierdie verband sal sekere besluite en handeling van Gereformeerde kerke in heroorweging geneem moet word:

4.2.1.1 Naam:

Sedert die stigting van die Gereformeerde Kerk in 1859 staan die kerkgroep as *die Gereformeerde Kerk in (van) Suid-Afrika* bekend. Hierdie benaming kan moontlik na buite die indruk skep dat 'n kerkverband as oorkoepelende liggaam van alle plaaslike Gereformeerde kerke op geïnstitueerde wyse bestaan, te meer omdat die howe dit in die geval van ander kerke so vertolk (vgl. Handeling van die Sinode, 1862: 8, asook Handeling 1869: 7 en 17, waar gewys word na eiendom van die Gereformeerde Kerk in SA; ook Handeling 1955: 73).

Voorts is daar in die openbare verklaring van 14 Februarie 1859, wat sedertdien by elke sinode voorgelees word, verklaar:

"Allen, die met haar even dierbare geloof verkregen hebben, door de genade des H. Geestes, en — ditzelfde met haar wenschen te belijden en te betrachten, noodigt zij hartelijk tot hare *kerkgemeenschap* uit ... dat door hetselve en door de werking des H. Geestes al de uitverkorenen vergaderd, en — al de ware geloovigen in *ééne kerkelijke gemeenschap* verenigd worden" (Handeling 1862: 8 en 9; kursivering myne).

Tydens die Nasionale Sinode van 1955 is wel daarop gewys dat met die term *kerk* die verskillende plaaslike kerke bedoel word, maar daar is besluit om weens historiese en

nie uitdruklik oor die aspek beslis nie, maar gesê: "Dit kan egter wees dat 'n kerk algehele outonomie oor leerkwessies besit. . ."

praktiese oorwegings die naam *Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika* te behou (Handelinge 1955: 79). Hierdie naam kan moontlik vatbaar wees vir die vertolking dat die kerkverband 'n geïnstitueerde kerk is wat uit verskillende plaaslike kerke gevorm word. Dit is egter wenslik, ten einde ook regsekerheid te bewerkstellig, om die naam te wysig na die *Gereformeerde Kerke in (en nie van nie) Suid-Afrika (of Suidelike Afrika)*, en wanneer die kerke byeenkom, dit die *Sinode van Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (of Suidelike Afrika)* te noem (Du Plooy, 1982: 390; Spoelstra, 1967: 23; Fourie, 1980: 304). Tydens die Nasionale Sinodes van 1979 en 1982 is besluit dat studiedeputate die skriftuurlike, dogmatiese en kerkregtelike aspekte van die huidige naam moet ondersoek in die lig van juridiese implikasies en staatkundige en etniese omstandighede in Suidelike Afrika.

Spoelstra (1967: 23) wys tereg daarop dat daar soms verkeerdelik van die "handelinge van die vergadering van die Sinode" melding gemaak word, in plaas van die "handelinge van die Sinode". So 'n benaming is vatbaar vir die vertolking dat die sinode 'n permanente liggaam is wat verskillende sittings of vergaderings het, terwyl die term *sinode* op *vergadering* dui. So word daar ook gepraat van "die Gereformeerde Kerke binne die kerklike gemeenskap van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika", wat tot verdere verwarring aanleiding kan gee (Handelinge 1979: 560).

Die naam *Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika* het die gedagte van 'n Gereformeerde kerkverband as korporatiewe entiteit ook op ander terreine na vore gebring, soos hieronder bespreek word.

4.2.1.2 Kerkeiendomme

Reeds by die sinode van 1869 is besluit om 'n pastorie, wat die Gereformeerde Kerk te Burgersdorp ". . . als vrij en onbelemmerde eigendom aan de *Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika* ten geschenke zullen geven . . .," in eiendom te aanvaar (Handelinge 1869: 17 en 20) en die geboue van die Teologiese Skool te Burgersdorp is dan ook in die naam van *De Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika* geregistreer.

Tans is daar 'n hele aantal eiendomme in die naam van die *Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika* geregistreer (Handelinge 1982: 629). Die Nasionale Sinode het in 1955 die volgende besluit rakende kerkeiendom geneem:

"2 Aangesien die bestaande kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika ook geen bepaling het omtrent die eiendomme van die afsonderlike klassisse, partikuliere sinodes en vir allerlei bestaande of nog te stigte stigtinge van die Algemene Sinode om dit te verkry, te besit, te beswaar of te vervreem of op 'n ander manier te handel met roerende of onroerende goedere deur elke klassis of partikuliere sinode of sinodale stigting van watter aard ook al nie, so verklaar die Sinode voormeld verder soos volg:

- a. Elke klassis of partikuliere sinode of sinodale stigting binne die kerklike gemeenskap van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika is *alleen eienaar van sy goedere en fondse* en al sulke goedere en aktes daarvoor en alle verbande in sy guns op las gepasseer, word geregistreer en gedoen op en in die naam van elke klassis of partikuliere sinode of sinodale stigting en wel soos volg: Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, Klassis of Partikuliere Sinode of die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika as dit enige stigting in naam van die Algemene Sinode geld, soos byvoorbeeld Teologiese Skool, Sendingfonds
- b. Elke klassis of partikuliere sinode of trustees van enige stigting is bevoeg om in naam en ten behoeve van die betrokke liggaam en sonder verdere lasgewing buite hierdie besluit tot alle eiendomsdade van watter aard ook, maar in besonder en sonder om afbreuk te doen aan die algemeenheid van die voorgaande om roerende en onroerende goedere te koop, te huur, te verhuur, te verkoop, met verband of servitude of ander laste te beswaar, verder om roerende of onroerende goedere om oorsake wat die betrokke liggaam genoegsaam oordeel, weg te skenk of teen minder as die waarde daarvan oor te maak en om fondse op verbande of ander deur die betrokke liggaam goedgekeurde sekuriteite uit te ken en te belê onderworpe aan die

voorwaardes wat die betrokke lasgewers goedgekeur het.

- c. Die betrokke liggaam is gemagtig om gevolg en uitvoering te gee aan al die voorgaande handelinge, ingesluit die passeer van transport van onroerende goedere, om alle dokumente te teken of te laat teken deur een of meer persone binne of buite die betrokke liggaam.
- d. Bostaande geld vir alle bestaande of nog te stigte liggame van bogenoemde aard binne die kerklike gemeenskap van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika" (Handelinge 1955: 83 e.v.)

Dit beteken eerstens dat die Nasionale Sinode bepaal het dat partikuliere sinodes en klassisse regspersone is, deurdat hulle *alleen* eienaar van goedere en fondse is. Heeltemal in stryd met die beginsel dat hierdie vergaderings tydelik van aard moet wees, word hier nou 'n aantal regspersone (by implikasie met langdurige voortbestaan) geskep wat in eie naam eiendomsreg op goedere en fondse verkry.

Voorts is die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika eienaar van kerkeiendomme wat in sy naam geregistreer is. Dit skep die indruk dat die kerkverband 'n regspersoon is wat regshandelinge in eie naam uitvoer en wat op 'n hiërargiese wyse ook regspersoonlikheid aan partikuliere sinodes, klassisse en plaaslike kerke verleen (Du Plooy, 1982: 409).

Tydens die Nasionale Sinode van 1982 is die 1955-besluit herroep en die volgende besluit geneem:

"6.2 Aangesien die bestaande kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika ook geen bepalinge het omtrent die eiendomme van allerlei bestaande of nog te stigte stigtinge van die Gereformeerde Kerk om dit te verkry, te besit, te beswaar of te vervreem of op 'n ander manier te handel met roerende of onroerende goedere deur elke sodanige stigting van watter aard ook al nie, so verklaar die Sinode dat, tensy anders in die skeppingsakte van sodanige stigting vermeld:

6.2.1 Elke sodanige stigting van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika alleen eienaar is van sy goedere en fondse en al sulke goedere en aktes daarvoor en alle verbande in sy guns op las gepasseer, word geregistreer en gedoen op en in die naam van sodanige stigting en wel soos volg: Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (naam van stigting) byvoorbeeld 'Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, Die Kerkblad'.

6.2.2 Die trustees van enige stigting bevoeg is om in naam en ten behoeve van die betrokke stigting alle eiendomsdade van watter aard ook te verrig, maar in besonder en sonder om afbreuk te doen aan die algemeenheid van die voorgaande om roerende en onroerende goedere te koop, te huur, te verhuur, te verkoop, met verband of servitude of ander laste te beswaar, verder om roerende en onroerende goedere om oorsake wat die betrokke trustees genoegsaam oordeel, weg te skenk of teen minder as die waarde daarvan oor te maak en om fondse op verbande of ander deur die betrokke trustees goedgekeurde sekuriteit uit te leen en te belê onderworpe aan die voorwaardes wat die betrokke trustees goedgekeur het.

6.2.3 Die betrokke trustees bevoeg is om gevolg en uitvoering te gee aan al die voorgaande handelinge, ingesluit die passeer van transport van onroerende goedere, om alle dokumente te teken of te laat teken deur sodanige persoon of persone as wat deur die trustees daartoe gemagtig word.

6.2.4 Bostaande geld vir alle bestaande of nog te stigte stigtings van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika" (Handelinge 1982, 630A—630B. Hierdie besluit is weggelaat uit die oorspronklike Handelinge van 1982 en later ingevoeg as p. 630A—630B).

Hieruit kan die afleiding gemaak word dat partikuliere sinodes en klassisse (weens hierdie vergaderings se weglating uit die nuwe besluit) nie meer eienaars van goedere of fondse kan wees nie. Alle eiendomme wat nie aan plaaslike kerke behoort nie, moet tans in die naam van bestaande of te stigte stigtinge geregistreer word. Die wenslikheid van sodanige optrede word by 5.2 hieronder ondersoek. Voorlopig kan die vraag egter gestel

word of daar met hierdie optrede werklik afstand gedoen word van die gedagte dat die kerkverband eienaar van sodanige eiendomme is en of die oordrag van gemelde eiendomme nie net op 'n omseilingshandeling neerkom nie. Dit kom vreemd voor dat die eiendomme steeds in die naam van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (met die naam van die betrokke stigting daarnaas) geregistreer word.

4.2.1.3 Kontraksluiting

In 1970 en 1976 is ooreenkomste tussen die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika en die PU vir CHO betreffende die reëling van die verhouding tussen gemelde Universiteit en die Teologiese Skole van die Gereformeerde Kerk te Potchefstroom en Hammanskraal onderskeidelik gesluit (Handelinge 1970: 384 en Handelinge 1976: 124–126). Die partye tot die kontrak word as die Gereformeerde Kerk in SA en die PU vir CHO aangedui, wat weer die vermoede skep dat òf die Gereformeerde Kerk in SA òf die Nasionale Sinode 'n regs persoon is wat regshandelinge uitvoer.

4.2.1.4 Algemene optrede

Deur die algemene optrede en uitsprake van lidmate, plaaslike kerke en meerdere vergaderings word dikwels die indruk geskep dat die kerkverband 'n regs persoon is:

- Die Administratiewe Buro van die Gereformeerde Kerk is aangewys as die kerkgroep se *domicilium citandi et executandi* (Handelinge 1955: 84). Dit skep die indruk dat die kerkverband kan dagvaar of gedagvaar kan word en dus as 'n regs persoon tot hofgedinge kan toetree.
- In 1973 is ondersoek ingestel na die moontlikheid om die kerkverband by 'n mediese skema in te skakel, sodat "werknemers" van die Gereformeerde Kerk sodanige mediese skema kan benut (Handelinge 1973: 174 en 179).
- Kontinuiteit van die Sinode: In 1952 is daar 'n kommissie aangestel om ondersoek in te stel na 'n skema van afvaardiging na meerdere vergaderings en die Nasionale Sinode ten einde die kontinuiteit van die Sinode en meerdere vergaderings te handhaaf (Handelinge 1952: 272; Handelinge 1955: 119). Tydens die Nasionale Sinode van 1955 is dan ook bepaalde besluite geneem ten einde die kontinuiteit van die Sinode en ander meerdere vergaderings te verseker. Hoewel die bedoeling nie was om 'n korporatiewe liggaam in te stel nie, is die gebruik van die term *kontinuiteit* ongewens, aangesien dit die indruk van permanensie skep.

Dat die kerkverband permanent bestaan, skep nie probleme nie. Om egter die kontinuiteit van sinodes en meerdere vergaderings op 'n georganiseerde wyse te reël, doen afbreuk aan die vereiste van tydelikheid. Die vraag kan gestel word of die gebruik van deputate wat opdrag by een sinode ontvang en by 'n volgende sinode moet rapporteer (en wat dikwels bestaan uit dieselfde persone wat vir 'n tydperk van jare in 'n deputaatskap dien), nie tog reeds tot groot hoogte 'n permanente struktuur en werkwyse aan sinodes en meerdere vergaderings verleen nie. Indien dit sou gebeur dat deputate 'n deurlopende verbintenis tussen sinodes vorm, is daar nie 'n groot verskil tussen 'n sinode en die aandeelhoudersvergadering van 'n maatskappy, wat net op gesette tye vergader, maar kontinuiteit bewerkstellig deur middel van 'n bestuur en verteenwoordigers wat weer by 'n volgende aandeelhoudersvergadering moet kom rapporteer nie.

- Daar word algemeen tussen 'n blanke kerkverband en 'n nie-blanke kerkverband onderskei (Handelinge 1964: 261–273). Kerkverband is egter immers iets wat tussen plaaslike kerke met dieselfde geloofsoortuigings en belydenisskrifte beleef word. Om 'n nie-blanke kerkverband van 'n blanke kerkverband te onderskei, skep die indruk dat daar twee geïnstitueerde liggame bestaan. Dit is kennelik nie die geval nie (Du Plooy, 1982: 403).
- Die standpunt is hierbo ingeneem dat kerkverband nooit 'n korporatiewe liggaam kan wees nie. Hierteenoor word kerkverband egter dikwels as 'n *societas* van plaaslike kerke omskryf (Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 178; Roeleveld, 1980: 5 en 6).

Aan die hand van die *societas*-begrip word die kerkverband dan as 'n vennootskap aangemerkt. Die term vennootskap het egter 'n vasgelegde betekenis in die Suid-Afrikaanse reg, naamlik dat dit 'n kontrak vir samewerking tussen twee of meer persone, wat nie twintig oorskry nie, met die oog op winsbejag is (Bamford, 1982: 1; Uys, 1961: 13). Die term vennootskap kan dus nooit gebruik word om die aard van die kerkverband te omskryf nie. Indien die bedoeling sou wees om aan te toon dat kerkverband 'n *ooreenkoms* ter bereiking van 'n ideële doel is (wat dit nie is nie), sou dit in elk geval beter gewees het om die term genootskap te gebruik (Vir die omskrywing van 'n genootskap, raadpleeg Bamford, 1982: 117; Uys, 1961: 13). Roeleveld (1980: 5–8) is nie bereid om die kerkverband as 'n genootskap aan te merk nie, aangesien 'n genootskap volgens hom altyd 'n regs persoon is. Die term genootskap (vrywillige vereniging) word egter in die Suid-Afrikaanse regspraak gebruik om 'n vereniging wat op kontrak berus, te omskryf. In die Suid-Afrikaanse regspraak word die term genootskap en vrywillige vereniging as sinonieme gebruik (vgl. *Theron-saak* 13). Hoewel 'n vereniging in bepaalde omstandighede 'n regs persoon kan wees,¹⁸ is 'n vereniging wat op kontrak berus altyd 'n vereniging sonder regs persoonlikheid. Die term genootskap moet dus liever nie gebruik word om 'n verenigingsregs persoon aan te dui nie, aangesien dit verwarring skep. Daar kan dus nie met Roeleveld saamgestem word dat 'n genootskap altyd 'n regs persoon is nie en dat die kerkverband daarom 'n vennootskap moet wees nie.

Myns insien berus kerkverband hoegenaamd nie op die *societas-gedagte* nie.¹⁹ 'n Genootskap bring die gedagte van 'n permanente verhouding wat op kontraksluiting berus, na vore. Hoewel hier geen regs persoon tot stand kom nie, bestaan daar dan tussen die plaaslike kerke 'n kontraktuele eenheid van permanente aard, waaraan die plaaslike kerke gebonde gehou word. Dit vorm ook maar 'n spesifieke *aanwysbare* of *sigbare* struktuur van permanente aard, waarin die plaaslike kerke dan ingevolge die genootskapsooreenkoms opgaan.

Hoewel die kerkverband permanent is, is dit egter nooit 'n sigbare of aanwysbare gegewene in strukturele sin nie, maar is dit alleen sigbaar vir sover dit by die hou van *tydelike* meerdere vergaderings beleef word. Die *societas*- of genootskaps-gedagte doen afbreuk aan hierdie prinsipiële beskouing van kerkverband, deurdat daarby noodwendig van 'n sigbare vereniging van permanente aard (hoewel dit nie 'n regs persoon is nie) sprake is. Die byeenkoms in kerkverband is ten ene male nie op 'n ooreenkoms of kontraksluiting gegrond nie, maar dit is 'n skriftuurlike voorskrif wat in die Kerkorde vervat is en op onderlinge aanvaarding (wat nie kontraksluiting is nie) berus.

4.2.2 DIE SINODEBESLUIT VAN 1985

Weens die bogemelde probleme rakende die naam en regsposisie van Gereformeerde kerke wat gesamentlik in die regsverkeer optree, is daar tydens die Nasionale Sinode van 1982 aan deputate opdrag gegee om die aangeleentheid te ondersoek. Die deputate het 'n verslag opgestel waarin alle probleme uiteengesit is en het 'n aantal aanbevelings gemaak (Agenda, 1985: 204–219). Die volgende aanbevelings is tydens die 1985-

¹⁸ Bamford, 1982: 126 verklaar tereg dat vrywillige verenigings met of sonder regs persoonlikheid bestaan. Hy fouteer egter deur albei groepe op kontrak te grond. Uys, 1961: 2, 4, 11 en 16 deel mee dat vrywillige verenigings (genootskappe) nooit regs persone is nie. Indien hy met die term *genootskap* 'n vrywillige vereniging sonder regs persoonlikheid wat op kontrak berus, bedoel, kan daarmee saamgestem word. Dit moet egter steeds in gedagte gehou word dat daar ook vrywillige verenigings met regs persoonlikheid wat nie op kontrak berus nie, bestaan. Laasgenoemde verenigingsregs persone is egter nie genootskappe nie. Roeleveld, 1980: 22 voetnoot 27 verklaar verkeerdlik ten opsigte van Uys se term *genootskapsooreenkoms*: "Hierdie skrywer handel egter oor die oprigtingsooreenkoms van 'n genootskap as 'n regs persoon sonder winsoogmerk." Myns insiens ste! Uys hom juis ten doel om 'n *genootskap* van 'n *regs persoon* te onderskei.

¹⁹ Die uiteenlopende standpunte van Bamford, Uys en Roeleveld betreffende die aard van 'n genootskap illustreer die verwarring wat bestaan weens die feit dat die Romeinse *societas*-begrip in alle opsigte aan die Engelse begrip *voluntary association* gelykgestel word.

Sinode aanvaar:

"4.1 Al wat benoem moet word, is die plaaslike kerk. Dit behoort deur die betrokke plaaslike kerke self te geskied, ooreenkomstig die betrokke besluit van die Sinode van 1955, byvoorbeeld Gereformeerde Kerk Rustenburg.

4.2 Ter wille van identifisering en voorkoming van verwarring kan meerdere vergaderinge self 'n naam aan die besondere samekoms van die kerke gee, of dit bly soos dit is — met die voorbehoud dat dit nie 'n naam van 'n kerklike liggaam (entiteit) benewens die plaaslike kerke is nie.

4.3 Wanneer die Gereformeerde Kerke in kerkverband as 'n groep kerke van ander denominasies onderskei moet word, moet die meervoud, *Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika*, gebruik word.

4.4 Die Administratiewe Buro van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika moet tot 'n regs persoon omgevorm word ten einde hom in staat te stel om regshandelinge te verrig wat verband hou met die doel en funksies waarvoor hy gestig is.

4.5 Nadat die Administratiewe Buro tot regs persoon omgevorm is, word hy die eienaar van alle gemeenskaplike roerende bates van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika in hierdie sinodale verband asook van alle ander roerende bates wat deur hom geadministreer word, uitgesonderd sodanige roerende bates as wat:

4.5.1 aan trustees behoort en deur hom namens sodanige trustees geadministreer word;

4.5.2 aan enige stigting of maatskappy behoort en deur hom namens sodanige stigting of maatskappy geadministreer word.

4.6 Ten aansien van die registrasie van grond word aanbeveel:

4.6.1 Die Nasionale Sinode besluit 1955: 83 word onder die aandag van alle kerke en meerdere vergaderings gebring.

4.6.2 Deputate moet aangewys word (welke deputate 'n aktevervaardiger moet insluit) om 'n grondige studie te maak van die *causa* van elke transportakte of grondbrief in terme waarvan eiendom geregistreer is in die naam van:

- die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika of variasies van daardie naam;
- die Kuratore van die Teologiese Skool, hetsy as trustees vir die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika hetsy as trustees vir die Teologiese Skool hetsy as trustees vir enigiemand anders hetsy in eie naam;
- die Eufeesbedieningsfonds of enige ander fonds ten einde die korrektheid van sodanige registrasie na te gaan en aanbevelings in die verband aan die volgende Sinode te doen.

4.6.3 Aan die deputate wat kragtens 4.6.2 hierbo benoem word, moet verder opgedra word om wyses te ondersoek waardeur eiendomme geregistreer in die naam van:

- die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika of variasies daarvan;
- die Kuratore van die Teologiese Skool hetsy as trustees vir die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, hetsy as trustees vir die Teologiese Skool, hetsy vir enigiemand anders hetsy in eie naam;
- enige ander 'gemeenskaplike' eiendom van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika oorgedra kan word in die naam van die Administratiewe Buro nadat laasgenoemde tot regs persoon omgevorm is.

4.6.4 Opdrag moet aan die prokureur L.M. du Plessis gegee word om die Hoofregistrator van Aktes te spreek ten einde metodes vas te stel waarop daar in die toekomst eenvormigheid van registrasie van eiendomme in die naam van kerke

ooreenkomstig die 1955-Sinodebesluit bewerkstellig kan word.

4.7. Deputate moet benoem word om

4.7.1 die regsraad van elk van die bestaande fondse te ondersoek;

4.7.2 die regsgeldigheid van die wysiging van oorspronklike trustaktes en reglemente van bestaande trusts te ondersoek;

4.7.3 ondersoek in te stel na die uitskakeling van bestaande trusts en die omvorming daarvan na ander regsfigure.

4.8 Die volgende Sinodebesluit moet herroep word:

4.8.1 paragraaf 2 van die Sinodebesluit van 1955 (Acta 1955, p. 83—84, 2a, 2b, 2c, 2d);

4.8.2 paragraaf 6.2 van die Sinodebesluit van 1982 met betrekking tot stigtings (Acta 1982, p. 630B, 6.2, 6.2.1, 6.2.2, 6.2.3, 6.2.4).

4.9 Die Kuratore van die Teologiese Skool moet gemagtig en gelas word om met die PU vir CHO in onderhandeling te tree ten einde die ooreenkoms tussen die PU vir CHO en die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika te wysig deur enige verwysing in daardie ooreenkoms na 'Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika' en na die 'Kerk' met 'Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika' en 'Kerke' respektiewelik te vervang."

Hierdie besluit hou die volgende in:

4.2.2.1 Naam:

Kerkverband is 'n geestelike band wat tussen plaaslike Gereformeerde kerke beleef en sigbaar in die hou van tydelike meerdere vergaderings geopenbaar word. Die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, Algemene Sinode, Nasionale Sinode, partikuliere sinodes of klassisse kan dus nie as regspersone in die regsverkeer optree nie, maar is bloot tydelike meerdere vergaderings. Dit is soos volg in die verslag van die deputate verwoord (Agenda 1985: 209):

"3.2.3.1 Nog die kerkreg nog die Kerkorde nog enige Sinodebesluite erken 'n *corpus* bestaande uit die afsonderlike kerke; trouens, daar bestaan ernstige beginselbeswaar daarteen en dit word as kollegialisme afgewys.

3.2.3.2 Daar is gevolglik ook nie 'n groter liggaam wat afsonderlike draer van regte en verpligtinge is nie.

3.2.3.3 Alhoewel die meerdere vergaderings se besluite bindend is in die sin hierbo uiteengesit en in die sin gesag uitoefen, is die meerdere vergaderings nie afsonderlike gesagsliggame nie. Besluite van meerdere vergaderings kan nie regtens deur meerdere vergaderings op kerke afdwing word nie. In die mate egter wat sulke besluite *in casu* onderlinge ooreenkomste skep waartoe die betrokke kerke partye is, sou die kontrakspartye dit onderling kan afdwing.

3.2.3.4 Die kerkreg het as belangrike uitgangspunt dat een kerk nie 'n ander kerk mag oorheers nie. In teenstelling met verenigings en maatskappye berus die bindingskrag van besluite van meerdere vergaderings in die Skrif, belydenis en Kerkorde (kyk KO, art. 31) en nie bloot in die wil van die meerderheid nie. Die bindingskrag van 'n meerderheidsbesluit van 'n vereniging rus op 'n kontraktuele substratum, terwyl die bindingskrag van besluite van meerdere vergaderings in 'n religieuse substratum gefundeer is (kyk verder 3.1.4 en 3.2.3.3 hierbo).

3.2.3.5 Nadat die kerke in meerdere vergadering byeengekom het, bly daar geen liggaam voortbestaan nie — selfs nie eens 'n tussentydse bestuursliggaam nie. Vir gemeenskaplike kwessies wat tussentydse aandag verdien, word soos hierbo uiteengesit deputate aangewys wat slegs binne 'n beperkte volmag mag optree, asook kuratore met 'n meer deurlopende opdrag. Die gevolg is dat indien afleidings op die voormelde basis gemaak moet word, daar geen groter liggaam bestaan bo en behalwe die plaaslike kerke

nie. Hierdie meerdere vergaderings is nie verenigings nie en ook nie die bestuursliggame van 'n vereniging of verenigings nie.

"3.2.4 Slotsom

'n Kerknaam wat beskrywend is van die kerkverband, is strydig met die regskonstruksie hierbo uiteengesit. Dit skep die indruk dat die plaaslike kerke gesamentlik in 'n groter struktuur of liggaam byeengetrek is. Uit 'n juridiese oogpunt is dit dus wenslik dat die kerkverband nie benoem moet word nie. Dit kan verwarring op juridiese vlak skep wat tot 'n verkeerde regsbegrip aanleiding kan gee."

Hierby moet egter met die volgende besluit rekening gehou word (Agenda 1985: 218):

"4.3 Wanneer die Gereformeerde Kerke in kerkverband as 'n groep kerke van ander denominasies onderskei moet word, moet die meervoud, *Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika* gebruik word." Hierdie bepaling op sigself is egter nie genoegsaam om die Gereformeerde Kerke as 'n regspersoon aan te merk nie.

4.2.2.2 Kerkeiendomme

Weens die feit dat die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, die Algemene Sinode, die Nasionale Sinode, partikuliere sinodes en klassisse nie regspersone is nie, is besluit dat daar indringend na die registrasie van alle eiendomme wat nie in die naam van plaaslike kerke geregistreer is nie, te kyk. Dit hou in dat kerkeiendomme uiteindelik slegs in die naam van 'n plaaslike kerk, die Administratiewe Buro ('n entiteit met regspersoonlikheid) of sekere stigtinge of maatskappye geregistreer sal kan word.

4.2.2.3 Kontrakte

Alle kontrakte gesluit in die naam van die *Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika* sal verander moet word deur aan te dui dat die kontraksparty die *Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika* ('n groep kerke sonder regspersoonlikheid) is. Dit bring mee dat alle plaaslike Gereformeerde kerke binne die sinodale verband van die Nasionale Sinode gesamentlik aanspreeklik gehou sal word vir die nakoming van die kontraksverpligtinge (Agenda 1985: 219, 4.9).

4.2.2.4 Administratiewe Buro

Die Administratiewe Buro word as 'n regspersoon erken wat alle gesamentlike regshandeling van plaaslike Gereformeerde kerke uitvoer en as eienaar optree van alle kerkeiendomme en fondse wat gesamentlik deur plaaslike Gereformeerde kerke gebruik en aangewend word.

Alle plaaslike Gereformeerde kerke in Suid-Afrika wat in die Nasionale Sinode saamkom, is lede van die Administratiewe Buro en word dit by stigting van sodanige plaaslike kerk (sien ook 5.4 en bylaag 1 hieronder).

4.3 DIE GESAG VAN MEERDERE VERGADERINGS

Kerkverband word onder meer beleef deur die hou van tydelike meerdere vergaderings. Tog kan kerkverband nooit aan 'n sinode of enige ander meerdere vergadering gelykgestel word nie. Kerkverband word permanent beleef, terwyl meerdere vergaderings bloot tydelik van aard is. 'n Vraag wat heelwat aandag in Gereformeerde kringe geniet, is wat die aard van die gesag van meerdere vergaderings is. Aansluitend hierby ontstaan die vraag hoe die howe hierdie gesag sal vertolk.

Daar is reeds hierbo aangedui dat die Kerkorde nie 'n kontrak tussen die verskillende kerke of lidmate is nie, maar dat dit die *jus constituendum* en *jus constitutum* (interne verbandsreg) van plaaslike kerke is, wat in onderlinge oorleg met mekaar en ter wille van eenvormigheid in belydenis en kerkregering tydens 'n meerdere vergadering (sinode) vasgestel en aanvaar word. Die lidmate en die kerkraad onderwerp hulle aan die gesag van hierdie interne verbandsreg. Ook meerdere vergaderings geskied onder die gesag van die bepalings van die Kerkorde.

'n Meerdere vergadering is dan ook 'n vergadering van kerke (Du Plooy, 1979: 12; Du Plooy, 1982: 241) wat deur middel van aangewese ampsbedienaars (predikante en ouderlinge) saamkom (Spoelstra, 1967: 27; Van der Linde, 1965: 147). Hulle stel die liturgie en Kerkorde vas en dui aan op welke wyse die kerk geregeer moet word. Dit alles is moontlik deurdat die kerke 'n eenheid in belydenis, wat ook die akkoord van die kerklike gemeenskap heet, beleef. Die Kerkorde word dus nie deur 'n geïnstitueerde gesagsliggaam gepositiveer nie, maar berus op onderlinge aanvaarding van skrifvereistes en ordemaatreëls deur plaaslike kerke ten einde ordelike kerkregering te bewerkstellig. Daaruit vloei voort dat 'n meerdere vergadering of 'n sinode slegs tydelik van aard is en dus nooit met regs persoonlikheid beklee kan word nie.

Deur verskeie kerkregsgeleerdes word klem gelê op die feit dat die gesag van meerdere vergaderings nie afgeleide gesag is nie (Van der Linde, 1965: 146; Spoelstra, 1967: 30; Spoelstra, 1977: 59). Die plaaslike kerk dra nie sy gesag aan die meerdere vergadering oor, net om dan onder die jurisdiksie van die meerdere vergadering te staan te kom nie. Die plaaslike kerk behou altyd selfstandigheid en oefen gesag uit in sake waar die plaaslike kerkraad die vermoë het om self op te tree. Wanneer daar egter aangeleenthede ter tafel kom wat die plaaslike kerkraad nie alleen kan hanteer nie of wat meer kerke raak, kom die kerke in 'n meerdere vergadering byeen ten einde gemelde sake gesamentlik te oorweeg. Die meerdere vergadering se besluite dra daarom 'n eiesoortige gesag. Dit is nie afgeleide gesag nie. Voorts is dit ook nie vervangende gesag wat die plaaslike kerk se gesag vervang of omvat nie. Dit is die eiesoortige gesag van die meerdere vergadering wat geld ten opsigte van aangeleenthede wat binne die eie terrein van die meerdere vergadering val. Dit alles is moontlik omdat daar in hoofsaak net één gesag, naamlik die van Christus is (Van der Linde, 1965: 153; Visser, 1982: 305).

Meerdere vergaderings het dus nie *groter* gesag as plaaslike kerke nie, maar dit is gesag wat gesamentlik uitgeoefen word deur meer kerke op 'n terrein waar 'n plaaslike kerk nie gesag mag of kan uitoefen nie. Dit is dus geen botsende gesag nie, maar dieselfde gesag wat deur verskillende vergaderings op verskillende terreine uitgeoefen word. Spoelstra (1977: 60) stel dit so:

"Dit is dieselfde gesag as waaraan elke gelowige in die kerk regstreeks onderworpe is; dit is dieselfde gesag wat elke opsiener (biskop) geroepe is om te bedien; dit is dieselfde gesag wat die opsieners in hulle samekoms binne die kerk in die konsistorie moet bedien ten opsigte van sake wat die opsiener nie reeds kon afhandel nie; dit is dieselfde gesag wat die kerkraad deur sy opsieners wil laat bedien in sake waarin hy die samewerking, hulp of advies van ander kerkrade (kerke) ter sinode gaan soek, omdat hy dit nie alleen kan afhandel nie."

Artikel 84 van die Kerkorde beklemtoon dan ook die feit dat geen kerk oor ander kerke of geen ampsdraer oor ander ampsdraers heerskappy mag voer nie. Dit beteken egter nie dat 'n kerkraad willekeurig mag besluit of hulle 'n besluit van 'n meerdere vergadering wil toepas al dan nie. Indien 'n saak binne die gesag van 'n meerdere vergadering val, het daardie besluit dwingende krag teenoor die plaaslike kerk. Dit dui nie daarop dat die meerdere vergadering die gesag en kerkregering uit die hande van 'n plaaslike kerkraad kan neem nie, maar, weens die feit dat dit die oorleg en kundigheid van meer kerke as grondslag het, is dit bindend op plaaslike kerke (Van der Linde, 1965: 153; Kruger, Du Plessis en Spoelstra, 1966: 226—231).

'n Besluit van 'n meerdere vergadering vervang egter nie outomaties 'n besluit wat deur 'n kerkraad geneem is nie. Kerkraadsbesluite moet eers deur die betrokke kerkraad gewysig of herroep word ten einde in ooreenstemming met die besluite van 'n meerdere vergadering gebring te word. 'n Kerkraad wat weier om te konformeer, verbreek die eenheid van die kerkverband, wat uiteraard tot kerkskeuring aanleiding kan gee (sien ook 3.1.3 hierbo, sowel as Van der Linde, 1983: 129—130).

Die aangeleentheid is veral van belang by die verrigting van tughandelinge. Die hof sal

tughandelinge van 'n meerdere vergadering beoordeel aan die hand van die voorskrifte in die Kerkorde en die belydenisskrifte en sal veral daarop let of die vergadering sy eie prosedurevoorskrifte nagekom het. Aanvullend hierby let die hof altyd daarop of die voorskrifte van natuurlike geregtigheid en goeie trou nagekom is. Dit is opvallend dat die heersende praktyk by tughandelinge die voorskrifte van natuurlike geregtigheid en goeie trou wat die howe vereis, tot groot hoogte insluit. Bamford (1982: 157–169) gee 'n uiteensetting van hierdie vereistes. In die Kerkorde kom dit in art. 31 en 71–80 voor. Die basiese reëls van natuurlike geregtigheid en goeie trou is in elke mens ingeskape, deurdat elke mens 'n skepsel van God is. Weens die gebroke werklikheid waarin die mens as gevolg van die sondeval verkeer, is hierdie reëls van natuurlike geregtigheid 'n afskaduwing van die *reg* wat God in die skepping ingebou het (sien ook 4.1.7 hierbo ten opsigte van die prosedure wat by tugstappe gevolg moet word).

Indien daar in beroep op 'n verdere meerdere vergadering gegaan word, is ook daardie meerdere vergadering verplig om die voorskrifte van die Kerkorde na te kom en sal die hof ook daarop let of die reëls van natuurlike geregtigheid en goeie trou nagekom is. Indien die meerdere vergadering nie hieraan voldoen het nie, is dit geykte reg dat die hof die uitsprake van sodanige meerdere vergadering tersyde sal stel. Myns insien kan nie hierteen beswaar gemaak word nie aangesien 'n kerk wat nie die voorskrifte van die Kerkorde nakom nie, tog nie op immuniteit teen die inmenging van 'n burgerlike hof aanspraak kan maak nie.

Kerklike vergaderings geniet in 'n sekere mate immuniteit teen die inmenging van die howe by die vertolking van leerstellige sake. Dit geld veral by die vertolking van leerkwessies en belydenisskrifte (*Du Plessis vs. Sinode van die NG Kerk 1931 KPA* [ongerapporteur]). Die howe weerhou hulle normaal daarvan om die meriete van 'n spesifieke leerstelling te beoordeel. Tog ontstaan daar dikwels 'n situasie waar dit vir die hof nodig is om uitspraak te gee oor die vertolking van die belydenisskrifte of Kerkorde. Dit kan gebeur dat daar weens leerstellige verskille kerkskeuring plaasvind en albei groepe daarop aanspraak maak dat hulle die kerk is wat die belydenisskrifte korrek vertolk en daarom (as voortsetting van die oorspronklike kerk) op die kerkeiendom geregtig is. By eenvoudige leerkwessies behoort dit nie 'n groot probleem vir die hof te wees nie, maar dit bly 'n ope vraag of 'n hof oor die vermoë beskik om 'n oordeel te vel waar ingewikkelde teologiese leerstellings ter sprake is. Die hof oordeel weliswaar op grond van deskundige getuienis wat aan hom voorgelê word, maar dit bly steeds 'n vraag of die voorsittende beampte objektief kan oordeel watter van die deskundiges se weergawe die korrekte is. Die problematiek van die kerk-staat-verhouding val buite die omvang van hierdie studiestuk, maar bogemelde vraagstuk bly steeds 'n netelige probleem.

4.4 SAMEVATTING

Plaaslike Gereformeerde kerke voldoen aan al die gemeenregtelike vereistes vir die verwerwing van regs persoonlikheid. Sodanige kerke tree as gemeenregtelike regspersone in die regsverkeer op deur onder meer kontrakte te sluit, eiendom te besit en ander regshandelinge aan te gaan. Daar kan voorts prinsipiële beswaar ingebring word teen die standpunt dat plaaslike kerke op kontrak berus. Sodanige kerke berus op interne verbandsreg, bestaan voort ongeag die wisseling van lidmate en is draer van regte en verpligtinge afsonderlik van die van die lidmate waaruit hulle saamgestel is. Dit skyn asof daar geen prinsipiële beswaar teen sodanige siening van die regsposisie van plaaslike kerke bestaan nie.

Voor 1985 het daar 'n sterk moontlikheid bestaan dat die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (as kerkgroep) deur die *howe* as 'n regspersoon bestempel sou word, aangesien dit die volgende kenmerke vertoon het:

- dit was 'n entiteit wat draer van regte en verpligtinge afsonderlike van die van plaaslike kerke of lidmate was deurdat dit eienaar van afsonderlike kerkeiendomme was;

- dit het langdurig voortbestaan, ongeag die wisseling van plaaslike kerke of lidmate, deurdat daar op 'n vasgelegde wyse kontinuïteit van een sinode na 'n daaropvolgende sinode bestaan het;
- dit het 'n inherente gesagstruktuur gehad;
- dit het 'n geoorloofde ideële doel gehad;
- dit het *locus standi in judicio* gehad (kon as eiser en verweerder in die regsverkeer optree).

Dit staan egter vas dat dit heeltemal teenstrydig met die prinsipiële beskouing in verband met meerdere vergaderings of kerkverband is om enige sinode, meerdere vergadering of die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (as kerkgroep) as 'n regspersoon te tipeer. Die besluite ten opsigte van die naamsverandering na *Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika*, die bevestiging van die tydelike aard van meerdere vergaderings en die omskrywing van die Administratiewe Buro as 'n regspersoon tydens die Nasionale Sinode van 1985 het egter duidelikheid gebring dat Gereformeerde Kerke as kerkgroep nooit as 'n regspersoon getipeer kan word nie.

Geen meerdere vergadering is dus 'n regspersoon nie. Tog bind elke besluit van 'n meerdere vergadering al die plaaslike kerke wat aan die vergadering deelgeneem het. Indien daar van regsweë enige aanspreeklikheid uit 'n besluit van 'n meerdere vergadering voortvloei, sal alle plaaslike kerke gesamentlik en afsonderlik aanspreeklik gehou moet word. Elkeen sal dus as eiser of verweerder gevoeg moet word. Indien daar dus kontraktuele of deliktuele aanspreeklikheid (laasgenoemde kan byvoorbeeld by onregmatige tughandelinge ontstaan) uit die besluite van 'n meerdere vergadering sou voortvloei, bring dit aanspreeklikheid vir elke plaaslike kerk mee. Hierdie probleem kan gedeeltelik ondervang word (veral ten opsigte van kontraktuele aanspreeklikheid) deur die oprigting van 'n beheersregspersoon deur die plaaslike kerke wat dan regshandelinge namens die plaaslike kerke uitvoer (sien 5.4 hieronder). Tughandelinge van 'n meerdere vergadering sal egter steeds deur die meerdere vergadering self gehanteer moet word, wat individuele aanspreeklikheid meebring vir elke plaaslike kerk wat aan die vergadering meedoën.

5. VOORSTELLE VIR GESAMENTLIKE OPTREDE VAN PLAASLIKE KERKE

Kragtens die Gereformeerde prinsipiële beskouing van kerkverband is dit nie aanvaarbaar om 'n oorkoepelende geïnstitueerde gesagsliggaam bo of naas die plaaslike kerke in die lewe te roep nie. Van der Linde (1965: 119) spreek hom soos volg teen so 'n stelsel, wat wesenlik kollegialisties sou wees, uit:

"Die kerkverband bring dus 'n *nuwe liggaam* voort, wat die plek van die plaaslike kerk inneem en deur die *sinode geregeer word*. Van selfstandigheid is daar by die plaaslike kerk nou geen sprake meer nie. Hiërargies daal die gesag van die sinode af neer tot by die gemeentes. . . Prakties kom dit daarop neer dat veral die kerkrade grotendeels administratiewe liggame is waardeur die sinode werk... Hierdie kerkbegrip bring mee dat die plaaslike kerk, wat in *die kerk* verdwyn het, nie meer primêr die openbaring van die liggaam van Christus is nie maar wel van *die kerk* as die korporatiewe eenheid waarin die plaaslike kerke verdwyn het."

Dit is dus noodsaaklik om die selfstandigheid van die plaaslike kerke te beklemtoon en uit te bou, sonder om die bestaan van die kerkverband en die gemeenskaplike belange van die plaaslike kerke te ontken of te negeer. Daar moet egter rekening gehou word met die feit dat plaaslike kerke heel dikwels gesamentlik in die regsverkeer moet optree. Hoewel gesamentlike regshandelinge in die regsverkeer nie 'n voorvereiste vir die bestaan van kerkverband is nie, is dit 'n praktiese gevolg van die feit dat kerkverband tussen plaaslike kerke beleef word. Die moontlikheid dat plaaslike kerke gesamentlike regshandelinge aangaan, moet dus geskep word sonder om die prinsipiële beskouing betreffende kerkverband uit die oog te verloor.

5.1 DIE TRUSTFIGUUR

Die Nasionale Sinode en ander meerdere vergaderings (soos partikuliere sinodes en klassisse) kan as tydelike meerdere vergaderings van plaaslike kerke wel gesamentlike regshandelinge deur trustees 'laat uitvoer. Vir die doel sal dit noodsaaklik wees om 'n aantal trusts te skep. Die deputate wat op die tydelike vergaderings aangewys word, dien dan as trustees wat die regshandeling(e) namens die plaaslike kerke (as oprigters) uitvoer.

Daar is verskillende omskrywings van 'n trust, wat almal min of meer daarop neerkom dat 'n trust deur ('n) oprigter(s) geskep word by wyse van 'n oprigtingsakte waarin vermoënsregte aan ('n) trustee(s) as reghebbende(s) nie in eie belang nie, maar ten behoeve van 'n ander persoon, persone of 'n onpersoonlike doel oorgedra word. Die trustees as reghebbendes van die vermoënsregte moet dit dan in belang van die begunstigdes beheer en aanwend (Van der Merwe & Rowland, 1977: 321; Honoré, 1976: 2; Joubert, 1968: 130; De Villiers, Henning en Gardiner, 1980: 7).

Deur gebruikmaking van die trustfiguur kan veral die probleem wat by gesamentlike kerkeiendom ontstaan, opgelos word. Sodanige eiendom word dan nie in die naam van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika geregistreer nie, maar wel in die naam van die trustee(s) in sy/hulle hoedanigheid as trustee(s). Daar kan ook gesamentlike regshandelinge (soos kontraksluiting) deur die trustees uitgevoer word sonder dat daar 'n oorkoepelende liggaam, wat die selfstandigheid van plaaslike kerke sou verminder, hoef te ontstaan. Die plaaslike kerke wat in 'n meerdere vergadering byeenkom, oefen dan ingevolge die trustakte gesag en beheer oor die trustee(s) uit. Om 'n trust te skep, moet aan die volgende vereistes voldoen word:

- Daar moet 'n oprigtingsakte deur die betrokke plaaslike kerke (in meerdere vergadering) as oprigters opgestel word. Die reg tot wysiging van die trustdoel deur die oprigters sal uitdruklik voorbehou moet word, anders skep dit die onhoudbare posisie dat die trustdoel net deur die hof met die toestemming van al die oprigters en begunstigdes gewysig kan word. Dit is ook noodsaaklik dat die trustdoel, trusteeiendom en begunstigdes duidelik omskryf moet word en dat die aanwysing van

trustees gereël moet word.

- Die plaaslike kerke wat die trust oprig, moet die trustvermoë in eiendom aan die trustee(s) oordra. Veral Joubert (1968: 130) en Van der Merwe en Rowland (1977: 321) vereis dat die trustee eienaar van die trustvermoë moet wees. Honoré (1969: 127–130 en 1976: 2) wys daarop dat by die sogenaamde bewindtrust die trustee nie eienaar is nie, maar dat die begunstigdes eienaars word. Dit sal egter in die geval van die Gereformeerde Kerke tot moeilik administreerbare resultate lei en volgens De Villiers, Henning en Gardiner (1980: 8) is dit begripsmatig suiwerder om die trustee(s) as eienaar(s) aan te wys. Volgens Van Zyl (1976: 1 e.v.) kom daar by 'n amptelike trust 'n regs persoon tot stand, naamlik 'n bestuursverband bestaande uit die opeenvolgende trustees tesame met die Staat, wat as eienaar van die vermoë dit vir 'n spesifieke doel en ten behoeve van die trustbegunstigdes bestuur. Hoewel daar weinig kritiek teen hierdie uiteensetting van Van Zyl in te bring is, lui die Suid-Afrikaanse regspraak uitdruklik dat 'n trust nie 'n regs persoon is nie. In *CIR vs. MacNeillie's Estate* 1961 3 SA 833 (A) op 840 is beslis:

"Like a deceased estate, a trust, if it is to be clothed with juristic personality, would be a persona or legal entity consisting of an aggregate of assets and liabilities. Neither our authorities nor our courts have recognised it as such a persona or entity. It is trite law that the assets and liabilities of a trust vests in the trustee. The introduction of another persona . . . when there is a trustee ready to hand, would be an extraordinary measure which would call for some adjustment . . . between the legal position of the persona and that of the trustee."

Derhalwe sal die trustee(s) in eie persoon eienaar van die trustvermoë word en moet die oprigters die eiendomsreg op die trustvermoë aan die trustee(s) oordra. Dit is verder in die lig hiervan wenslik dat uitdruklik in die trustakte voorgeskryf word of die trustee(s) van die verskaffing van sekuriteit vrygestel word al dan nie.

- Die trustakte moet duidelike voorskrifte in verband met die administrasie van die trustvermoë bevat. Aangesien daar gewoonweg net 'n verpligting op die trustee(s) rus om rekenskap van sy beheer oor die trustvermoë aan die begunstigdes te gee, sal uitdruklik bepaal moet word wanneer en op welke wyse rekenskap aan die plaaslike kerke as oprigters (meerdere vergadering) gegee moet word.
- Die begunstigdes of klas van begunstigdes sal duidelik omskryf moet word.

Die gebruik van die trustfiguur om kerkeiendom te administreer en regshandelinge aan te gaan, lewer egter 'n aantal probleme op waarmee rekening gehou moet word:

- ♦ Die trustees word eienaars van die trustvermoë. By onroerende goed wat in die naam van trustees in hulle hoedanigheid van trustees geregistreer is, skep dit gewoonlik nie probleme nie. Indien een of meer trustees wegval en daar ander trustees in hulle plek aangestel word, is dit nie nodig om die transportakte te wysig nie (De Villiers, Henning en Gardiner, 1980: 14; Joubert, 1968: 272; *Group Areas Development Board vs. Hurley* 1961 1 SA 123 (A)).

Roerende bates en geld vorm deel van die persoonlike boedel(s) van die trustee(s) en by insolvensie of afsterwe van die trustee(s) kan sodanige trustbates in sommige gevalle in die insolvente of bestorwe boedel van 'n trustee val. Een van die grootste nadele van die gebruik van die trustfiguur is juis die feit dat die probleem of die trustvermoë in die insolvente boedel van 'n trustee val al dan nie, in die Suid-Afrikaanse reg nog nie duidelik uitgekristalliseer het nie. Menings van juriste wissel van die een uiterste, naamlik dat dit wel in die insolvente boedel val en dat begunstigdes slegs konkurrente skuldeisers is, tot die ander uiterste dat dit nie deel van die insolvente boedel vorm nie (De Villiers, Henning en Gardiner, 1980: 37 en gesag daar aangehaal).

Indien roerende goed in 'n aparte trustboedel gehou word, skyn dit of hierdie bates

nie deel van die insolvente boedel van die trustee sal uitmaak nie. In gevalle waar daar nie 'n aparte trustboedel gehou word nie en vermenging met die trustee se eie bates plaasgevind het, val dit uiteraard in die insolvente boedel. Al kan hierdie probleem in 'n mate deur voorskrifte in die oprigtingsakte ondervang word, skep dit steeds 'n mate van risiko.

- ♦ Die trustees moet onpartydige persone wees. Die vraag kan gestel word of ('n) deputaat(e) (as trustee(s)) wat aan die oprigtingshandeling deelneem en soms selfs deel vorm van die klas van persone wat as begunstig des aangewys word, wel so 'n onpartydige persoon is (De Villiers, Henning en Gardiner, 1980: 33). Wat hiermee saamhang, is dat dit uit die geraadpleegde literatuur nie duidelik blyk of dit geoorloof is dat die oprigter, trustee en begunstigde dieselfde persoon kan wees nie, soos wat wel kan gebeur waar die trustfiguur deur meerdere vergaderings gebruik word. Nietemin skyn dit of daar nie veel praktiese probleme in hierdie verband bestaan nie, veral aangesien die trustee gewoonlik nie alleenoprigter en alleeneienaar is nie (Honoré, 1976: 393). Tog kan die hof in sommige gevalle, waar daar botsende belange ter sprake kom, so 'n aangeleentheid as 'n omseiling van die trustbeginsel beskou. Juis sodanige omseiling het die Suid-Afrikaanse hofe daartoe genoop om te beslis dat 'n regspersoon bestaan (wat die eienaar van kerkeiendomme is) ten spyte van die feit dat die beheer van die eiendomme aan trustees oorgedra was (*Moloi vs. St. John Apostolic Faith Mission* 1954 3 SA 940 (T); *Malebjoe vs. Bantu Methodist Church of SA* 1957 4 SA 465 (W); vgl. ook Fourie, 1973: 75).
- ♦ Die grootste beswaar teen die gebruik van die trustfiguur vir hierdie doel is dat die voorskrifte van die Trustgeldebeskermingswet, 34 van 1934, op 'n trust van toepassing is. Ingevolge daardie wet kan daar te eniger tyd van 'n trustee verlang word om enige boek, dokument of gegewens aan die Meester van die Hooggeregshof te verskaf (artikel 4 (3)). 'n Afskrif van die oprigtingsakte moet by die Meester geliasseer word (artikel 2) en daar moet jaarliks aan die Meester verslag gedoen word van die administrasie van die trust deur finansiële state in te dien (artikel 4 (6)). Die Meester kan te eniger tyd by die hof aansoek doen om 'n volledige ondersoek na die beheer en administrasie van die trust te laat instel (artikel 4 (3)). Die beheer en administrasie word dus ten volle onder die beheer en toesig van die Meester en die Hooggeregshof geplaas. Begunstigdes kan by die hof aansoek doen om die beheer en administrasie van die trust te ondersoek en die hof kan self in bepaalde omstandighede die trustees deur ander vervang.

Dit kom dus daarop neer dat die beheer en administrasie van kerkeiendom sodoende onder staatstoesig geplaas sal word. Hoofstuk 3 van die Boedelwet, 66 van 1965, wat nog nie in werking getree het nie (maar wat in die nabye toekoms in werking kan tree), hou ook ingrypende beheermaatreëls deur die Meester en die Hooggeregshof in, waarop hier nie ingegaan hoef te word nie.

5.2 'N STIGTING

'n Meerdere vergadering kan 'n gemeenregtelike stigting oprig wat as eienaar van die gemeenskaplike kerkeiendomme kan optree en regshandelinge namens die plaaslike kerke kan verrig.

'n Stigting is 'n regspersoon wat ontstaan deurdat ('n) oprigter(s) 'n spesifieke vermoë vir 'n onpersoonlike doel afsonder, welke vermoë dan in die regsverkeer deur bestuurders of administrateurs onderhewig aan die oprigterswil geadministreer word (Joubert, 1951: 13). So 'n benadering sal veral die probleem dat die trustee eienaar van die afgesonderde vermoë word, kan oplos, aangesien die stigting (as regspersoon) eienaar word. Die afgeskeide vermoë word dan ten behoeve van die begunstigdes deur die administrateurs of bestuurders (wat in die geval van die Gereformeerde Kerke die benoemde deputate kan wees) beheer. In ooreenstemming met die feit dat die stigting in Suid-Afrika tans merendeels as 'n bestuursorganisasie gebruik word, behoort gebruikmaking van die stigtingsregspersoon in 'n hoë mate die probleem betreffende die hantering van gesamentlike kerkeiendomme en gesamentlike uitvoering van

regshandelinge te ondervang.

Die oprigtingsakte sal uiteraard uitdruklike voorskrifte vir die aanwys van bestuurders deur die meerdere vergadering asook vir die wyse waarop verslag aan die oprigters gedoen moet word, moet bevat. Die plaaslike kerke wat in die meerdere vergadering byeenkom, sal ook hier as oprigters moet optree.

'n Probleem met die gebruik van 'n stigting is dat die bestuurders of administrateurs ook binne die omskrywing van trustees val en dat dieselfde beheer deur die Meester en die Hooggeregshof (wat in 5.1 hierbo ten opsigte van trustees uiteengesit is), ook op administrateurs van toepassing is (Joubert, 1968: 263–269; Honoré, 1976: 78; *Aronson vs. Estate Hart and others* 1950 1 SA 539 (A) op 560). Die voorskrifte van hoofstuk 3 van die Boedelwet van 1965 (wat nog in werking moet tree) kan dus ook in die toekoms op administrateurs van stigtinge van toepassing gemaak word. Daar bestaan dus 'n moontlikheid dat die beheer van kerkeiendomme onder die gesag van die Meester en die Hooggeregshof geplaas kan word al word van die stigtingsfiguur gebruik gemaak.

'n Verdere beswaar is dat 'n stigting omrede sy regspersoonlikheid as bestuursorganisasie grotendeels onafhanklik funksioneer. Die plaaslike kerke as oprigters sal dus daarmee verlies moet neem om veel minder beheer oor die stigting uit te oefen as wat die geval by gebruikmaking van die trustfiguur is. Die bestuurder(s) is wel verplig om die oprigtingsdoelstellings uit te voer, maar daar bestaan geen ledevergadering wat as toesighoudende orgaan optree nie.

Indien die stigtingsfiguur deur plaaslike kerke gebruik sou word, bestaan die moontlikheid dat die oprigters, bestuurders en begunstigdes in bepaalde omstandighede dieselfde persone mag wees. Daar kan nie met sekerheid verklaar word dat dit geoorloof is nie. Daar is reeds by 5.1 hierbo daarop gewys dat die houe in bepaalde omstandighede ten opsigte van trustees verklaar het dat eiendom wat die trustees beheer het, steeds 'n regspersoon toeval. By gebruik van die stigting sal dus altyd daarteen gewaak moet word dat dit nie die indruk van 'n omseilingshandeling skep nie.

5.3 'N ARTIKEL 21-MAATSKAPPY

Die Maatskappywet, 61 van 1973, maak voorsiening vir die oprigting van 'n maatskappy beperk deur garansie vir die nastrewing van 'n ideële doel, wat as 'n artikel 21-maatskappy bekend staan. Die plaaslike kerke, wat in 'n meerdere vergadering byeenkom, sal, indien hierdie weg betree word, as aandeelhouers van die artikel 21-maatskappy moet dien. So 'n maatskappy kan dan as beheerliggaam die gesamentlike regshandelinge van die kerke uitvoer en as eienaar van kerkeiendomme dien.

Die maatskappy moet aan die volgende vereistes voldoen (art. 21 (1) en (2) Wet 61 van 1973; Cilliers, Benade en De Villiers, 1977: 529–531):

- Dit moet met wettige doel/doelstellings opgerig word.
- Die hoofdoelstelling moet inhou dat godsdienste, kuns, wetenskap, onderwys, liefdadigheid, ontspanning of gemeenskaps- of groepbelange bevorder word.
- Winste of ander inkomste moet vir die bevordering van die hoofdoelstelling aangewend word.
- Die betaling van 'n dividend aan die aandeelhouers is verbode.
- Die akte van oprigting moet bepaal dat geen deel van die inkomste aan enige aandeelhouer oorgemaak mag word nie en dat die bates by ontbinding aan 'n ander vereniging of inrigting met soortgelyke doelstellings of deur die artikel 21-maatskappy of deur die hof oorgemaak word.

Die volgende besware kan teen die gebruik van hierdie ondernemingsvorm by Gereformeerde kerke ingebring word:

- ♦ Weens die bewoording van die wet kan slegs 'n vereniging op hierdie wyse geïnkorporeer word (art. 21 (2)). Die sinode of meerdere vergadering sal dus bereid

moet wees om homself as 'n vereniging te omskryf, waarteen prinsipiële besware ingebring kan word.

- ♦ 'n Artikel 21-maatskappy word wel van die vereiste tot betaling van jaargeld vrygestel (art. 21 (3)), maar so 'n maatskappy moet nog steeds voldoen aan al die ander vereistes wat vir maatskappye beperk deur garansie gestel word. Daar sal dus jaarliks geouditeerde finansiële state by die Registrateur van Maatskappye ingedien moet word en aan alle verdere voorskrifte van die Maatskappywet sal ook voldoen moet word.
- ♦ Die outomatiese inkomstebelastingsvrystelling van artikel 21-maatskappye het van 1 Januarie 1975 af verval (art. 7 (l)(c) Inkomstebelastingwet, 65 van 1973). Dit beteken dat daar om die vrystelling van die betaling van inkomstebelasting aansoek gedoen sal moet word. Indien daar byvoorbeeld 'n uitgewery namens plaaslike kerke op hierdie wyse bedryf word wat 'n wins toon, sal daar waarskynlik inkomstebelasting betaalbaar wees, tensy die nodige vrystelling verkry is.

5.4 'N GEMEENREGTELIKE REGSPERSOON

Plaaslike kerke kan gesamentlik 'n gemeenregtelike regs persoon in die lewe roep om regshandeling aan te gaan en gemeenskaplike kerkeiendomme te beheer. Die plaaslike kerke as regs persone (*personae*) is dan die lede van hierdie beheersregspersoon. Daar kom geen oorkoepelende liggaam tot stand wat gesag voer oor die plaaslike kerke nie, maar weens praktiese oorwegings ontstaan hier 'n regsfiguur onder gesag van die plaaslike kerke wat gemeenskaplike eiendom beheer en gemeenskaplike regte en verpligtinge uitoefen. Hierdie beheersregspersoon word *nie* vereenselwig met die sinode, kerkverband of 'n meerdere vergadering nie. Dit oefen derhalwe nie gesag oor die plaaslike kerke uit nie, maar word juis deur die plaaslike kerke opgerig en beheer. Die doel van so 'n beheersregspersoon is dan ook net om as eienaar van gemeenskaplike kerkeiendomme op te tree en gesamentlike regshandeling uit te voer. By meerdere vergaderings waar die betrokke plaaslike kerke (wat lede van die beheersregspersoon vorm) byeenkom, word dan besluite geneem rakende die gemeenskaplike belange van die selfstandige kerke, welke besluite deur die beheersregspersoon uitgevoer moet word. Artikel 30 KO bepaal dat daar by kerklike vergaderings slegs kerklike sake afgehandel mag word. Myns insiens is gesamentlik regshandeling betreffende gemeenskaplike kerkeiendomme, publikasies, teologiese studie, ensovoorts beslis kerklike sake.

Gedurende die Nasionale Sinode van 1985 is die Administratiewe Buro van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika in 'n beheersregspersoon omskep. Die plaaslike kerke wat gesamentlik by die Nasionale Sinode byeenkom, het die reglement van die Administratiewe Buro sodanig gewysig dat 'n beheersregspersoon (waarvan die plaaslike kerke wat in die Nasionale Sinode verteenwoordig word, die lede is) tot stand gekom het. Hierdie beheersregspersoon (wat onder die gesag van die plaaslike kerke staan) funksioneer kragtens die reglement en dien as regs subjek wat die gemeenskaplike eiendom besit (wat nie aan plaaslike kerke toekom nie) en wat die regte en verpligtinge dra wat plaaslike kerke weens praktiese oorwegings gesamentlik moet uitoefen. Dit is dus nie 'n liggaam wat bo of naas plaaslike kerke opgerig word, waardeur die plaaslike kerke hulle selfstandigheid verloor nie. Daar word langs hierdie weg ook nie permanensie aan tydelike meerdere vergaderings verleen nie. Dit is 'n regs persoon wat onder die gesag van die plaaslike kerke, wat gesamentlik in die Nasionale Sinode byeenkom, staan (sien 4.2.2.4 hierbo, asook die reglement van die Administratiewe Buro, bylaag 1 hieronder).

Daar kan ook ander beheersregspersone op 'n soortgelyke wyse opgerig word, maar vir beter gekoördineerde administrasie sou dit wenslik wees om so veel moontlik aangeleenthede onder die beheer van die Administratiewe Buro te plaas.

Die vernaamste voordeel van hierdie werkwyse is dat sodanige gemeenregtelike regs persone nie verantwoording aan die Staat, hof of Meester van die Hooggeregshof verskuldig is nie, maar alleen aan die plaaslike kerke wat in die Nasionale Sinode

byeenkom. Die Sinode verkry dus nie regspersoonlikheid nie, maar bly steeds die vergadering van plaaslike kerke wat oor die beheer en uitoefening van gemeenskaplike sake deur die onderskeie gemeenregtelike regspersone gesag voer. Leerstellige aangeleenthede en belydenis-kwessies word dus deur die tydelike meerdere vergadering (en nooit deur die beheersregspersoon nie) hanteer.

BYLAAG 1

REGLEMENT VAN DIE ADMINISTRATIEWE BURO VAN DIE GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA

AANGESIEN die Algemene (Nasionale) Sinode van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika gehou te Pretoria in 1933 die stigting van 'n administratiewe buro vir die vermelde kerke goedgekeur het, en AANGESIEN so 'n administratiewe buro daarna gestig is, en AANGESIEN die Nasionale Sinode van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika gehou op Potchefstroom gedurende 1985 besluit het dat die vermelde administratiewe buro tot 'n regs persoon omgeskep moet word, NOU DERHALWE lui die Reglement van die Administratiewe Buro van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika soos volg:

1. WOORDBEPALING

In hierdie Reglement het die volgende woorde die onderstaande betekenis:

1.1 Die Administratiewe Buro: Die Administratiewe Buro van Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika.

1.2 Kerke: Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, wat in Nasionale Sinodes saamkom.

1.3 Nasionale Sinode: 'n Nasionale Sinode van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika.

1.4 Teologiese Skool: Die Teologiese Skool vir opleiding van predikante op Potchefstroom.

2. OPRIGTING

Die Administratiewe Buro is 'n regs persoon met die samestelling, regte, bevoegdhede, verpligtinge en funksies hieronder uiteengesit.

3. REGSPERSOONLIKHEID

3.1 Die Administratiewe Buro het die bevoegdheid om regte en verpligtinge te hê, te verwerf, te vervreem of oor te dra afsonderlik van die regte en verpligtinge van die lede daarvan en is as sodanig bevoeg (sonder om die omvang daarvan te beperk) om:

3.1.1 eiendom, roerend of onroerend, te verwerf, te besit en te vervreem;

3.1.2 enige en alle ooreenkomste te sluit en regshandeling aan te gaan wat nie met die doelstellings en funksies daarvan strydig is nie;

3.1.3 as party in regsdinge op te tree en 3.1.4 sodanig in die regsverkeer op te tree as wat nodig mag wees om die doelstellings en funksies daarvan te vervul.

3.2 Geen bates van die Administratiewe Buro mag op enige wyse hoegenaamd onder lede of werknemers verdeel word nie, en dit mag alleen vir die bevordering van die doelstellings en uitvoering van die funksies daarvan aangewend word.

3.3. Die Administratiewe Buro bly voortbestaan ongeag die wisseling van die lede daarvan.

3.4. Die *domicilium citandi et executandi* van die Administratiewe Buro is: H/v Meyer- en Molenstraat, Potchefstroom.

4. DOELSTELLINGS

Die doelstellings van die Administratiewe Buro is die volgende:

- 4.1 Die administrasie van gemeenskaplike en gesamentlike bates en fondse van die lede;
- 4.2 die verlening van hulp en bystand aan deputate wat van tyd tot tyd vir verskeie doeleindes deur Nasionale Sinodes aangewys. Word, met die behartiging en/of afhandeling van sodanige deputate se opdragte en funksies;
- 4.3 die administrasie en beskikbaarstelling van publikasies wat op las van Nasionale Sinodes uitgegee word;
- 4.4 om vir en namens trustees, bestuurders of deputate aangewys deur Nasionale Sinodes die administrasie van bates van trusts, stigtings en fondse geskep vir en ten behoeve van die lede te behartig sonder om aan die bevoegdhede, verpligtinge en verantwoordelikhede van sodanige trustees, bestuurders of deputate afbreuk te doen;
- 4.5 die uitvoering van sodanige verpligtinge en opdragte as wat van tyd tot tyd deur Nasionale Sinodes aan die Administratiewe Buro opgedra mag word;
- 4.6 die verspreiding en verkoping van boeke en lektuur vir godsdienstige doeleindes en kerklike skryfbehoeftes, vorms en kennisgewings;
- 4.7 die verkryging en reëling van groeps- en ander versekering/assuransie vir die lede en hulle lidmate.

5. LEDE EN VERGADERINGS

- 5.1 Alle Kerke is lede van die Administratiewe Buro en word dit by sodanige stigting.
- 5.2 Die gedeputeerdes van die lede wat in Nasionale Sinodes sitting het, kom by elke Nasionale Sinode in ledevergadering byeen.
- 5.3 Die ledevergadering is bevoeg en verplig om:
- 5.3.1 die bestuur, personeel en funksionaris van die Administratiewe Buro tot verantwoording te roep ten aansien van die uitvoering van hulle pligte en verantwoordelikhede;
- 5.3.2 die bestuur van die Administratiewe Buro aan te wys; die werksaamhede en uitvoering van die doelstellings van die Administratiewe Buro te beplan;
- 5.3.3 die termynverslag van die bestuur van die Administratiewe Buro aan te hoor en goed te keur of af te keur;
- 5.3.4 sodanige sake van die Administratiewe Buro af te handel as wat deur die bestuur daarvan na die ledevergadering verwys word;
- 5.3.5 sodanige opdragte aan die bestuur te gee as wat in die lig van die Administratiewe Buro se doelstellings nodig mag wees;
- 5.3.6 oor die algemeen enige besluit te neem wat vir die behoorlike uitvoering van die doelstellings van die Administratiewe Buro nodig mag wees;
- 5.3.7 'n begroting vir die volgende termyn goed te keur en daarvoor te bewillig en
- 5.3.8 hierdie Reglement te wysig of uit te brei indien nodig.
- 5.4 Die Voorsitter van 'n Nasionale Sinode soos van tyd tot tyd aangewys, tree as voorsitter van die ledevergadering op.
- 5.5 Die vergaderingsprosedure, kworumvereistes en besluitnemingsprosedure van ledevergaderings is dieselfde as wat vir Nasionale Sinodes geld.

6. BESTUUR VAN DIE ADMINISTRATIEWE BURO

- 6.1 Die Bestuur bestaan uit 10 (tien) bestuurslede en word soos volg saamgestel:

6.1.1 nege bestuurslede wat deur die ledevergadering aangewys word en

6.1.2 die Direkteur van die Administratiewe Buro.

6.2 By aanwysing van die Bestuur van die Administratiewe Buro moet die ledevergadering die volgende riglyne volg:

6.2.1 Een van die bestuurslede moet 'n kurator van die Teologiese Skool wees.

6.2.2 Een van die bestuurslede moet terselfdertyd 'n deputaat van 'n Nasionale Sinode vir die EPPW en W-versorgingsfonds wees.

6.2.3 Een van die bestuurslede moet terselfdertyd 'n deputaat van 'n Nasionale Sinode vir kerklike tydskrifte wees.

6.2.4 Drie van die nege bestuurslede behoort verkieslik op Potchefstroom te woon.

6.2.5 Ter wille van kontinuïteit behoort ten minste drie bestuurslede uit die vorige termyn herbenoem te word.

6.2.6 Sekundi moet vir die bestuurslede aangewys word.

6.3 Die Bestuur van die Administratiewe Buro verkies 'n voorsitter en ondervoorsitter uit hulle geledere.

6.4 Die Direkteur van die Administratiewe Buro is die Sekretaris van die Bestuur.

6.5 Die Bestuur behartig die sake van die Administratiewe Buro en is teenoor die ledevergadering verantwoording verskuldig vir die uitvoering van hulle pligte en verantwoordelikhede.

6.6 *Dagbestuur*

6.6.1 Die Dagbestuur bestaan uit 4 (vier) bestuurslede en word soos volg saamgestel:

6.6.1.1 Drie dagbestuurslede wat deur die Bestuur uit hulle geledere verkies word, en

6.6.1.2 die Direkteur van die Administratiewe Buro.

6.6.2 Minstens twee van die lede van die dagbestuur behoort verkieslik op Potchefstroom te woon.

6.6.3 Die Voorsitter van die Bestuur van die Administratiewe Buro is die voorsitter van die Dagbestuur.

6.6.4 Die Sekretaris van die Bestuur is die sekretaris van die Dagbestuur.

6.7 *Vergadering van die Bestuur*

6.7.1 Die Bestuur van die Administratiewe Buro vergader so dikwels as wat dit nodig mag wees om die sake van die Administratiewe Buro behoorlik te bestuur, maar minstens een maal per jaar.

6.7.2 Vergaderings van die bestuur word opgeroep deur enige bestuurslid of deur die Dagbestuur.

6.7.3 Die kworum vir die Bestuur is ses lede.

6.7.4 Besluite word by gewone meerderheid van stemme geneem op die wyse en volgens die prosedure deur die voorsitter bepaal.

6.7.5 By staking van stemme het die voorsitter nie 'n beslissende stem nie.

6.8 *Vergaderings van die Dagbestuur*

6.8.1 Die Dagbestuur vergader so dikwels as wat dit nodig mag wees om die sake daarvan af te handel.

6.8.2 Die Dagbestuur vergader op tye soos deur die voorsitter en die sekretaris bepaal.

6.8.3 Die kworum vir die Dagbestuur is drie lede.

6.8.4 Besluite word by gewone meerderheid van stemme geneem op die wyse en volgens die prosedure deur die voorsitter bepaal.

6.8.5 By staking van stemme het die voorsitter nie 'n beslissende stem nie.

7. BEVOEGHEDHE EN PLIGTE VAN DIE BESTUUR VAN DIE ADMINISTRATIEWE BURO

7.1 Die Bestuur hou toesig en oefen beheer uit oor al die werksaamhede van die Administratiewe Buro (onderworpe aan verantwoording aan die ledevergadering).

7.2 Die Bestuur van die Administratiewe Buro kan, maar sonder om van sy oorspronklike bevoegdhede en verantwoordelikhede afstand te doen, sy bevoegdhede en verpligtinge vermeld in 7.1 hierbo volgens sy diskresie aan die persone hieronder genoem deleger:

7.2.1 die Direkteur, personeel of funksionaris van die Administratiewe Buro en/of

7.2.2 enige deputaat aangewys deur 'n Nasionale Sinode in die mate wat dit binne sy opdrag van 'n Nasionale Sinode mag val, en/of

7.2.3 Kuratore van die Teologiese Skool soos in bepaalde omstandighede nodig geag mag word.

7.3 Personeel

7.3.1 Die Bestuur stel 'n personeelorganisasiekaart op, bepaal die lyn- en staffunksies van die personeel, skep die nodige poste en stel verantwoordelikhede en werksopdragte vir die verskillende poste vas.

7.3.2 Die Bestuur van die Administratiewe Buro stel 'n Direkteur van die Administratiewe Buro aan en sodanige ander personeellede as wat dit binne sy diskresie nodig ag.

7.3.3 Die Bestuur stel die diensvoorwaardes en salarisse van die vermeldde personeel vas en hersien dit wanneer nodig.

7.3.4 Die Bestuur het die bevoegdheid om personeellede aan te stel en vir diens na die Teologiese Skool te sekondeer. Ten aansien van die aanstelling, diensvoorwaardes, salarisse en enige besluite deur die Bestuur ten aansien van sodanige personeellede geneem, word vooraf met die Kuratore van die Teologiese Skool oorleg gepleeg.

7.3.5 Die Bestuur neem 'n getrouheidswaarborgpolis uit ter versekering van aanspreeklikheid vir verliese wat uit hantering van fondse deur die personeel van die Administratiewe Buro mag voortspruit. Die koste daarvan word uit die gelde van die Administratiewe Buro betaal.

7.4 Finansies

7.4.1 Die Bestuur beheer en administreer die gelde van die Administratiewe Buro.

7.4.2 Die Bestuur administreer die gelde op begroting deur 'n Nasionale Sinode aan deputate van 'n Nasionale Sinode toegewys.

7.4.3 Die Bestuur hou toesig oor en administreer al die fondse en gelde wat reeds deur 'n Nasionale Sinode aan die Administratiewe Buro vir administrasie toegewys is, asook sodanige fondse en gelde as wat in die toekoms deur Nasionale Sinodes aldus toegewys mag word.

7.4.4 Die Bestuur vorder sodanige gelde van die kerke in as wat hulle kragtens besluite van Nasionale Sinodes tot gemeenskaplike sake moet bydra.

7.5 Beheer en administrasie van eie fondse

7.5.1 Die Bestuur open sodanige bankrekenings as wat dit in sy diskresie nodig mag ag.

7.5.2 Die Bestuur betaal salarisse van personeellede deur die Administratiewe Buro in diens geneem asook sodanige ander uitgawes as wat die Administratiewe Buro ter

volvoering van sy doelstellings mag aangaan.

7.5.3 Die Bestuur is gemagtig om oor die algemeen sodanige uitgawes aan te gaan as wat vir die behoorlike uitvoering van die doelstellings en funksies van die Administratiewe Buro nodig is.

7.6 Administrasie van fondse en gelde van deputate van Nasionale Sinodes

7.6.1 Die Bestuur mag uitbetalings namens deputate van Nasionale Sinodes doen alleen na skriftelike opdrag daartoe deur sodanige deputate.

7.6.2 Uitbetalings deur die Bestuur namens deputate van Nasionale Sinodes word slegs uit fondse en gelde waarvoor sodanige deputate beskik en slegs binne die perke van sodanige geldelike voorsiening gedoen.

7.6.3 Die Bestuur het geen seggenskap oor die doeleindes waarvoor deputate van Nasionale Sinodes fondse en gelde aanwend nie.

7.6.4 Deputate van Nasionale Sinodes is verplig om self oor die besteding van sy fondse en gelde aan Nasionale Sinodes verslag te doen. Die Bestuur van die Administratiewe Buro is nie daarvoor verantwoordelik nie, behalwe binne die bestek van sy administrasie daarvan.

7.6.5 Die Bestuur vergoed uitgawes aangegaan deur deputate van Nasionale Sinodes aan hulle uit fondse en gelde van sodanige deputate, maar sodanige vergoeding geskied slegs by voorlegging van gespesifiseerde rekenings wat deur die voorsitter en sekretaris/skriba van die betrokke deputate mede-onderteken is.

7.7 Algemene administrasie van fondse en gelde van 'n Nasionale Sinode

7.7.1 Die Bestuur administreer die begroting deur 'n Nasionale Sinode goedgekeur en fondse en gelde deur 'n Nasionale Sinode bewillig.

7.7.2 Die Bestuur betaal fondse en gelde uit in ooreenstemming met die begroting deur 'n Nasionale Sinode goedgekeur.

7.7.3 Die Bestuur is bevoeg om uitbetalings uit sinodale fondse en gelde te maak vir doeleindes wat nie vooraf deur 'n Nasionale Sinode goedgekeur is nie, maar die Bestuur is daarvoor verantwoording aan 'n volgende Nasionale Sinode verskuldig.

7.7.4 Die Bestuur kan deputate van 'n Nasionale Sinode magtig om die bedrag aan sodanige deputate kragtens begroting van 'n Nasionale Sinode toegewys, te oorskry. Sodanige magtiging mag slegs verleen word nadat 'n skriftelike aansoek van die betrokke deputate ontvang is waarin motivering vir sodanige oorskryding uiteengesit is.

7.8 Belegging van fondse

7.8.1 Die Bestuur neem, met die goedkeuring van trustees, deputate of bestuurders waar nodig, beleggingsbesluite en belê gelde van al die fondse wat deur die Administratiewe Buro geadministreer word.

7.8.2 Die Bestuur stel 'n paneel van beleggingsdeskundiges aan om hulle te adviseer ten einde:

7.8.2.1 'n behoorlike beleggingstrategie uit te werk;

7.8.2.2 beleggings op 'n goeie sakegrondslag te doen;

7.8.2.3 beleggings die beste beskerming teen inflasie en/of devaluasie te bied.

7.9 Roerende en onroerende eiendom

7.9.1 Die Bestuur behartig die beheer, toesig en onderhoud van alle terreine en geboue wat vir daardie doel deur 'n Nasionale Sinode aan die Administratiewe Buro toegewys word.

7.9.2 Die Bestuur beheer, hou toesig oor, verskaf en vervang meubels en toebehore wat nodig is vir gebruik deur die Administratiewe Buro, die Teologiese Skool en vir ander doeleindes deur 'n Nasionale Sinode bepaal.

7.9.3 Ten aansien van enige besluite wat betrekking het op die geboue, meubels en toerusting wat deur die Teologiese Skool gebruik word, moet die Bestuur vooraf oorleg pleeg met die Kuratore van die Teologiese Skool.

8. BEVOEGDHEDE EN PLIGTE VAN DIE DAGBESTUUR

8.1 Die Dagbestuur het regstreeks toesig oor die kantore en administrasie van die Administratiewe Buro.

8.2 Die Dagbestuur behartig die daaglikse personeeladministrasie.

8.3. Die Dagbestuur is belas met

8.3.1 die bepaling van kantoorure;

8.3.2 die goedkeuring van afwesigheidsverlof aan personeellede;

8.3.3 toesig oor die algemene kantoorwerk van die Administratiewe Buro;

8.3.4 gereelde kontrole van die finansiële administrasie, bankrekenings, beleggings en sekuriteite;

8.3.5 die voorsiening van meubels en ander toerusting vir die kantoor van die Administratiewe Buro.

8.4 Die Dagbestuur kan besluite neem en uitvoer oor aansoeke om lenings uit fondse en gelde onder administrasie van die Administratiewe Buro asook oor belegging van fondse en gelde en is verplig om op die eerste daaropvolgende vergadering van die Bestuur daarvoor verslag te lewer.

8.5 Die Dagbestuur besluit oor sodanige prosedure as wat nodig mag wees ten aansien van alle uitbetalings wat deur die Administratiewe Buro gedoen moet word.

9. WERKSAAMHEDE VAN DIE ADMINISTRATIEWE BURO

9.1 Die Administratiewe Buro is op Potchefstroom gevestig.

9.2 Die Administratiewe Buro behartig die algemene administrasie, administrasie van finansies en sodanige ander funksies en pligte vir deputate van Nasionale Sinodes soos en wanneer daartoe deur Nasionale Sinodes gelas. Nieteenstaande sodanige administrasie en behartiging van funksies behou elke sodanige deputate van Nasionale Sinodes beheer oor sy eie fondse en gelde en bly dit steeds verantwoordelik met betrekking tot mandaat.

9.3 Personeel

9.3.1 Die Administratiewe Buro is bevoeg om personeellede in diens te neem.

9.3.2 Die Administratiewe Buro is bevoeg om personeellede wat dit aldus in diens geneem het

9.3.2.1 aan die Teologiese Skool te sekondeer in oorleg met die Kuratore van die Teologiese Skool;

9.3.2.2 aan deputate van Nasionale Sinodes te sekondeer.

9.3.3 Die vermelde personeel staan onder beheer en onder toesig van die Bestuur.

9.4 Finansies

Fondse en finansies wat deur die Administratiewe Buro benodig word vir uitvoering van die doelstellings waarvoor dit ingestel is, word uit die volgende bronne bekom:

9.4.1 Bydraes deur die lede soos deur Nasionale Sinodes bepaal;

9.4.2 bydraes uit fondse en gelde deur Nasionale Sinodes bewillig;

9.4.3 inkomste verkry uit die uitvoering van die Administratiewe Buro se doelstellings.

9.5 Alle roerende goed wat tevore aangekoop is en in die toekoms aangekoop mag word uit fondse en gelde wat deur Nasionale Sinodes bewillig is en wat in 7.9.2 vermeld word, is die eiendom van die Administratiewe Buro.

9.6 Die Administratiewe Buro is die eienaar van die Jan Lion Cachetbiblioteek, wat

9.6.1 uit fondse en gelde deur Nasionale Sinodes bewillig aangeskaf is en word, en

9.6.2 wat vir teologiese gebruik geskenk of bemaak is en word.

10. WYSIGING VAN DIE REGLEMENT

Hierdie Reglement kan slegs gewysig word deur 'n besluit van die ledevergadering.

BIBLIOGRAFIE

- ABMA, E., 1968. Verenigingen in het verleden, heden en toekomst *in* Den Hollander A.N.J. (red.) Drift en Koers 3de dr., p. 287. Assen : Van Gorkem.
- ANDERSON, W.H., 1931. Limitations of the corporate entity. St. Louis : Thomas.
- ASSER, C, 1980. Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, De rechtspersoon (bewerkt door Van der Grinten, W.C.L.) dl. 2/II 5de dr. Zwolle : Tjeenk Willink.
- BAMFORD, B., 1982. The law of partnership and voluntary association in South Africa, 3rd ed. Cape Town : Juta.
- BAVINCK, H., 1908 en 1911. Gereformeerde dogmatiek, 2de dr. (4 bande) band 2 (1908); band 4 (1911). Kampen : Kok.
- BEARDSLEY, Alberta, 1979. Are churches above the law? The application of the Fair Labor Standards Act and the Equal Pay Provisions of Title VII to religious organizations *in* University of Pittsburgh Law Review, vol. 40, nr. 3, p. 465.
- BINDER, J., 1907. Das Problem der juristischen Persönlichkeit. Leipzig : Deichert.
- BLOEMBERGEN, M.A.R., 1976. Vertegenwoordiging. Groningen : Tjeenk Willink.
- BOBERG, P.Q.R., 1977. The law of persons and the family. Cape town : Juta.
- BOGAERTS, E.G.J.M., 1973. Stichting en lidmaatschap *in* De Praktijk, gids nr. 2, p. 32.
- BOOTS, J.M.A., 1959. Rechtsproblemen rond de gemeenschap van personen. Zwolle : Tjeenk Willink.
- BOUWMAN, H., 1928 en 1934. Gereformeerde kerkrecht (2 bande); band 1 (1928); band 2 (1934). Kampen : Kok.
- BOUWMAN, M., 1937. Voetius over het gezag der synoden. Amsterdam : Bakker.
- BRECHER, F., 1959. Subjekt und Verband *in* Dietz R., Nipperdey H.C. en Ulmer E. (Hrsg.). Festschrift für Hueck, p. 233. München : Beck.
- BRINZ, A., 1873. Lehrbuch der Pandekten, 2 Aufl. (4 Bde.). Band 1. Erlangen : Andreas Deichert.
- BROWN, W.J., 1905. The personality of the corporation and the state *in* Law Quarterly Review, vol. 21, p. 365.
- BUCHDA, G., 1936. Geschichte und Kritik der deutschen Gesamthandlehre. Marburg : Elwert.
- BUDDINGH DE VOOGT, J.G., 1926. Classificatie van de vereenigingen. Haarlem : Tjeenk Willink.
- BÜTTNER, H., 1967. Identität und Kontinuität bei der Gründung juristischer Personen. Bielefeld : Giesecking.
- CANEY, L.R. en Brooks, P.E.J., 1967. Association *in* Joubert W.A. (ed.), The law of South Africa, vol. 1. Durban : Butterworth.
- CILLIERS, H.S., Benade, M.L. en De Villiers, S.W.L., 1977. Maatskappyereg. 3de dr. Durban : Butterworth.
- CLAUSING, P. en Van der Velden, P.A.L.M., s.j. Verenigingen *in* Boukema, A.C. (ed.). Rechtspersonen, band 1, deel 2. Deventer : Kluwer.
- COERTZE, L.I., 1948. Die trust in die Romeins-Hollandse reg. Stellenbosch : Universiteitsuitgewers.
- COHN, M., 1873. Zum römischen Vereinsrecht. Berlyn : Weidemann.

- COING, H., 1962. Zur Geschichte des Privatrechtssystems. Frankfurt : Vittorio Klostermann.
- COING, H., 1973. Die Treuhand kraft privaten Rechtsgeschäfts. München : Beck.
- CONVISER, R.J., 1964. The modern philanthropic foundation in America and Germany. Dissertation, University of Cologne.
- COOPMANS, J.P.A., 1964. De rechtstoestand van de godshuizen te s'Hertogenbosch voor 1629. Proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- DAVIS, K., 1970. Human society. New York : MacMillan.
- DE GROOT, C., 1977. Ontwikkeling van het persoonsbegrip buiten en in het recht *in* Hartmans tijdschrift ter beoefening van het administratief recht, jrg. 94 nr. 8, p. 291.
- DE LA PORTE, A., 1921. Rechtspersoonlijkheid en werkelijkheid *in* Rechtsgeleerd Magazijn, jrg. 40, p. 491.
- DEMELIUS, G., 1858. Die Rechtsfiction in ihrer geschichtlichen und dogmatischen Bedeutung. Weimar : Böhlau.
- DENNINGER, E., 1967. Rechtsperson und Solidarität. Frankfurt : Metzner.
- DEN TONKELAAR, J.D.A., 1979. Vrijheid en gebondenheid in het verenigingsrecht. Proefschrift, Rijksuniversiteit, Leiden.
- DEN TONKELAAR, J.D.A., 1980. Andere verenigingsleden dan natuurlijke personen en rechtspersonen *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 111, nr. 5513, p. 252.
- DE VILLIERS, S.W.L., Henning, J.J., Gardiner, S.J., Van Wyk, T. En Swart, G.J., 1980. Trusts en boedelbeplanning (Consulta 4). Johannesburg : Lex Patria.
- DE VRIES, W.G., 1980. Rechtspersonen zijn rechtspersonen want een mens is maar een mens. Deventer : Kluwer.
- DE WET, J.C., 1976. Agency and representation *in* Joubert, W.A. (ed.). The law of South Africa, vol. 1, p. 73. Durban : Butterworth.
- DE WET, J.C., en Van Wyk, A.H., 1978. De Wet en Yeats: Die Suid-Afrikaanse kontraktereg en handelsreg, 4de dr. Durban : Butterworth.
- DEWEY, J., 1926. The historic background of corporate legal personality *in* Yale Law Journal, vol. 35, nr. 6, p. 655.
- DIJK, P.L., 1971. Iets over bestuur en vertegenwoordiging van verenigingen en stichtingen *in* Faber, S., De Gaay Fortman, W.F. en Schrage, E.J.H. (red.), Uit het recht — Rechtsgeleerde opstellen aangeboden aan mr. P.J. Verdam, p. 281. Deventer : Kluwer.
- DIJK, P.J., en Wachter, B., Enkele aspecten van de vereniging in het (nieuwe) Burgerlijk Recht. Leeuwarden : Broederschap der Notarissen in Nederland.
- DIJK, P.L., 1978. Ervaringen met boek 2 Burgerlijk Wetboek terzake van verenigingen en stichtingen *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 109, nr. 5427, p. 181.
- DOOYEWEERD, H., 1935 en 1936. De wijsbegeerte der wetsidee (3 bande) dl. 1 en 2 (1935); dl. 3 (1936). Amsterdam : Paris.
- DOOYEWEERD, H., 1937. Grondprobleem in de leer der rechtspersoonlijkheid *in* Themis, jrg. 98, p. 199 en 367.
- DOOYEWEERD, H., 1946. Encyclopaedie der rechtswetenschap (2 bande) dl. 2. Amsterdam : DAVID.
- DOOYEWEERD, H., 1957. De verhouding tussen individu en gemeenschap in de

- Romeinse en Germaanse eigendomsopvatting. Amsterdam : Paris.
- DORREN, K.H.J., 1954. Op de grens van recht en teologie *in* Nederlands Juristenblad, jrg. 29, p. 709.
- DRESSLER, D., 1969. *Sociology: the study of human interaction*. New York : Knopf.
- DRIELSMA, H.A., 1979. Het rechtssubject bij de stichting en het oud-Nederlands successierecht *in* Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, dl. 47, nr. 3, p. 247.
- DROBNIG, U., 1959. Haftungsdurchgriff bei Kapitalgesellschaften (Arbeiten zur Rechtsvergleichung 4). Frankfurt : Metzner.
- DUFF, P.W., 1938. *Personality in Roman private law*. Cambridge : Cambridge University Press.
- DUNKMANN, D.K., 1931. *Lehrbuch der Soziologie und Sozialphilosophie*. Berlin : Junker und Dünhaupt.
- DU PLESSIS, L.J., 1941. *Die moderne staat*. Stellenbosch : Pro Ecclesia.
- DU PLESSIS, L.J., 1943. Inleiding tot die algemene regsleer of jurisprudence. Potchefstroom : Pro Rege.
- DU PLESSIS, L.M., 1979. Menseregte en konfliktsituasies *in* Koers, jrg. 44 nr. 5, p. 339.
- DU PLOOY, A. le R., 1979. Ekklésia en meerdere vergaderinge. Verhandeling, PU vir CHO, Potchefstroom.
- DU PLOOY, A. lê R., 1982. Kerkverband — 'n Gereformeerde-kerkregtelike studie. Proefskrif, PU vir CHO, Potchefstroom.
- DUYNSTEE, J.A.Th.J.M., 1978. *Beschouwingen over de stichting naar Nederlands privaatrecht*, 2de dr. Deventer : Kluwer.
- ELLIOT, C.B., 1923. *A treatise on the law of private corporations*, 5de dr. Indianapolis : Bobbs-Merill.
- ELOFF, T., 1980. Die taak van die owerheid in Romeine 13:1—7 (Studente-studies nr. 7). Potchefstroom : PU vir CHO.
- ENGLANDER, K., 1914. *Die regelmässige Rechtsgemeinschaft* (2 Bde.). Band 1. Berlin : Guttendag.
- ENNECCERUS, L., (heruitgewer), 1959. *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts*, Band 1, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts (bework deur Nipperdey, H.). Tübingen : Mohr.
- FABRICIUS, F., 1963. *Relativität der Rechtsfähigkeit*. München : Beck.
- FEENSTRA, R., 1971. The development of the concept foundation in continental law *in* Acta Juridica, p. 123.
- FEENSTRA, R., 1978. Inleidende hoofdstukke betreffende de Romeins-rechtelijke grondslagen van het Nederlands privaatrecht, 2de dr. Leiden : Universitaire Pers.
- FEILER, M., 1963. *Das Bonner Grundgesetz und die juristischen Personen als Träger von Grundrechten*. Dissertation Ludwig-Maximilians-Universität, München.
- FLUME, W., 1971. Die werdende juristische Person *in* Ballerstedt, K. En Hefermehl, W., (heruitgewers), Festschrift für Ernst Gessler. München : Vahlen.
- FLUME, W., 1977. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. Band 1,1. Die Personengesellschaft. Berlin : Springer.
- FOCKEMA ANDREAE, S.J., 1906. *Het oud-Nederlandsch Burgerlijk Recht*. Haarlem : Bohn.
- FOKKENS, J.W., 1980. De rechtspersoon als dader *in* Delikt en Delinkwent, jrg. 10, p.

393.

- FORD, H.A.J., 1959. *Unincorporated non-profit associations*. Oxford : Clarendon.
- FORMOY, R.R., 1923. *The historical foundations of modern company law*. London : Sweet and Maxwell.
- FOURIE, D.C.G., 1973. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk as regs persoon in die Suid-Afrikaanse privaatrecht. Proefskrif, PU vir CHO, Potchefstroom.
- FOURIE, D.C.G., 1980. Die aard van die kerkverband *in* Die Kerkbode, jrg. 132, nr. 8, p. 236; nr. 9, p. 262 en nr. 10, p. 302.
- FRIEDMAN, W., 1951. *Law and social change in contemporary Britain*. London : Stevens.
- GELDART, W.M., 1924. *Legal personality*. Oxford : Clarendon.
- GERBRANDY, S., 1970. De persoon en het recht *in* Ankum, J.A., Van den Bergh, G.C.J.J. en Schoordijk, H.C.F. (red.), *Plus est en vous — opstellen over recht en cultuur aangeboden aan prof. mr. A. Pitlo*, p. 209. Haarlem : Tjeenk Willink.
- GEREFORMEERDE KERK IN SUID-AFRIKA, Handeling van die Sinode, 1862, 1869, 1933, 1952, 1955, 1964, 1970, 1973, 1976, 1979, 1982 en 1985. Potchefstroom : Herald.
- GEREFORMEERDE KERKORDE (KO), kyk Kerkorde, Die.
- GREEN, B., 1980. The dissolution of unincorporated non-profit associations *in* The Modern Law Review, vol. 43, nr. 6, p. 626.
- GREEN, L.C., 1977. *Law and society*. Dobbs Ferry : Oceana.
- GROEN, K., 1953. Op de grenzen van vereniging en stichting *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 84, nr. 4314, p. 456.
- HAFF, K., 1915. *Grundlagen einer Körperschaftslehre*. Leipzig: Deichert.
- HAFF, K., 1929. Die juristischen Personen des bürgerlichen und Handelsrechtes in ihrer Umbildung *in* Schreiber, O. (heruitgewer), *Die Reichsgerichtspraxis im deutschen Rechtsleben* (6 Bde.), Band 2, p. 178. Berlin : De Guyter.
- HALLIS, F., 1930 en 1978. *Corporate personality* (herdruk 1978). London : Oxford University Press.
- HARDENBERG, L., 1979. De qualificatie van oude rechtspersonen *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 110, nr. 5480, p. 309 en nr. 5481, p. 325.
- HARDENBERG, L., 1980. Het eigen recht van de kerken *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 111, nr. 5518, p. 337; nr. 5519, p. 353 en nr. 5520, p. 369.
- HECKEL, J., 1952. Kirchengut und Staatsgewalt *in* Rechtsproblemen in Staat und Kirche — Festschrift für Rudolf Smend, p. 103- Göttingen : Schwartz.
- HEIDELBERGSE KATEGISMUS, Die *in* Die Berymde Psalms en Skrifberyminge, 1977. Kaapstad: NG Kerkgewers.
- HEIMANN, F.F., 1974. *The future of foundations*. Engelwood Cliffs : Prentice Hall.
- HENKEL, W., 1972. *Zur Theorie der juristischen Person im 19-Jahrhundert*. Dissertation Georg-August-Universität, Göttingen.
- HEYL, J.W.S., 1977. *Grondregistrasie in Suid-Afrika*. Pretoria : Wallachs.
- HÖLDER, E., 1905. *Natürliche und juristische Personen*. Leipzig : Duncker & Humblot.
- HÖLDER, E., 1908. Das Problem der juristischen Persönlichkeit *in* Jherings Jahrbücher, Jrg. 53, Band 17, p. 40.
- HOMMES, kyk Van Eikema Hommes.

- HONORÉ, A.M., 1969. Honoré's views on trust law *in* Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg, jrg. 32, p. 126.
- HONORÉ, A.M., 1976. The South African law of trusts. 2nd ed. Cape Town : Juta.
- HORA SICCAMA, D.G.R., 1905. De geestelijke en kerkelijke goederen onder het canoneke, het gereformeerde en het neutrale recht. Utrecht : Kemink.
- HORNUNG, P., 1972. Der wirtschaftliche Verein nach §22 BGB. Dissertation Georg-August-Universität, Göttingen.
- HOUTAPPEL, J.C., 1974. De theorie van de rechtspersoon *in* Nederlands Juristenblad, jrg. 49, p. 794.
- HOUWING, Ph.A.N., 1939. Subjektief recht, rechtssubject, rechtspersoon. Zwolle : Tjeenk Willink.
- HUSSERL, G., 1964. Recht und Welt; rechtsphilosophische Abhandlungen, Band 1, Juristische Abhandlungen. Frankfurt : Vittorio Klosterman.
- HUUSEN-DE GROOT, F.M., 1976. Rechtspersonen in de negentiende eeuw. Leiden : Universitaire Pers.
- JOHN, U., 1977. Die organisierte Rechtsperson. Berlin : Duncker & Humblot.
- JOLLES, H.M., 1959. Het verenigingsleven in sociologisch perspectief *in* Mens en Maatschappij, jrg. 34, p. 18.
- JOOSTE, J.P., 1946. Die verhouding tussen kerk en staat aan die Kaap tot die helfte van die 19e eeu. Bloemfontein : Sacum.
- JOOSTE, J.P., 1958. Die geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859—1959. Potchefstroom : Herald.
- JOSLING, J.F. en Alexander, L., 1975. The law of clubs; with a note on unincorporated associations, 3rd ed. London : Oyez.
- JOUBERT, C.P., 1951. Die stigting in die Romeins-Hollandse reg en Suid-Afrikaanse reg. Den Haag : Excelsior.
- JOUBERT, C.P., 1968. 'n Kritiese beskouing van Honoré se opvattinge oor ons trustreg *in* Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg, jrg. 31, p. 124 en 262.
- JOUBERT, D.D. en Steyn, Anna F., 1965. Groepsdinamika. Stellenbosch : Universiteitsuitgewers.
- JOUBERT, D.J., 1979. Die Suid-Afrikaanse verteenwoordigingsreg. Kaapstad : Juta.
- KERKORDE (KO), Die, 1979. Die Kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Potchefstroom : Herald.
- KERKSAAK, Die, 1932. Die Kerksaak tussen prof. J. du Plessis en die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Kaapstad : Nasionale Pers.
- KLEYNHANS, E.P.J., 1974. Die kerkregtelike ontwikkeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (1795—1962). Proef-skrif, US, Stellenbosch.
- KLOTZ, E., 1963. Grenzen der Rechtsfähigkeit bei juristischen Personen. Dissertation Eberhard-Karls-Universität, Tübingen.
- KRAAN-BRINKER, E.D., 1962. Het leden-verbod bij de stichting en de gevolgen van overtreding *in* Ars Aequi, jrg. 11, nr. 9, p. 229.
- KRAFT, A.J.M., 1938. De privaatrechtelijke rechtspersonen naar Nederlandsch recht. Leiden : Handelswetenschappelijke Bibliotheek.
- KRÜCKMANN, 1916. Einheit, Subjekt, Person *in* Archiv für die civilistische Praxis, Band 114, p. 143.

- KRUGER, L.S., Du Plessis, H.L.M., Spoelstra, B. en Spoelstra, T.T., 1966. Handleiding by die Kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Potchefstroom : Pro Rege.
- LARENZ, K., 1933. Zur Lehre von der Rechtsgemeinschaft *in* Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts, Jrg. 83, Band 47(2), p. 108.
- LARENZ, K., 1935. Rechtsperson und subjectives Recht *in* Dahm, G. (Hrsg.), Grundfragen der neuen Rechtswissenschaft. Berlin : Junker & Dünhaupt.
- LARENZ, K., 1960 en 1979. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, 1 Aufl. (1960), 4 Aufl. (1979). Berlin : Springer.
- LARENZ, K., 1980. Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts. 5 Aufl. München : Beck.
- LASKI, H.J., 1916. The personality of associations *in* Harvard Law Review, vol. 29, p. 404.
- LLOYD, D., 1938. The law relating to unincorporated associations. London : Sweet & Maxwell.
- LÖFFLER & Faut, 1974. Die moderne Stiftung — Recht und Steuern *in* Betriebs-Berater, Jrg. 29, Band 8, p. 329.
- LOHMAN (De Savornin Lohman), A.F. en Rutgers, F.L., 1887. De rechtsbevoegdheid onzer plaatselijke kerken. Amsterdam : Wormser.
- LÖWENSTEYN, F.J.W., 1959. Wezen en bevoegdheid van het bestuur van de vereniging en de naamloze vennootschap. Zwolle : Tjeenk Willink.
- LÖWENSTEYN, F.J.W., 1973. Onrechtmatige handelen van de rechtspersoon *in* Ars Aequi, jrg. 22, nr. 6, p. 277.
- MAEIJER, J.M.M., 1976. Het nieuw boek 2 BW betreffende rechtspersonen *in* Nederlands Juristenblad, jrg. 51, nr. 20, p. 657.
- MAEIJER J.M.M. en Ronse, J., 1978. De vertegenwoordiging van rechtspersonen naar Nederlands en Belgisch recht. Deventer : Kluwer.
- MARKLE, R.W., 1978. Der Verein im Zivil- und Steuerrecht, 3 Aufl. Stuttgart : Boorberg.
- MARTINEK, M., 1979. Repräsentantenhaftung. Berlin : Duncker & Humblot.
- MOLENAAR, F., 1976. De vereniging en de stichting in boek 2 Nieuw Burgerlijk Wetboek *in* Weekblad voor fiscaal recht, jrg. 105, nr. 5276, p. 545.
- MURRAY, I.B., 1959. Is a trust or an estate a legal *persona*? *in* South African Law Journal, vol. 76, p. 371.
- MURRAY, I.B., 1962. Is a trust or an estate a legal *persona*? *in* South African Law Journal, vol. 79, p. 73.
- NASS, G., 1964. Person, Persönlichkeit und juristische Person. Berlin : Duncker & Humblot.
- NEDERLANDSE GELOOFSBELYDENIS, Die (NGB) *in* Die Berymde Psalms en Skrifberyminge, 1977. Kaapstad : NG Kerkuittewers.
- NEUHOFF, K., 1975. Neuere Entwicklungen in amerikanischen Stiftungswesen. Essen : Thorwald Risler.
- O'BRIEN GELDENHUYS, F.E., 1945. Die regsposisie van kerkraad, ring en sinode onder die Gereformeerde stelsel van kerkregering soos toegepas in die gefedereerde Nederduits-Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. Proefskrif, US, Stellenbosch.
- OLDENHUIS, F.T., 1977a. De rechtsposisie van de kerkgenootschappen *in* Nederlands Juristenblad, jrg. 52, nr. 20, p. 501.
- OLDENHUIS, F.T., 1977b. Gereformeerde kerken in het privaatrecht *in* Nederlands

- Juristenblad, jrg. 52, nr. 34, p. 864.
- OLDENHUIS, F.T., 1979. De posisie van de "kerkelyke stichting" onder het nuwe Tweede Boek van het BW *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 110, nr. 5486, p. 453.
- OLECK, H.L. 1980. Nonprofit corporations, organizations and associations, 4th ed. Englewood Cliffs : Prentice-Hall.
- PIENAAR, G.J., 1982. Die gemeenregteike regspersoon in die Suid-Afrikaanse privaatreg. Proefskrif, PU vir CHO, Potchefstroom.
- PINCKAERS, B.J.A.W.V.M., 1975. De teorie van de rechtspersoon *in* Nederlands Juristenblad, jrg. 50, nr. 6, p. 178.
- POLAK, J.M., 1956. De Wet op Stichtingen. Umuiden : Vermande.
- POLAK, J.M., 1960. Inleiding tot het Nederlands rechtspersonenrecht. Groningen : Wolters.
- POLAK, J.M., 1963. Ervaringen met de Wet op Stichtingen. Groningen : Broederschap der Notarissen in Nederland.
- POLANO, Lucy C., 1910. Rechtspersoonlikheid van vereenigingen. Proefschrift, Rijksuniversiteit Leiden.
- RITTNER, F., 1973. Die werdende juristiese Person. Tübingen : Mohr.
- ROELEVELD, L., 1958. Gereformeerde kerke in het privaatrecht. Zeist : Steenbergen.
- ROELEVELD, L., 1979. Opmerkings omtrent die regs-karakter van meerdere vergaderinge van Gereformeerde kerke *in* In die Skriflig, jrg. 13, nr. 49, p. 27.
- ROELEVELD, L., 1980. Die Gereformeerde kerkverband as *societas* van plaaslike gemeentes *in* In die Skriflig, jrg. 14, nr. 53, p. 5.
- SAUTER, E., 1974. Der eingetragene Verein. 9 Aufl. München : Beck.
- SCHOLTEN, G.J., 1974. De juiste uitzondering voor kerkgenootschappen op 2.1.8 NBW *in* Nederlands Juristenblad, jrg. 49, nr. 40, p. 1295.
- SCHOLTEN, G.J., Scheltens, D.F. en Van Eikema Hommes, H.J., 1980. Rechtsbeginselen. Zwolle : Tjeenk Willink.
- SCHOLTEN, P., 1922. Over rechtspersonen *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 53, nr. 2741, p. 301; nr. 2742, p. 309; nr. 2743, p. 321; nr. 2744, p. 333 en nr. 2745, p. 341.
- SCHOLTEN, P., 1934. Beginselen van saamenleving. Zwolle : Tjeenk Willink.
- SERICK, R., 1955. Rechtsform und Realität juristischer Personen. Tübingen : Mohr.
- SIEGER, K., 1979. Das rechtlich relevante Wissen der juristischen Person des Privatrechts. Zürich : Schulthess.
- SMITH, H.A., 1914. The law of associations. London : Oxford University Press.
- SNYMAN, W.J., 1977. Nuwe en ou dinge. Potchefstroom : Pro Rege.
- SPENCER, H., 1969. Principles of sociology. London : MacMillan.
- SPOELSTRA, B., 1967. Die gesag van meerdere kerkvergaderings *in* In die Skriflig, jrg. 1, nr. 3, p. 23.
- SPOELSTRA, B., 1977. Die gesag van die sinode *in* In die Skriflig, jrg. 11, nr. 41, p. 45.
- SPOELSTRA, B., 1979. Diskussie *in* In die Skriflig, jrg. 13, nr. 52, p. 47.
- SPOELSTRA, B., 1980. Antwoord op skrywe van D. Fourie: Diskussie oor kerk en kerkverband *in* In die Skriflig, jrg. 14, nr. 53, p. 42.

- SPOELSTRA, B., 1982. Weer doop? — 'n Swak sinodebesluit *in* Die Kerkblad, jrg. 85, nr. 2655, p. 12.
- STEYN, Anna F., 1969. Groepsdinamika as sosiologiese teorie (Publikasiereeks van die RAU, A 15). Johannesburg: RAU.
- STOKER, H.G., 1970. Die aard en rol van die reg — 'n wysgerige besinning (Publikasiereeks van die RAU, A 36). Johannesburg : RAU.
- STOLJAR, S.J., 1973. Groups and entities: an inquiry into corporate theory. Canberra : Australian National University Press.
- STRICKRODT, G., 1952. Die Stiftung als neue Unternehmensform. Braunschweig : Westermann.
- STRICKRODT, G., 1977. Stiftungsrecht. Baden-Baden : Nomos.
- SWANEPOEL, H.L., 1961. Oor stigting, trust, fideicommissum, modus en beding ten behoeve van 'n derde. Potchefstroom : Pro Rege.
- TIETZE, C, 1974. Zur Theorie der juristischen Person in der deutschen Rechtswissenschaft des 19-Jahrhunderts. Dissertation, Georg-August-Universität, Göttingen.
- TROELTSCH, E., 1923. Gesammelte Schriften, Band 1, Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, 3 Aufl. Tübingen : Mohr.
- UYS, J.F., 1961. Die genootskapsoreenkoms. Leiden : Luctor et Emergo.
- VAN APELDOORN, L.J., 1915. De kerkelijke goederen in Friesland. Leeuwarden : Meijer & Schaafsma.
- VAN DER BURG, V.A.M., 1969. De onrechtmatige daad gepleegd in groepsverband *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 100, nr. 5064, p. 489 en nr. 5065, p. 497.
- VAN DER BURG, V.A.M., 1978. Het orgaanbegrip bij stichtingen *in* Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen, jrg. 21, nr. 7, p. 206.
- VAN DER GRINTEN, W.C.L., 1957. Collectivering in het privaatrecht: Nijmegen : Dekker & Van de Vegt.
- VAN DER GRINTEN, W.C.L., 1979. Organen van een rechtspersoon *in* De Naamloze Vennootschap, jrg. 57, p. 139.
- VAN DER HEIJDEN, E.J.J., 1931. Het schijnbeeld van de rechtspersoon *in* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie, jrg. 62, nr. 3191, p. 101.
- VAN DER LINDE, G.P.L., 1965. Die grondbeginsels van die presbiteriale kerkregeringstelsel. Potchefstroom : Pro Rege.
- VAN DER LINDE, G.P.L., 1983. Die Kerkorde. Potchefstroom : Potchefstroomse Teologiese Publikasies.
- VAN DER MERWE, C.G., 1979. Sakereg. Durban : Butterworth.
- VAN DER MERWE, N.J. en Rowland, C.J., 1977. Die Suid-Afrikaanse erfreg, 3de dr. Pretoria : Van der Walt.
- VAN DER VELDEN, P.A.L.M., 1969. De vereniging-rechtspersoon en haar leden. Deventer : Kluwer.
- VAN DER VYVER, J.D., 1972. Die juridiese funksie van staat en kerk; 'n kritiese analise van die beginsel van soewereiniteit in eie kring. Durban : Butterworth.
- VAN DER VYVER, J.D., 1973. Regsubjektiwiteit *in* Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg, jrg. 36, p. 266.
- VAN DER VYVER, J.D. en Joubert, D.J., 1980. Persone- en familiereg. Kaapstad: Juta.

- VAN DER VYVER, J.D. en Van Zyl, F.J., 1982. Inleiding tot die regs wetenskap, 2de dr. Durban : Butterworth.
- VAN DER WALT, Jan J., 1974. Christus as hoof van die kerk en die presbiteriale kerkregering. Proefskrif, PU vir CHO, Potchefstroom.
- VAN DER WATT, P.B., 1973. Die Loedolff-saak en die Nederduitse Gereformeerde kerk 1862—1962. Kaapstad : Tafelberg.
- VAN EIKEMA HOMMES, H. J. 1972. De elementaire grondbegrippen der rechtswetenschap. Deventer : Kluwer.
- VAN EIKEMA HOMMES, H.J., 1976. De samengestelde grondbegrippen der rechtswetenschap. Zwolle : Tjeenk Willink.
- VAN HAERSOLTE, R.A.V., 1960. Die rechtspersoon als etiese spiegel *in* Rechtsgeleerd Magazijn Themis, p. 508.
- VAN HAERSOLTE, R.A.V., 1971. Personificatie van sociale systemen. Deventer : Kluwer.
- VAN HENGSTUM, A.J.W.M. en Van Steenderen, C.E.M., 1976. Het nieuwe verenigingsrecht, 2de dr. Deventer : Kluwer.
- VAN NISPEN TOT SEVENAER, C.M.O., 1934. Het wezen der rechtspersoon en der rechtspersoonlijkheid *in* Themis, dl. 95, nr. 4, p. 365.
- VAN NISPEN TOT SEVENAER, C.M.O., 1936. De rechtspersoon. Haarlem : Tjeenk Willink.
- VAN SCHILFGAARDE, P., 1979. Rechtspersonen: algemeen deel, 2de dr. Deventer : Kluwer.
- VAN ZYL, F.J., 1976. Die regs subjek van 'n trustvermoë *in* Coetzee, J.A. (red.), Gedenkbundel H.L. Swanepoel. Durban : Butterworth.
- VAN ZYL, F.J. 1981. Universele opvolging in die Suid-Afrikaanse erfreg. Proefskrif, US, Stellenbosch.
- VERSTEEG, Th.A., 1954. De stichting in het positiewe recht. Amsterdam : Ars Notarius.
- VISSER, J., 1978. Die nuwe-testamentiese fundering van die kerklike tug. Verhandeling, PU vir CHO, Potchefstroom.
- VISSER, J., 1982. Die tug oor ampsdraers — 'n kerkregtelike en kubernetiese studie. Proefskrif, PU vir CHO, Potchefstroom.
- VOET, J., 1778. Commentarius ad Pandectas. Allobrogum : De Tournes.
- VON GIERKE, O.F. 1868, 1873, 1881, 1913. Das deutsche Genossenschaftsrecht, Band 1 (1868); Band 2 (1873); Band 3 (1881); Band 4 (1913). Berlin : Weidmann.
- VON GIERKE, O.F., 1887. Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung. Berlin : Weidmann.
- VON GIERKE, O.F., 1895. Deutsches Privatrecht, Band 1. Leipzig : Duncker & Humblot.
- VON GIERKE, O.F., 1902. Das Wesen der menschlichen Verbände. Berlin : Schade.
- VON SAVIGNY, F.C., 1840. System des heutigen römischen Rechts (8 Bde.). Berlin : Veit.
- WOLFF, H.J., 1933. Organshaft und juristische Person, Band 1, Juristische Person und Staatsperson. Berlin : Heymanns.
- WOLFF, M., 1938. On the nature of legal persons *in* Law Quarterly Review, vol. 54. p. 494.
- ZEIJLEMAKER, J., 1975. De theorie van de rechtspersoon *in* Nederlands Juristenblad, jrg. 50, nr. 6, p. 182.
- ZITELMANN, E., 1873. Begriff und Wesen der sogenannten juristischen Personen. Leipzig : Duncker & Humblot.